

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Första kammaren.

Nr 28.

Måndagen den 18 oktober.

Kammaren sammanträdde kl. 10,45 f. m.

Herr **talmannen** yttrade: Sedan kammarens sista sammanträde hava tvenne av dess dåvarande ledamöter avlidit. Den 5 sistlidne juli bortgick representanten för Kalmar och Gotlands län, f. d. mjölnaren Karl Magnusson. Han bevistade sin trettiosjunde riksdag och var sålunda en av de till riksdagsåren äldste inom den nuvarande kammaren. Den långa tid, som han hade förtroendet att representera sin hembygd i riksdagen jämte en hel del andra betydelsefulla åligganden, vittnar bäst om hans karaktär och plikt känsla. Personligen gav han intryck av en nobel och försynt kamrat, som jag tror, att vi alla högt värderade.

Den 24 sistlidne augusti slutade representanten för Örebro län direktören Ernst Åqvist sin verksamma levnad. För honom var det den femtonde riksdagen, och det var väl allas vår förhoppning, att han skulle haft lång tid kvar för att med sitt intresse och sin rika erfarenhet på sitt särskilda arbetsområde bidra med gagnande insatser i vårt gemensamma arbete. Det var ju först i år, efter att han hade överflyttat från andra kammaren, som vi här hade förmånen av hans älskvärda kamratskap.

Vi vilja nu giva uttryck av tacksamhet till de bortgångna kamraterna för deras medborgerliga insatser och lysa frid över deras minne.

Detta anförande åhördes av kammarens ledamöter stående.

Härefter upplästes följande till kammaren inkomna dödsattest:

Att riksdagsmannen *Karl Ernst Magnusson*, änkling, född den 27 juli 1873, avled härstädes den 5 juli år 1943, dödsorsak: Sarcoma reticulocellulare, varder härmed i överensstämmelse med Dödboken intygat.

Kalmar församling i Kalmar län den 30 september 1943.

Carl Bezell,
komminister.

Vidare upplästes ett till kammaren ankommet utdrag av död- och begravningsbok, så lydande:

Att direktör *Ernst Leonard Åqvist* från Rudbecksgatan 37 i Nikolai församling i Örebro län, född den 16 februari 1875, avled i Stockholm den 24 augusti år 1943, civilstånd gift, efterlevande makes födelseår 1882, dödsorsak: Cancer coli Bronchopneumonia ac. enligt attest av läkare, blev här begravnen den 2 september 1943, betygar Nikolai församling i Örebro län den 29 september år 1943.

Hjalmar Holmberg,
komminister.

Upplästes följande till kammaren inkomna skrivelse:

Vi GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götas och Vendes Konung, tillbjuda Eder, ledamöter av riksdagens första kammare, Vår ynnest och nådiga benägenhet med Gud Allsmäktig!

Med djup tacksamhet för Försynens nåd meddela Vi Eder härigenom den glädjande underrättelsen, att Hennes Kungl. Höghet Hertiginnan av Västerbotten den 3 augusti 1943 klockan 22.05 lyckligen blivit förlöst med en prinsessa, som kommer att i det heliga dopet erhålla namnen Christina Louise Helena och kallas Christina.

Förvissade, att I med Oss och Vårt Kungl. Hus delen glädjen över denna lyckliga tilldragelse, förbliva Vi Eder med all Kungl. nåd och ynnest städse välbägne. Solliden den 5 augusti 1943.

GUSTAF.

Edgar Rosander.

Uppläsningen av denna skrivelse åhördes av kammarens ledamöter stående.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren i anledning av det nådiga meddelandet behagade uppdraga åt kammarens talman att till Hans Maj:t Konungen, Deras Kungliga Högheter Kronprinsen och Kronprinsessan samt de höga föräldrarna framföra kammarens vördnadsfulla lyckönskningar med anledning av den för konungahuset och fäderneslandet så glädjande tilldragelsen.

Härtill lämnade kammaren sitt enhälliga bifall.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 2 oktober 1943.

Till justitiedepartementet hade *dels* den 4 augusti 1943 från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, *dels* den 7 augusti 1943 från länsstyrelsen i Västerbottens län, *dels* den 14 augusti 1943 från länsstyrelsen i Kalmar län, *dels* ock den 24 september 1943 från länsstyrelsen i Örebro län inkommit fullmakter för respektive lektorn Erik Arrhén, folkskoleinspektören Ragnar Bergh i Luleå, snickaren Karl Fredrik Söderdahl i Visby och lantbrukaren Gust. Sundelin i Känäs, vilka vid nya röstsammanräkningar blivit utsedda såsom ledamöter av riksdagens första kammare i stället för avgångna ledamöter av samma kammare.

Vid granskning av fullmakterna, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakterna icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte de granskade fullmakterna överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Herrar *Arrhén, Bergh, Söderdahl* och *Sundelin* infunno sig härefter och intogo sina platser i kammaren.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning av följande lydelse:

Till riksdagens första kammare.

Undertecknad anhåller härmed om befrielse från uppdraget att vara ledamot för Östergötlands län med Norrköpings stad av riksdagens första kammare.

Stockholm den 6 oktober 1943.

K. G. Westman.

Denna anhållan bifölls.

På sedermera av herr talmannen gjord framställning beslöt kammaren att till Konungen avlåta skrivelse med anmälan om den gjorda avsägelsen och den därigenom inom kammaren uppkomna ledigheten, varefter ett i sådant avseende uppsatt förslag till underdånig skrivelse upplästes och godkändes.

Upplästes tre till kammaren inkomna ansökningar, vilka jämte därvid fogade läkarintyg voro så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till bifogat läkarintyg får jag vördsammast anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 18—31 oktober 1943.

Sparreholm den 14 oktober 1943.

Carl H. Dahlström.

Riksdagsman *Carl Herman Dahlström* vårdas sedan den 11 oktober 1943 å Nyköpings lasarett för ledgångsreumatism och är tillsvidare förhindrad att deltaga i riksdagsarbetet, intygas.

Nyköping den 13 oktober 1943.

Anders Zetterqvist,
lasarettsläkare.

Till riksdagens första kammare.

Åberopande bifogade läkarintyg får undertecknad härmed vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden t. o. m. den 7 november 1943.

Södra Sallerup, Kvarnby den 14 oktober 1943.

Axel Löfvander,
Riksdagsman för Malmöhus län.

Att riksdagsman *Axel Löfvander* på grund av ledgångsreumatism är oförmögen att under de närmaste 4 veckorna deltaga i riksdagsarbetet, intygas.

Malmö den 14 oktober 1943.

M. Ljungdahl,
las. läkare.

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av bifogade läkarintyg får undertecknad härmed vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 18—31 oktober 1943.

Borås den 15 oktober 1943.

B. A. Nilsson.

Egnahemsdirektör *B. A. Nilsson*, Borås, född den 1 maj 1888, är på grund av magkatarr fr. o. m. den 18 oktober t. o. m. den 31 oktober 1943 oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet, intygas härmed på heder och samvete.

Borås den 14 oktober 1943.

A. Nathorst Westfelt,
leg. läk.

De begärda ledigheterna beviljades.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade
dels Kungl. Maj:ts propositioner:
 nr 328, angående ändring i villkoren för vissa tomtupplåtelser;
 nr 329, angående överlåtelse av visst område till Fredrika kommun i Västerbottens län;
 nr 330, angående befrielse från betalningsskyldighet till kronan på grund av virkesköp;
 nr 331, angående beviljande av bidrag ur domänfonden till föreningen för växtförädling av skogsträd;
 nr 332, angående statsbidrag till social hemhjälpssverksamhet;
 nr 333, angående inrättande av statens geotekniska institut m. m.;
 nr 334, angående förvärv för statens järnvägars räkning av aktierna i svenska rederiaktiebolaget Öresund m. m.;
 nr 335, angående godkännande av avtal i fråga om vissa markbyten mellan statens järnvägar och Borås stad m. m.;
 nr 336, angående överlåtelse till Stockholms stad av visst område å Ladugårdsgärdet;
 nr 337, angående försäljning av en postverket tillhörig fastighet i Stockholm;
 nr 338, angående försäljning av ett statens järnvägar tillhörigt markområde i Morastrands köping;
 nr 339, angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m.;
 nr 340, angående godkännande av utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet;
 nr 341, angående statsverkets övertagande av staden Strömstads förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätten i samma stad komma att indragas;
 nr 342, angående bidrag till utlandssvenskarnas förening;
 nr 343, angående reglering av räntan å lån från statens utlåningsfonder; samt
 nr 344, angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44;
dels ock Kungl. Maj:ts skrivelse nr 357, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Herr statsrådet *Wigfors* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
 nr 345, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379), m. m.;
 nr 346, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom m. m.;
 nr 347, med förslag till lag om polisens ställning under krig;
 nr 348, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.;
 nr 349, med förslag till förordning om tillfällig nedsättning av skatten för vissa bilar;
 nr 350, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 14 juni 1940 (nr 478) om njejesskatt;
 nr 351, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 13 december 1940 (nr 1 000) om allmän omsättningsskatt, m. m.;
 nr 352, med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 11 juni 1937 (nr 344);
 nr 353, med förslag till vissa ändringar i den till allmänna tjänstepensionsreglementet hörande pensionsåldersförteckningen, m. m.;

- nr 354, angående den militära väderlekstjänstens organisation;
 nr 355, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall medgiva skattskyldig rätt att vid taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt m. m. åtnjuta avdrag för gåva, avsedd för internationellt hjälparbete;
 nr 356, angående anslag för befrämjande av frivillig skyddsympning mot difteri;
 nr 358, angående vissa ersättningar åt arbetare vid Salsåkers sågverk m. fl.;
 nr 359, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 oktober 1914 (nr 349) om tillsyn å fartyg;
 nr 360, med förslag rörande höjning av övertidsersättningen till statstjänstemän;
 nr 361, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskadeersättning;
 nr 362, med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, m. m.;
 nr 363, angående försäkring av vissa tjänstepliktiga män, födda år 1924, för olycksfall i arbete m. m.;
 nr 364, angående finansstatistikens effektivisering;
 nr 365, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1943/44; samt
 nr 366, angående inrättande av en statens organisationsnämnd, m. m.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts nu avlämnade propositioner nr 328—356 och 358—366.

Föredrogs Kungl. Maj:ts skrivelse nr 357, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Åv nämnda kungl. skrivelse inhämtades, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelande av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, att Kungl. Maj:t förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av ministern för utrikes ärendena och i andra kammaren av statsministern, samt att Kungl. Maj:t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar.

Herr **talmannen** yttrade: I anslutning till den nu föredragna skrivelsen får jag meddela, att plenum för mottagande av angivna meddelande satts till i dag kl. 11 f. m.

På sedermera gjord proposition beslöts att ifrågavarande kungl. skrivelse skulle läggas till handlingarna.

Ordet lämnades på begäran till herr **Anderson, Axel Ivar**, som anförde: Herr talman! Den diskussion, som uppstått i pressen och bland allmänheten rörande olika existerande militära order om behandling av främmande flygplan, har tillförts märkligt material genom försvarsministerns kommuniké av den 14 oktober 1943 samt utrikesdepartementets och försvarsdepartementets meddelanden av den 16 oktober 1943. Beträktade såväl var för sig som i samband med försvarsministerns interpellationssvar i riksdagens andra kammare angående den s. k. Lekvattensaffären, måste dessa olika uttalanden likväl anses vara i åtskilliga avseenden otillfredsställande.

Det kvarstår alltså ett starkt, för att inte säga ett starkt intryck av att dessa betydelsefulla frågor icke blivit ordentligt klarlagda. En sammanhäng-

*Interpellation
ang. utfärdade
bestämmelser
rörande be-
handlingen av
olika länders
flygplan.*

Interpellation ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

ande och öppen redogörelse för hela saken är oundgänglig, icke minst därför att försvarsministrarnas interpellationssvar i Lekvattensaffären grundade sig på ofullständiga uppgifter från försvarsstaben. Den omständigheten, att utrikesdepartementet i sin kommuniké endast talar om de s. k. kurirplanen och deras behandling, medan försvarsdepartementets meddelande rör de utfärdade föreskrifterna om behandling av nödländade militära flygplan, är ägnad att öka förvirringen. I den offentliga diskussionen ha också dessa olika slag av order och föreskrifter sammanblandats, vilket försvårat bedömandet av varje sak för sig.

Före sagda interpellationssvar, liksom under debatten om den s. k. Skarpnäcksinstruktionen, ha underordnade militära befälhavare varit utsatta för skarpt offentligt klander. Fastän särskilda militära order utfärdats i juni, juli och augusti 1941, vilka till vissa delar givit täckning åt de kritiserade åtgärderna, har det dröjt till den 15 oktober i år, innan offentligheten under rättats härom. Dessa uppgifter om de verkliga omständigheterna ha dessutom framtingats, först sedan den ena uppgiften i pressen efter den andra gjort ett klarläggande ofrånkomligt. Kravet på militär sekretess synes i dessa fall icke kunna åberopas som skäl för ett hemlighållande in i det sista av dessa order, vilket varit ägnat att framkalla misstro till såväl regeringens neutralitetspolitik som de militära verkställighetsåtgärder, vilka föranletts på här berört område. Informationsstyrelsen synes här icke ha fyllt sin naturliga positiva uppgift att för folket klarlägga motiven för och innebörden av regeringens och myndigheternas åtgärder.

Den misstro, som härigenom alstras, är djupt beklaglig i ett läge, då enig och samfällad uppslutning fordras kring vårt lands försvar. Intet får underlåtas, som kan bidra till att häva denna förtroendekris. Annars kan vad som här lämnas uppklarat och ogjort verka som en surdeg till framtida skada för försvaret samt för den tillit, nationen bör hysa för sin ledning.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställer jag om första kammarens tillstånd att till hans excellens herr statsministern få framställa följande fråga:

Är statsministern i tillfälle att lämna kammaren en fullständig redogörelse för de omständigheter, som äro förknippade med de i samband med Lekvattens- och Skarpnäcksaffärerna åberopade militära ordena och föreskrifterna, ävensom för övriga under kriget utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan?

På gjord proposition medgav kammaren, att berörda spörsmål finge framställas.

*Interpellation
ang. praxis
beträffande
hemligstämp-
ling av hand-
lingar m. m.*

Herr **Ström, Fredrik**, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Att en viss sekretess under nu rådande förhållanden måste iakttagas när det gäller utrikespolitiska och militära angelägenheter är intet att säga om. Men liksom en hemlig diplomati, som ställer folken inför fullbordade fakta, är förkastlig, så är även ett hemlighetsmakeri från myndigheternas sida i ärenden, som livligt intressera allmänheten, av ondo. Allmänheten ser med djup misstro på hemligstämpeln och anar mörksens gärningar bakom censur och hemlighetsmakeri. Det är därför allmänheten reagerat så starkt mot det tilltagande bruket att hemligstämpla offentliga handlingar. Än starkare blir folkets missnöje, när den hemliga slöjan lägges över affärer, som i och för sig djupt uppört den allmänna meningen. Sålunda kan allmänheten icke förstå varför vissa

Interpellation ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m.
(Forts.)

undersöknings- och förhörsdetaljer berörande förhållandena kring Ulvens undergång och utredningen av dessa förhållanden hemligstämplats. Icke heller kan allmänheten känna sig tillfreds med att de märkliga upplysningar, som kommit i dagen i den s. k. Skarpnäcksaffären, bli till vissa delar mörklagda eller svävande i dunkel. Att i denna senare sak fullt ljus kastas över vad som passerat synes så mycket mera påkallat, som straffutmätningen för vanliga rättsbegrepp tett sig mycket underlig, vartill kommer, att enligt vad som publicerats i en västmanländsk tidning en ny med Skarpnäcksaffären analog historia är under uppsegling, varöver försvarsministern utsänt en uppseendeväckande kommuniké.

Det är min bestämda uppfattning att vårt försvar lider men av hemlighetsmakeri som det av mig berörda.

Jag hemställer vördsamt om kammarens tillstånd att till vederbörande statsråd få framställa följande interpellation:

1. Kan man förvänta en ändring i den praxis, som allt mer utbildat sig inom svensk förvaltning och som syftar till ett förhemligande av handlingar, som enligt tidigare åskådning ansetts vara av offentlig natur?

2. Vilka äro orsakerna till hemligstämplandet av vissa utrednings- och förhörsdetaljer i fråga om Ulvens undergång och Skarpnäcksorderns tillkomst?

3. Kan man förvänta att alla åtgärder äro vidtagna för att så långt i mänsklig förmåga står förhindra en upprepning av tillkomsten av en order sådan som den s. k. Skarpnäcksordern och att fullständig utredning av detta och liknande fall göres?

3. Har straffutmätningen i fallet Skarpnäck föranlett initiativ till en ändring av hithörande lagstiftning eller kan dylikt initiativ väntas?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Ordet gavs ånyo till herr **Ström, Fredrik**, som nu anförde: Herr talman! Genom skolväsendets och folkbildningens utveckling har antalet studerande ungdom och intellektuella yrkesutövare väsentligen stigit i vårt land. Detta har givetvis medfört en ökad andlig tillgång för vårt folk. En viss — ehuru kanske icke ur demokratisk synpunkt ännu tillräckligt markerad stegring av studerande ungdom ur arbetar- och bondeklasserna — har ägt rum. Företrädesvis rekryteras den studerande ungdomen ur medelklassen, även ur den fattigare medelklassen. När den studerande ungdomen blivit färdig med sin utbildning har den i regel betydande studieskulder, men dess inkomster under många år framåt äro mycket små, ofta alldeles otillräckliga för familjebildning, för skuldernas amortering och för vidareutbildning. Detta är i stor utsträckning fallet med de yngre läkarna, ej minst underläkare på allmänna sjukhus med flera grupper av yngre jurister, med en del yngre präster och lärare, särskilt extra och vikarierande lärare vid olika offentliga skolor, icke ordinarie bibliotekstjänstemän, extra tjänstemän vid en del inrättningar, yngre forskare o. s. v. I vissa fall underbetalas den intellektuella arbetskraften långt fram i medelåldern. Yrken sådana som författare, konstnärer och dylika ernå endast undantagsvis en dräglig inkomst, ofta leva de i djupaste armod.

*Interpellation
ang. tryggare
ekonomiska
förhållanden
för yngre
intellektuella
m. fl.*

Det synes vara en motsägelse att det allmänna å ena sidan uppmuntrar ungdomen till studier och till stora kostnader för studier och å andra sidan ekonomiskt missgynnar dessa ungdomar, då de blivit färdiga med sina studier och skola träda ut i livet för att nyttiggöra samhället med sina kunskaper. Man skall erinra sig att samhället ovillkorligen behöver läkare, lärare, forskare, för-

Interpellation ang. praxis beträffande hemligstämpling av handlingar m. m.
(Forts.)

fattare, konstnärer o. s. v. Därigenom att samhället underbetalar sina intellektuella krafter lägger samhället hinder i vägen för begåvade men fattiga ungdomar att studera, ty dessa fattiga ungdomar kunna icke från föräldrar eller länevägen erhålla de medel som studierna kosta och detta i all synnerhet icke, om lönerna i många år efter studiernas fullbordande äro så små att de icke räcka till skuldernas amortering utan fastmer bidra till att öka skuldbördan. Familjebildningen framskjutes också på detta sätt, ehuru det allmänna säger sig vilja medverka till ökad och tidigare äktenskapsbildning. Även denna olämpliga utveckling drabbar särskilt intellektuella, som utgått ur fattiga hem. Allt detta kan icke sägas stå i samklang med demokratiska ideal och ett verkligt folkhem.

Detta missgynnande av de intellektuella, även dem som utgått ur och arbeta inom folkrörelserna, dem som arbeta hos enskilda företagare, hos kommunerna och landstingen likaväl som hos staten eller hos statsunderstödda institutioner ej minst, kan efter hand skapa ett intellektuellt proletariat med alla de olyckor, missförhållanden och faror, som ett dylikt medför för samhället. Fortbliver ett sådant tillstånd länge, visar historien, att revolutionära tänkesätt bemäktiga sig ett dylikt proletariat liksom varje annat proletariat.

De intellektuella inom teknikens, handelns och industriens domäner äga åtminstone för tillfället en gynnsammare ställning än andra intellektuella. Men ingen vet hur länge denna högkonjunktur varar. Och skulle en lågkonjunktur komma torde deras ställning icke bli bättre än övriga intellektuellas. Man torde förstå vilken jäsning härav skulle uppstå.

Det synes vara samhällets plikt att genom särskilda åtgärder motverka uppkomsten av ett intellektuellt proletariat liksom av en utveckling, där den högsta bildningen och utbildningen blott blir ett privilegium för de förmögnas söner och döttrar. Den enklaste utvägen synes vara att samhället självt betalar rimliga löner åt sina anställda av alla kategorier, även de intellektuella.

I fråga om författare synas statens bidrag böra höjas och bibliotekslånen beläggas med någon avgift. I fråga om konstnärer bör inköp av deras alster kunna ökas via större bidrag till dessa institutioner. Sceniska artister och musiker böra erhålla en tryggare ställning.

I anslutning till vad sålunda anförts hemställer jag vördsamt om första kammarens benägna medgivande att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande interpellation:

Kan man av herr statsrådet och regeringen förvänta initiativ till åtgärder ägnade att bereda de yngre intellektuella och med dem likställda i vårt land tryggare ekonomiska förhållanden?

Även denna hemställan bifölls.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 11.15 f. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 20 oktober.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr **Ström, Fredrik**, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren för sin del ville besluta, att ett särskilt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren, måtte tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition nr 346, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom m. m., än även de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor; ävensom att andra kammaren inbjudes att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Under förutsättning att denna inbjudan bifalles av andra kammaren, hemställer jag, att första kammaren för sin del måtte besluta, att antalet suppleanter i detta särskilda utskott ifrån första kammaren skall vara tjuju.

Vad herr Fredrik Ström sålunda hemställt bifölls.

Ett protokollsutdrag i ämnet justerades och avsändes till andra kammaren.

Ordet lämnades till hans excellens herr statsministern **Hansson**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Axel Ivar Andersons interpellation angående utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan, och nu anförde: Herr talman! i en med första kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Axel Ivar Anderson till mig riktat följande fråga:

»Är statsministern i tillfälle att lämna kammaren en fullständig redogörelse för de omständigheter, som äro förknippade med de i samband med Lekvatens- och Skarpnäcksaffärerna åberopade militära ordena och föreskrifterna, ävensom för övriga under kriget utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan?»

Jag fattar denna fråga så, att med densamma avses redogörelse för order o. dyl. rörande behandlingen av utländska flygplan, som landa på svensk mark, däremot icke eldöppnande eller verkningseld mot flygplan, som kränka svenskt luftrum. Med utgångspunkt härifrån lämnar jag först en redogörelse för de bestämmelser, som härvid böra uppmärksammas.

Kungl. Maj:t utfärdade år 1938 i kommandoväg vissa bestämmelser om åtgärder beträffande krigförande makts militära luftfartyg och krigförande tillhöriga civila luftfartyg under krig mellan främmande makter, varunder Sverige är neutralt. I bestämmelserna skiljes mellan militära och civila luftfartyg. Om krigförande makts *militära* luftfartyg (utom ambulansluftfartyg) på grund av haveri eller annan anledning går ned eller kommer in på svenskt territorium, skall det jämte besättning kvarhållas och avväpnas. Visst undantag gäller dock beträffande flygplan som medföras ombord på örlogs-

*Ang.
utfärdade
bestämmelser
rörande be-
handlingen av
olika länders
flygplan.*

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

fartyg. Går *civilt* luftfartyg utan att vara berättigat därtill ned på svenskt territorium, skall polis- eller militärmyndighet med erforderliga medel hindra dess färd, varjämte allmän åklagare skall underrättas. Beträffande civilt luftfartyg, som på grund av nöd går ned på svenskt territorium, gäller dock endast, att det skall kvarhållas. Kvarhållet luftfartyg skall bevakas, och personal, som kvarhållits eller avväpnats, interneras. Slutligen må anmärkas, att rapport om kvarhållande, avväpning och internering ofördröjligen skall avges till försvarsstaben.

Jag fäster uppmärksamheten vid att beträffande civila flygfartyg avse bestämmelserna sådana som nedgå utan att därtill vara berättigade. En kungörelse av den 1 september 1939 reglerar förhållandena vid av Kungl. Maj:t medgiven regelbunden lufttrafik. Med vederbörligt tillstånd har under kriget pågått reguljär linjetrafik mellan Sverige och Finland samt mellan Sverige och Tyskland. Under den första krigstiden pågick också sådan trafik mellan Sverige samt Danmark, Holland, England och Frankrike, ävensom på linjen Stockholm—Riga—Moskva. Vintern 1939—1940 gavs vidare tillstånd till engelsk flygtrafik på linjen England—Stavanger—Stockholm—Helsingfors. Efter händelserna i april 1940 avbröts flygtrafiken västerut. Under åren 1940 och 1941 förekommo dock enstaka flygningar mellan Sverige och England med engelska kurirplan. Denna trafik har sedermera efter hand utökats. A.B. Aerotransport, som tidigare utfört enstaka kurirflygningar till England för svensk räkning, har sedan början av år 1942 haft tillstånd att bedriva regelbunden lufttrafik på England. Denna civilflygning, inklusive den engelska kurirplanstrafiken, sker under iakttagande av de villkor och bestämmelser, som luftfartsmyndigheten i samråd med chefen för försvarsstaben har att föreskriva.

I samband med utfärdandet av 1938 års bestämmelser förordnade Kungl. Maj:t, att bestämmelser, som därutöver erfordrades för verksamheten vid de i neutralitetsvakten ingående stridskrafterna, skulle utfärdas av överbefälhavaren. Efter krigsutbrottet 1939 ha sådana kompletterande bestämmelser meddelats vid ett flertal tillfällen, i vissa fall av överbefälhavaren men i flertalet fall av ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben på uppdrag av överbefälhavaren. Jag redogör i det följande endast för de bestämmelser, som ha betydelse i detta ärende.

Den 4 maj 1940 utfärdade ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben mera ingående anvisningar för militär trupps ingripande vid utländska flygplans nödlandning inom svenskt territorium. Enligt dessa skulle militär trupp, som befann sig i närheten av nödlandningsplats, ofördröjligen och utan att invänta order från högre chef taga det nödlandade planet och dess besättning i förvar. Flygplanets besättning skulle omedelbart avväpnas, frantagas kartor, anteckningsböcker etc., ställas under bevakning och avlägsnas från planet. Besättningen fick under inga villkor tillåtas återvända till planets närhet. Den främste militäre chefen skulle omedelbart sätta ut bevakning. Ingen fick tillåtas vidröra den omhändertagna materielen eller komma i dess omedelbara närhet, förrän polispersonal eller militär personal, som avdelats för undersökning av materielen, anlant. Slutligen föreskrevs, att rapport om det inträffade skulle snarast inges till närmast högre chef och till platsens polismyndighet.

I skrivelse den 28 oktober 1940 hemställde ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben till överståthållarämbetet och länsstyrelserna, att vederbörande polismyndighet, då främmande flygplan nödlandat eller havererat eller av andra skäl tvingats landa, ofördröjligen per telefon skulle lämna försvars-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

staben förhandsmeddelanden rörande flygplanet och dess besättning m. m. Om militär befälhavare befann sig på platsen, ålåg dock rapporteringen denne.

Kort därefter, den *14 november 1940*, meddelade ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben ytterligare bestämmelser i ämnet. I dessa erinrades militärområdesbefälhavare om sin skyldighet att omedelbart rapportera till försvarsstaben om främmande flygplans landning och att, där så var möjligt, snarast vidtaga åtgärder för att förhindra, att flygplanet obehörigen utnyttjades eller att effekter eller delar obehörigen avlägsnades från planet. Föreskrifter lämnades jämväl i fråga om de flygmilitära myndigheternas uppgifter beträffande den fortsatta behandlingen av materielen.

De bestämmelser, för vilka jag här redogjort, förblevo oförändrade till tiden för tysk-ryska krigets utbrott i juni 1941. Sedan svenska regeringen medgivit rätt för tyska flygplan av icke militär natur, s. k. kurirflygplan, att i enlighet med vissa grunder tills vidare inflyga över, landa å och avgå från svenskt territorium, utfärdade ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben den *29 juni 1941* närmare bestämmelser rörande kurirplanstrafiken. I dessa föreskrevs, att eventuellt nödlandade tyska kurirplan skulle behandlas såsom civila plan, vilka erhållit tillstånd att överflyga eller nedgå på svenskt territorium. Bestämmelserna av den 14 november 1940 skulle icke tillämpas. Flygplanen fingo icke visiteras och icke hindras att åter starta. Bestämmelser meddelades vidare rörande flygrouter, mellanlandningspatser m. m.

Sedan efter förhandlingar mellan svenska och tyska myndigheter träffats närmare överenskommelse rörande kurirplanstrafiken, utfärdade ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben den *9 augusti 1941* ny order härom, vilken såvitt avser behandlingen av nödlandade kurirplan var likalydande med bestämmelserna av den 29 juni samma år. Samtidigt upphävdes sistnämnda bestämmelser.

I en order av den *19 december 1941* förordnade ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben därefter, med ändring av förenämnda den 14 november 1940 utfärdade bestämmelser, att vederbörande militäre chef skulle avvakta order från försvarsstabens luftförsvarsavdelning angående åtgärder med nödlandat flygplan, dess besättning och utrustning. Flygplanet skulle tills order ingått bevakas i orört skick.

Den *10 februari 1942* översände chefen för försvarsstabens luftförsvarsavdelning för kännedom till militärbefälhavarna m. fl. en förteckning över vissa inom tyska flygvapnet i samband med flygplans nödlandning använda signaler. Förteckningen torde sakna betydelse i förevarande avseende och omnämnas allenast för fullständighetens skull.

Den *10 april 1943* utfärdade överbefälhavaren de nu gällande bestämmelserna rörande omhändertagande av främmande flygplan. I samband därmed upphävdes samtliga här nämnda av ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben utfärdade bestämmelser, i den mån de ej tidigare upphört att gälla, dock ej förteckningen av den 10 februari 1942. De av överbefälhavaren utfärdade bestämmelserna avse omhändertagande av främmande flygplan — militära, civila och kurirplan — vilka nödlandat eller nedtvingats på svenskt område, och innebära i huvudsak följande. Militär personal, hemvärns- eller polispersonal, som befinner sig i närheten, skall ofördröjligen omhänderta det nödlandade flygplanet, dess besättning och passagerare. Besättning och passagerare jämte deras bagage skola omedelbart avlägsnas från planet, ställas under bevakning och visiteras. Därvid skola vapen, kartor, anteckningsböcker, handlingar och fotografimateriel tagas i förvar. Visitation av person, som

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

enligt innehavt pass är kurir, eller av hans i denna egenskap medförda bagage får dock icke ske, innan order därom meddelats från högkvarteret. Besättning och passagerare få icke under några förhållanden stanna kvar i flygplanets närhet eller träda i kontakt med någon utomstående vare sig direkt eller per telefon. Bevakning av planet skall omedelbart utsättas. Telefonrapport skall ofördröjligen ingivas direkt till högkvarteret, varjämte rapport avgives till närmast högre militäre chef och till polismyndigheten.

Slutligen har överbefälhavaren i en den *12 april 1943* utfärdad order meddelat vissa bestämmelser rörande den fortsatta behandlingen av främmande flygplan jämte besättning och passagerare m. m. Enligt dessa bestämmelser åligger det militärbefälhavare respektive marindistriktschef att till försvarsstaben insända vissa handlingar, att ansvara för den omhändertagna personalens inkvartering och bevakning, att på vidare order från högkvarteret vidarebefordra personalen till interneringsläger och överlämna flygplanet till representant från flygvapnet samt att ställa handräckning till förfogande för fortsatt bevakning av flygplanet och för bärgning. Chefen för flygvapnet åligger att låta överflytta flygplanet till lämplig uppställningsplats m. m.

Det återstår nu endast att redogöra för de två högkvartersorder, som blevo särskilt aktuella i Skarpnäcksaffären.

I en den *29 juni 1941* utfärdad order till militärområdesbefälhavaren i östra militärområdet, militärbefälhavaren på Gotland och vissa luftbevakningscentraler meddelades, att tyska flygplan, som skadades, hade erhållit tillstånd att nödlanda på svenskt territorium, i första hand på vissa angivna platser. Denna order hade närmast karaktär av orientering.

Påföljande dag, den *30 juni 1941*, utfärdade överbefälhavaren order till chefen för fjärde arméfördelningen och militärbefälhavaren på Gotland. I dessa anfördes, att under det pågående kriget mellan Tyskland och Ryssland nödländning av främmande — alltså icke endast tyska — krigsflygplan icke vore osannolikt längs ostkusten. Bestämmelser meddelades rörande bevakning m. m., varjämte erinrades, att de förut nämnda, den 14 november 1940 utfärdade bestämmelserna skulle lända till efter rättelse med vissa undantag, som sakna betydelse i detta sammanhang. Betydelsen av snabb rapportering beträffande nödländade flygplan påpekades.

Av redogörelsen framgår, att 1938 års bestämmelser äro — som sig bör — mycket restriktiva. De göra skillnad i huvudsak endast mellan *militära* och *civila* flygplan och förutssätta för båda dessa slag av flygplan, att plan, som gått ned, skall kvarhållas och — vad beträffar militära plan — jämte besättning avväpnas. Dessa bestämmelser avse, väl att märka, icke civila flygplan, som med tillstånd flyga över Sverige. Kurirplan omnämnas icke i bestämmelserna. I och med kurirplansöverenskommelsen sommaren 1941, vilken innebar rätt för enstaka tyska flygplan av icke militär natur att i enlighet med vissa grunder tills vidare inflyga över, landa å och avgå från svenskt territorium, kunde 1938 års bestämmelser icke utan vidare tillämpas å dessa. Därför tillkommo ordena av den *29 juni* och den *9 augusti 1941*, enligt vilka dylika flygplan skulle behandlas som civila plan, vilka erhållit tillstånd att överflyga eller nedgå på svenskt territorium, och enligt vilka dessa plan icke finge visiteras eller hindras att åter starta. Dessa order, som alltså innefattade tillämpningsföreskrifter till kurirplansöverenskommelsen, utfärdades av ställföreträdande chefen för försvarsstaben på uppdrag av överbefälhavaren och efter samråd med utrikesdepartementet.

Vid ordenas utfärdande fanns anledning räkna med en lojal tillämpning från andra partens sida av kurirplansöverenskommelsen. Visitering eller kontroll i

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

övrigt av kurirplan, som gått ned, ansågs därför icke behöfelig. Senare erfarenheter — jag tänker närmast på affären med det nödlandade kurirplanet i Lekvattnet — har bringat saken i ett delvis annat läge och föranlett åtgärder från svensk sida, bl. a. utfärdandet av den nu gällande högkvarterensordern av den 10 april 1943. Genom denna order har i praktiken, såsom av den lämnade redogörelsen framgått, en återgång skett till de ursprungligen gällande, restriktiva bestämmelserna med de ändringar, som föranletts av att med bestämmelserna införlivats begreppet kurirplan. Av vikt är att lägga märke till, att sistnämnda flygplan lika litet som andra flygplan få starta utan order från högre myndighet och att visitation skall ske, vad angår kurir dock endast efter order från högkvarteret.

Jag skall nu mot bakgrunden av den lämnade redogörelsen närmare beröra affären med det vid Lekvattnet den 24 februari 1943 nödlandade tyska kurirplanet.

Den 24 mars 1943 besvarade försvarsministern i andra kammaren en interpellation i ämnet och lämnade därvid en redogörelse, som byggde på den då föreliggande utredningen i denna fråga. Denna utredning hade måst verkställas samtidigt med att vissa till Värmland förlagda stabstjänstövningar pågingo, vilket avsevärt försvårade utredningsarbetet. Ett snabbt besvarande av interpellationen hade med hänsyn till de från dag till dag växande proportioner frågan fått i den allmänna diskussionen befunnits vara synnerligen angeläget, även om därigenom icke alla detaljer kunde bli så uttömmande belysta som önskvärt varit. I sitt svar framhöll också försvarsministern, att alla omdömen givetvis voro preliminära i avbidan på frågans utredande vid krigsrätt, men att det syntes vara angeläget att redan då framlägga det material, som fanns att för ögonblicket tillgå. Krigsrättsförhandlingarna gåvo också vid handen, att vissa skiljaktigheter förefunnos mellan den tidigare föreliggande utredningen och det verkliga händelseförloppet, vilka divergenser föranledde försvarsministern att på grundval av krigsrättens protokoll införskaffa förklaringar genom försvarsstabens försorg. På dessa frågor, som icke äro av betydelse för besvarandet av den nu föreliggande interpellationen, skall jag icke ingå. Jag vill endast framhålla de svårigheter, som kunna föreligga att förena intresset av ett snabbt besked i en uppmärksammas fråga med önskvärdheten av att till grund för detsamma lägga en så fullständig utredning som möjligt. Det väsentliga är, att dessa skiljaktigheter icke kunnat nämnvärt påverka de slutsatser, i vilka försvarsministerns interpellationssvar utmynnade.

I detta sammanhang är av intresse, i vad mån de ifrågavarande ordena påverkat händelseförloppet i Lekvattensaffären. Dessa order torde härvidlag ha saknat betydelse. Den ansvarige kompanichefen hade — något som försvarsministern i sitt interpellationssvar upplyste om och som genom krigsrättsförhandlingarna bekräftats — icke kännedom om vare sig 1938 eller 1941 års bestämmelser, utan förklarade sig handla i enlighet med vissa anvisningar av militärbefälhavaren och eget omdöme. Jag kan nu meddela, att dessa anvisningar utgjorde ett återgivande av de förut nämnda, den 28 oktober 1940 utfärdade bestämmelserna och att anvisningarna i huvudsak endast innehöllo skyldighet att lämna förhandsmeddelande till försvarsstaben rörande flygplanstyp, flygplansbeteckning, besättningens antal och namn, flygplanets startplats, uppdragets art o. dyl. Dessutom föreskrevs emellertid, att böcker och handlingar skulle tillvaratagas och insändas till militärbefälsstaben och besättningen hindras förstöra handlingar eller antända flyplanet. Någon skillnad mellan kurirplan och annat flygplan gjorde anvisningarna icke.

I sitt interpellationssvar gick försvarsministern icke närmare in på bestäm-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

melserna rörande omhändertagande av nödländade flygplan. Han riktade emellertid erinran mot att givna bestämmelser icke utlämnats till vederbörande förband, vilket, yttrade försvarsministern, »föranlett, att tvekan hos platsbefälet kommit att föreligga beträffande det rätta förfarandet». Med detta uttalande åsyftade försvarsministern endast 1938 och 1940 års regler. I samband med den utredning från V:re militärområdet, som låg till grund för interpellationssvaret, hade nämligen uppgift från chefen för försvarsstabens luftförsvarsavdelning, från vilken upplysningar infordrats, icke lämnats om att sistnämnda regler genom ordena $\frac{29}{6}$ och $\frac{9}{8}$ 1941 modifierats i vad de avsågo kurirplan. Anledningen till detta förbiseende var, att avdelningschefen under förut omnämnda övning icke ägde tillgång till försvarsstabens arkiv. Försvarsministern har meddelat mig, att han den 3 april 1943 genom försvarsstaben fick anmälan om förbiseendet. Vid denna tidpunkt fann han icke anledning föreligga att bringa förhållandet till offentligheten, med hänsyn dels till att de i interpellationssvaret lämnade uppgifterna varit prelimära, dels till att han ville avvakta krigsrättens utredning för att på grundval av denna bedöma behovet av ett tillrättaläggande. Emellertid fick han ej tillfälle att ta del av krigsrättsprotokollen före riksdagens åtskiljande i somras, men avsåg att vid höstsessionen taga upp frågan med interpellanten. Denne har emellertid på annat sätt aktualiserat frågan, vilket omedelbart föranlett försvarsministern att meddela rätta förhållandet. Från vissa håll har gjorts gällande, att detta bort, för ett riktigt bedömande av kompanichefens handlingssätt, ske tidigare. Emellertid må framhållas, att varken försvarsministern i sitt interpellationssvar eller krigsrätten i sitt utslag ansett sig kunna lasta kompanichefen för det inträffade. I detta sammanhang må understrykas, att de regler, som av försvarsministern i interpellationssvaret avsågos, icke lämna rum för tvekan rörande förfarandet vid omhändertagande av nödländade utländska flygplan. Däremot måste jag framhålla, att de sommaren 1941 utfärdade högkvarterensordena icke voro uttömmande, vilket framgår därav, att de saknade upplysningar om i vad mån tidigare föreskrifter fortfarande skulle gälla. Uppenbart är att 1941 års bestämmelser icke reglerade behandlingen av beväpnade utländska krigsmän. Då de numera äro upphävida, skall jag icke närmare ingå på denna fråga.

Jag övergår här efter till frågan om tillkomsten av den särskilda instruktion för Skarpnäcks flygfält, som väckt så mycken uppmärksamhet. Denna instruktion avser »behandlingen av på flygfältet eventuellt landande flygplan och dessas besättning». Instruktionen, som icke är dagtecknad och som anträffats i ett mindre antal exemplar, innehåller bl. a. följande bestämmelser:

»3. *Kurirplan.* Utländska kurirplan äro hänvisade till landning å Bromma flygfält. Skulle kurirplan landa på Skarpnäck skall planet och dess besättning omhändertagas. Visitationen av planet eller besättningen får ej ske förrän på vidare order. — — —

4. *Utländska stridsplan* med undantag för tyska skola hindras att åter starta. Besättning och plan sättas under noggrann bevakning. — — —

5. *Tyska stridsplan* äga rätt att landa å flygfältet för nödländning. Om dylika plan efter verkställd reparation åter kunna starta medges detta — — —»

Punkterna 4 och 5 innehålla som synes anmärkningsvärda föreskrifter, som kunnat medföra bristande likformighet i behandlingen av främmande makters stridsflygplan. Då instruktionens tillkomst varit oviss, har frågan varit föremål för omfattande undersökningar genom försvarsstaben. Sedan till stabens förfogande ställts en av Kongl. Maj:t särskilt förordnad utredningsman, synes klarhet ha vunnits rörande tillkomsten av denna flygfältsinstruktion — som

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

jag vill hoppas, ensam i sitt slag. Utredningen har beträffande orderns tillkomst givit vid handen i stort sett följande.

Från både finskt och tyskt håll framställdes i samband med tysk-ryska krigsutbrottet i juni 1941 det önskemålet, att man i Sverige icke skulle nedskjuta finska eller tyska flygplan, som i samband med krigshändelserna i fall av nöd eller på grund av felorientering komme att inflyga över svenskt område. Under de förhandlingar, som följde i detta ämne, avgåvos från finsk och tysk sida uttryckliga försäkringar om att, såvida det icke gällde nöd eller felorientering, några överflygningar av svenskt territorium (med undantag för den överenskomna kurirflygtrafiken) icke skulle förekomma. Med hänsyn härtill utfärdades till det svenska luftvärnets instruktioner om att finska och tyska flygplan icke skulle beskjas med verkningsseld, utan endast avvisas genom avgivande av skarpa varningsskott. Då man med hänsyn härtill måste räkna med att skadade stridsflygplan i viss utsträckning skulle inkomma på svenskt territorium och man ansåg det angeläget, att de icke landade var som helst, hänvisades planen att i första hand nödlanda på vissa angivna flygplatser. För att hålla dessa med tillräcklig bemanning, utfärdades förutnämnda order från försvarsstaben den 29 juni 1941 angående nödländning av skadade tyska flygplan. Denna, som var otillfredsställande formulerad, ersattes påföljande dag av en ny order. I denna angavs icke uttryckligen att den ersatte föregående dags order. Detta hade till följd att, när ordern skulle delgivas inom östra militärområdet, vilket skedde genom en militärområdesorder av den 1 juli 1941, en sammanställning gjordes av båda ordena från försvarsstaben. Denna militärområdesorder hade i de relevanta delarna följande lydelse:

»1. *Nödländning av främmande krigsflygplan.*

Under det nu pågående kriget mellan Tyskland och Sovjetunionen är nödländning av främmande krigsflygplan icke osannolik längs ostkusten. Tyska flygplan, som skadats, hava erhållit tillstånd att nödlanda på svenskt territorium i första hand på någon av flygplatserna — — —.»

I ordern angavs vidare, att de delar av förutnämnda order av den 14 november 1940, som rörde omhändertagande av flygplan, fortfarande skulle gälla.

Enligt den av Kungl. Maj:t tillkallade utredningsmannen får flygfältsinstruktionens författare antagas ha tolkat militärområdesordern på det sätt, att nödländningsrätten även innefattade rätt att starta och att, eftersom särskilda bestämmelser givits endast för tyska plan, motsatsen skulle gälla beträffande andra utländska krigsflygplan. Såsom utredningsmannen framhållit, föreligger här en grov misstolkning.

Den sålunda givna förklaringen synes trolig. Till ansvar har vederbörande krigsrätt dömt en landstormskapten. Då emellertid domen ännu icke vunnit laga kraft och torde komma att överklagas, kan intet sägas rörande ansvarsfrågans slutliga bedömande.

Denna order får i vad avser punkterna 4 och 5 betraktas som en isolerad företeelse, som föranletts av ett misstag. Beträffande behandlingen av främmande stridsflygplan gälla 1938 års av Kungl. Maj:t i kommandoväg meddelade bestämmelser. I vad avser punkten 3 finnes täckning i givna order, och denna punkt ger heller icke anledning till erinran.

Förutom Skarpnäcksinstruktionen har helt nyligen i pressen såsom anmärkningsvärd publicerats en »P. M. över behandling av nödländande främmande flygplan», daterad den 4 april 1943, av följande lydelse i relevanta delar:

»A. Tyska kurirflygplan.

2) Flygplanen få icke visiteras eller hindras att åter starta.

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

3) Om någon avlägsnar sig från planet skall han omhändertagas.

B. Övriga flygplan.

2) Bevaka flygplanet, så att intet tages därifrån och intet förstöres, varken av besättningen eller av andra.

3) Omhändertag och visitera besättningen, för den till lämplig plats under bevakning samt ordna bevakning där.

Även har nyligen publicerats en order från chefen för fjärde arméfördelningen, utfärdad den 11 augusti 1941, enligt vilken eventuellt nödländade tyska kurirplan skulle behandlas såsom civila flygplan, vilka erhållit tillstånd att överflyga eller nedgå på svenskt territorium. Bestämmelserna i förutnämnda order av den 14 november 1940 skulle icke tillämpas. Flygplanen finge icke visiteras och icke hindras att åter starta.

Beträffande dessa instruktioner behöver icke sägas annat än att de, såsom framgår av redogörelsen i det föregående, överensstämmer med givna order. Dock är givetvis rubriken »B. Övriga flygplan» för vid. Med denna kan icke ha avsetts annat än militära plan. Numera ha instruktionerna ersatts genom de den 10 april 1943 meddelade nya bestämmelserna i ämnet. Att promemorian av den 4 april 1943 utfärdades, hade förmodligen sin grund i en önskan att klargöra de gällande reglerna.

Sammanfattningsvis vill jag erinra, att man vid bedömandet av den föreliggande frågan får göra bestämd skillnad mellan behandlingen av stridsplan, kurirplan och civila plan. Beträffande stridsplan ha restriktiva bestämmelser, som fränsett vissa förut berörda otydligheter icke torde kunna ge rum för erinran, gällt sedan beredskapens början, lika för alla länder, och dessa bestämmelser gälla fortfarande. 1941 års överenskommelser med Tyskland rörande kurirflygplan nödvändiggjorde för dessa plan vissa särbestämmelser. Dessa bestämmelser visade sig icke vara lyckligt utformade och ha därför ersatts av nya restriktiva föreskrifter. För civila flygplan inklusive de engelska kurirplanen gälla fortfarande 1938 års regler. Vad som vället olägenheterna har varit den tekniskt otillfredsställande avfattningen av de särskilda bestämmelserna för tyska kurirplan och dessutom — såsom försvarsministern påpekat — vissa brister vid delgivningen av order till underordnade myndigheter. Vid bedömandet av dessa brister får icke förglömmas, att beredskapsläget — icke minst år 1941 — ställde så stora krav på myndigheterna, att ett misstag kan vara förklarligt.

Med det anförda har jag besvarat den framställda frågan så ingående det varit mig möjligt och vill hoppas, att redogörelsen skall bidra till att klargöra vad i denna sak förevarit. Huruvida vad som passerat har kunnat föranleda vad interpellanten kallar en förtroendekris, få kammarens ärade ledamöter och den stora allmänheten bedöma. Jag motser domen utan fruktan.

Herr **Anderson, Axel Ivar**: Herr talman! Enligt en gammal kutym som har gällt, skulle jag tro, så länge interpellationsinstitutet ägt tillämpning i den svenska riksdagen, brukar tillfälle beredas en interpellant att taga del av interpellationssvaret någon tid före dess avlämnande, i vanliga fall dagen före. Jag har fått mottaga det svar, som statsministern nu uppläst, en kvarts timme före klockan elva i dag. Jag har således icke varit i tillfälle att njuta den förman som i regel tillkommer interpellanter. Det har varit särskilda omständigheter som här ha inverkat, och jag skall inte säga så mycket om saken. Jag

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

finner det dock anmärkningsvärt att en första version av svaret utsänts genom Tidningarnas Telegrambyrå till den svenska landsortspressen redan i natt och senast i dag på morgonen. Det hade således, synes det mig, funnits möjlighet att låta interpellanten redan i går afton eller i natt få taga del av det svar som i dag avlämnats.

Nu är naturligtvis orsaken till vad som skett att statsministern ansett det vara synnerligen angeläget att redan i dag kunna avge svaret i kammaren, och jag är också tacksam för denna mycket snabba behandling av min interpellation. Jag vill emellertid ifrågasätta, om icke snabbheten har vunnits på bekostnad av andra intressen, som kanske borde ha satts i främsta rummet. Jag tror att det både för regeringen och framför allt för själva saken hade varit gagneligare, om man hade unnat sig något mera andrum och exempelvis ägnat en kommande dag åt behandlingen av denna fråga. Dagens debatt blir väl ändå, skulle jag tro, ganska omfattande. Den kommer ju att röra sig om en mångfald avlämnade propositioner och kanske även om åtskilliga andra frågor. Nog hade det funnits material för en politisk debatt även om interpellationssvaret icke hade lämnats i dag. Ett sådant tillvägagångssätt hade också kunnat medföra den fördelen — och detta skulle jag vilja framhålla såsom det väsentliga — att svaret hade kunnat något mera genomarbetas än vad nu blivit fallet.

Jag tror att flertalet av kammarens ledamöter, som här med uppmärksamhet åhörde statsministerns svar, gjorde den reflexionen att det är utomordentligt svårt att av detta virrvarr av order allt ifrån år 1938 och fram till dagens datum få något verkligt begrepp om vad som har förevarit. Naturligtvis är det viktigt — och detta har ju varit ett av ändamålen med min interpellation — att erhålla en fullständig redogörelse, men det hade även varit önskvärt att redogörelsen fått en sådan form, att den blivit någorlunda lätt tillgänglig för riksdagens ledamöter och för den stora allmänheten. Nu har en mycket väsentlig del av syftet med min interpellation förfelats, och jag tror att regeringen därmed också har låtit gå sig ur händerna ett tillfälle att en gång för alla klara ut saken helt och fullständigt. Jag vill särskilt betona, herr talman, att detta var syftet med min interpellation. Jag har med den velat gagna först och främst försvaret. Jag har velat göra det möjligt att skingra den anda av mistro, som nu har lagt sig även över försvarsväsendet och över dess personal, och att göra slut på det ryktessmideri som ägt rum i vida kretsar allt sedan det första uppdragandet av dessa olika order gjordes någon gång i våras. Jag vet inte, om vad som här har skett och kommer att ske skall vara ägnat att fullständigt klargöra saken. Jag vill i alla fall försöka att i vad på mig ankommer bidra här till.

Jag beklagar att jag nu, då jag först för en kort stund sedan fått taga del av svaret, icke kan gå in på något bemötande av vissa punkter i detsamma, utan måste inskränka mig till en del reflexioner som i huvudsak äro gjorda innan jag tagit del av svaret; naturligtvis har jag tagit all hänsyn till de upplysningar som här lämnats.

Innan jag gör det, skulle jag emellertid vilja betona att jag ser denna sak på det sättet, att det anmärkningsvärda icke är de principiella beslut som ha fattats och de regeringens åtgärder, som därpå ha grundats, i avseende på behandlingen av utländska flygplan. Vad som har skett sedan sommaren 1941 — det är ju egentligen dessa händelser och icke de föregående, av statsministern utförligt berörda, som här äro relevanta — står i överensstämmelse med det politiska ställningstagande som då ägde rum under trycket av synnerligen pressande omständigheter. Jag vill klart och bestämt säga ifrån att, såsom jag upp-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

fattar saken, riksdagen på den punkten är solidarisk med regeringen. Det gäller således här ingen anmärkning mot den politik som förts eller mot hela den principiella uppläggnings av detta problems behandling, utan det gäller helt enkelt tillämpningen. Det gäller frågan, om denna tillämpning har varit sådan, att den på alla punkter överensstämmer med de intentioner som regeringen och i första hand utrikesledningen haft och som vid olika tillfällen kungjorts i riksdagen, och vidare om man verkligen från den högsta ledningens sida har tillräckligt övervakat frågan, om man har följt den i alla dess olika utvecklingsskeden och därvid i tid ingripit, då anledning därtill synes ha förelegat.

Redan nu vill jag erinra om att en sådan anledning otvivelaktigt förelåg i våras och att i samband med de då framställda interpellationerna kraftigare åtgärder från regeringens sida hade bort vidtagas för att bringa fullständig klarhet i denna sak.

Statsministern påpekade i slutorden av interpellationssvaret att här är fråga om olika kategorier av utländska flygplan, vilka också krävt olika behandling. En av orsakerna till den förvirring, som har uppstått bland allmänheten, är väl att man i den mångfald kommunicéer, uttalanden och förklaringar som avgivits från olika instanser, icke ordentligt har skilt mellan dessa olika saker. Det inträffar sålunda att vi den ena dagen får läsa en kommunicé från försvarsministern som talar om en sak, följande dag kommer utrikesdepartementet och talar om en annan sak — om kurirplanen — och den tredje dagen kommer försvarsdepartementet och talar om ännu en annan sak. Det är klart att sådant måste vara ägnat att skapa förvirring och framkalla frågor om vad som egentligen döljer sig bakom det hela.

Det är nödvändigt att skingra, och en gång för alla skingra dessa missuppfattningar och dessa oroliga frågor. Jag tror, såsom jag redan antytt, att det hade varit lättare att göra detta, om statsministern hade ägnat något mera tid åt utarbetandet av sitt svar och givit detta en mera klar och pedagogisk form.

Här föreligger, såsom redan framgått av interpellationssvaret, en hel del anmärkningsvärda förhållanden, vilka också utan vidare erkändes och påpekades i svaret. Bland annat erkändes på tal om Skarpnäcksaffären, som ju är den sista — det finns emellertid även en Skarpnäcksaffär nummer två — att där hade skett en sammanblandning av olika utfärdade order, vilken möjligen kan förklara den ytterst egendomliga formuleringen, men det erkändes också att rubriken B. i den från militärområdet utfärdade ordern var »för vid». Hur mycket man bör inlägga i detta och hur stor vikt man bör tillmäta en sådan sak, skall jag här inte närmare ingå på. Så mycket är i varje fall tydligt att genom bristande klarhet i den väsentliga ordergivningen uppifrån har skapats ett osäkerhetsmoment som gör det ingalunda oförklarligt att underordnade militära befälhavare vid sin tillämpning av dessa order göra sig skyldiga till misstag eller fortsatt oklarhet. Jag reagerar således bestämt mot att man, såsom här skett, sökt skjuta över skulden på underordnade militära befälhavare. Det är oriktigt och ur alla synpunkter felaktigt att göra det. Först och främst måste det klaras ut, om ordergivningen uppifrån, allt ifrån översta instansen, varit så tydlig och klar att på denna sedan kunnat grundas tillämpningsföreskrifter av vederbörande befälhavare, som stå i överensstämmelse med regeringens intentioner. Denna fråga kvarstår fortfarande obesvarad. Det är denna oklarhet i ordergivningen — det användes ett annat uttryck i något uttalande från försvarsministerns sida och i interpellationssvaret, men jag tillåter mig att använda uttrycket oklarhet i ordergivningen, och jag syftar då på ordergivningen uppifrån — det

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

är denna oklarhet och ännu mer den obekantskap med de vid olika tidpunkter utfärdade bestämmelserna och reglerna för behandlingen av olika slags främmande flygplan, som in i det sista tycks ha rätt även i mycket höga instanser, som kanske är det mest anmärkningsvärda i denna affär.

Jag betonar ännu en gång att i sak inga berättigade anmärkningar torde kunna göras mot de medgivanden som lämnades sommaren 1941. Dessa motsvarade väl i stort sett den politik som i dåvarande läge ansågs riktig och som också godkändes av riksdagen. Däremot synes det mig anmärkningsvärt att ordern av den 1 juli 1941, som ju innebar att verkningseld icke fick öppnas mot enstaka tyska flygplan, varit gällande betydligt längre än som först avsetts.

Jag måste här erinra kammarens ledamöter om vad som förekom vid ett hemligt sammanträde i denna kammare strax efter midsommaren 1941. Vad jag här kommer att beröra är numera inte några hemligheter, och jag anser mig därför oförhindrad att återropa vad som förekom vid detta sammanträde. Därvid bragtes för första gången till kammarens och jag skulle tro till flertalet regeringsledamöters kännedom den order, som sedan har spökat gång på gång i denna sak och som vi nu återfinna i statsministerns redogörelse, nämligen den order som gällde under ett, endast ett, dygn, den 22—23 juni 1941. Jag hade genom en officer fått telefonmeddelande om denna order. Han var alldeles förvirrad, och han frågade, hur han skulle tolka den. Han låg vid gränsen med sitt förband, då han fick ordern, som innebar en utomordentligt stark inskränkning i hans handlingsfrihet. Jag fick sedermera ordern skriftligen och meddelade den här i kammaren till försvarsministern. Han erkände redan då, att ordern, som han då uppfattade som en tillämpningsorder, var oklart formulerad och olämplig, och förklarade, att den skulle återkallas. Vid detta tillfälle gjordes också i kammaren uttalanden, som jag tror att kammaren betraktade som en försäkran, att denna order om viss undantagsbehandling av tyska militärplan — det var sådana det gällde — icke skulle komma att förnyas, att alltså icke blott denna order, som enligt försvarsministerns medgivande var olämpligt formulerad, skulle ändras, utan överhuvud taget hela det undantagstillstånd, som skapats genom denna ordergivning, skulle upphöra. Den sades ha varit helt och hållet betingad av då rådande omständigheter. Och därmed läto vi oss nöja.

Det är därför med verklig förvåning som vi funnit, att ordern av den 29 juni 1941, som i sak innebär detsamma som nyssnämnda order, varit gällande i varje fall till ett gott stycke in på år 1942, varigenom det svenska luftväret förhindrats att öppna verkningseld mot enstaka tyska militärplan. Denna sak är inte tillräckligt klart utredd i statsministerns svar. Dessa förhållanden, som varit kända för många av riksdagens ledamöter och i vida kretsar utanför riksdagen — man har ju känt till saken överallt i militära förläggningar, och man har ganska mycket diskuterat vad som legat bakom — ha varit ägnade att framkalla irritation och misstankar, som ha gjort mycken skada.

Anmärkningsvärt synes mig vidare vara, att inte i samband med Lektvarens- och Skarpnäck-affärerna klagörande redogörelser för saken ha lämnats, och slutligen — den saken har jag redan i korthet berört — måste det ju anses anmärkningsvärt, att ännu i dessa sista dagar olika och delvis varandra motsägande kommunikéer, uttalanden och meddelanden ha lämnats av försvarsministern personligen, av utrikesdepartementet och av försvarsdepartementet. Endast informationsstyrelsen har tegat, och det är kanske symptomatiskt. Den förvirring, som härigenom uppstått, har avspeglats i pressdiskussionen och har framkallat intrycket av att något har måst döljas.

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

Nu hoppas jag att den fullständiga redogörelse, som vi äntligen fått höra men som bort lämnas långt tidigare, skall ha bidragit till att en gång för alla klara upp denna sak och avlägsna de misstankar och den irritation som framkallats. Det bör kunna ske med god vilja.

Det är en sak som jag gått förbi men som jag kanske bör nämna ett par ord om. Det talas så mycket i detta aktstyreke om kurirplan. Jag vill framhålla att kurirplansbegreppet har kommit in i diskussionen så småningom och har kommit att innefatta en del saker, som egentligen inte ha med kurirplan i ordets vanliga diplomatiska mening att skaffa, och det har också varit ägnat att öka förvirringen. Även på den punkten är det nödvändigt, att fullständig klarhet skapas. Det är överhuvud taget endast på den vägen, som man kan fullständigt återställa förtroendet, något som varit syftet med denna interpellation.

I sitt svar frågar statsministern till sist, om det inträffade har kunnat föranleda vad interpellanten kallat en förtroendekris. Vad jag syftat på med detta ord är ingalunda, att det i vida kretsar skulle existera ett allmänt och djupt rotat misstroende mot regeringen överhuvud taget eller någon av dess medlemmar. Det är inte så. Jag skulle däremot vilja tala om en partiell förtroendekris, men även en sådan kan vara allvarlig nog. Jag vill fråga, om inte de punkter, som jag här berört — jag måste förbigå åtskilliga andra, eftersom jag haft så kort tid på mig att läsa svaret — ändå ge ett intryck av att det är så och så med förtroendet för vissa instanser. Hur det skall kunna återställas, är det inte min sak att ange. Det tillkommer inte heller mig att här fälla omdömen om den ena eller andra instansen eller den ena eller andra militära eller civila befattningshavaren. Det förbjuder mig för övrigt redan hänsynen till § 90 regeringsformen att göra. Det är motbjudande att här gå ut och söka efter syndabockar, och jag reagerar mot att man redan nu börjat utpeka sådana. Jag tror att det är angeläget, att man från regeringens sida tar upp saken och ser efter, vad som är roten och upphovet till det hela, och alltså undersöker, hur det är möjligt att dessa ordergivningar från högsta ort kommit till. Sedan ankommer det på regeringen och närmast på försvarsministern att se till, att rätta männen sättas på de viktigaste posterna.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Den ärade interpellanten har förebrått mig dels att denna redogörelse inte lämnats tidigare än som skett och dels att den kommit alldeles för snabbt. Beträffande den senare anmärkningen vill jag påpeka, att jag har varit synnerligen angelägen att vid första tillfälle lämna redogörelsen inför riksdagen på grund av det uppseende, saken väckt ute i landet, kanske närmast beroende på tidningarnas sätt att behandla densamma. Då jag valde tidpunkt för mitt svar, hade jag inte endast att ta hänsyn till interpellanten utan också till kammaren i övrigt och till allmänheten, och jag skulle tro, att det skulle ha varit mera berättigat att klandra mig, om jag hade försummat att använda detta tillfälle att framlägga saken. Det har emellertid medfört, att jag inte har kunnat — vilket jag djupt beklagar — i behörig ordning låta interpellanten på förhand få del av interpellationssvaret. Jag erinrar om att det inte finns någon skyldighet därvidlag att stå till tjänst, men det har utbildats en god praxis i detta avseende, och den bör såvitt möjligt följas. Emellertid lät jag redan i går middag meddela interpellanten, att på grund av arbetet med svarets utformande han tidigast i dag klockan tio kunde få ta del av svaret. Att det blev färdigt något senare, beror på omständigheter, som jag inte behärskat. Interpellanten var alltså på förhand medveten om att han inte i vanlig ordning skulle kunna erhålla svaret. Jag

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

hade också trott, att det med det intresse, han visat denna sak, och med den journalistiska begåvning, han besitter, inte kunde vara svårt för honom att följa med den redogörelse, jag här har lämnat.

Det är klart att den hade kunnat få en annan form, men jag undrar, om inte den form den fått bäst stämmer överens med vad interpellanten har begärt. Om jag hade försökt att lägga in de olika ordena i mitt eget resonemang, skulle jag inte då ha löpt den risken, att man förklarar: »Vi vilja ha fakta, vi vilja inte ha någonting som kokas ihop för att det skall vara pedagogiskt.»? Därför har jag ansett det riktigt att ge kammaren fakta med de få kommentarer, som enligt mitt förmenande varit behövliga.

Interpellanten har nu anlitat den utvägen att taga upp till behandling ett område, som jag, enligt vad jag uttryckligen angivit, har lämnat åt sidan, därför att jag trodde att interpellanten ville veta just de saker, som jag har talat om. Det, som berördes av interpellanten, är ju ingenting för kammaren okänt. Det var kanske bara ett sätt bland många andra att nu efteråt komma och riva i ting, som man borde kunna låta vila åtminstone till dess kriget är över och till den räfst, som man då eventuellt vill anställa med dem, som ha burit ansvaret för ledningen under krigsåren.

Jag kan icke vid detta tillfälle underlåta att dröja något vid den lust, som här framträder att riva upp sådana strider, som kunna skapa missuppfattningar i utlandet om vad som verkligen har förekommit och om vår ställning. Detta kan lätt ske när man nu tar upp till diskussion åtgärder, som hänföra sig till en tidpunkt, som för oss i vårt land var synnerligen påfrestande. Det kan icke vara någon av kammarens ledamöter som icke erinrar sig, hur det var år 1941. När jag såg interpellanten i talarstolen, erinrade jag mig ett rörande tillfälle i denna kammare, då jag hade den stora äran att av honom bli kallad en nationens man, närmast därför att jag hade avvisat försök från talare från mitt eget parti att i det läge, vari vi då stodo, försöka vältra ett framtida ansvar på andra. Är det icke något liknande man nu håller på med? De som 1941 antingen tego eller med fullaste hjärta voro med om den politik, som vi ansågo oss böra föra, ha nu plötsligt två år senare glömt bort det läge, i vilket vi hade att handla, och anse det mycket lämpligt att nu i ett helt annat läge taga upp tvister om vad som då förekom. Att de, som hela tiden ogillat regeringens politik, att de, som mena, att det till och med är god svenskhet att anvisa utlandet att använda påtryckningar på svensk regeringsbildning, använda varje tillfälle att hålla i gång en tvist, som kan skapa missförstånd i utlandet, förstår jag, ty det är ju helt förenligt med deras syfte, men att de, som verkligen vilja tjäna svenska intressen och som varit med om att utforma den politik, som förts, skola falla in i samma trall, har jag mycket svårt att begripa. Vi befinna oss faktiskt i det egendomliga läget, att medan Sveriges handlingar i utlandet äro föremål för en uppskattning och erkännanden, som måste värma oss, fortsätter man här hemma att smågnata och småtvista och göra vad man kan för att förstöra den goodwill vi ha i utlandet. Vad är det för svenskhet i en sådan politik?

Det har här även sagts, att man icke skall lägga ansvaret på underordnade myndigheter. Det vare mig fjärran. Det är emellertid icke möjligt, om man skall ge en objektiv redogörelse, att inte också sätta in de olika leden i skeendet. Jag känner intet behov att från mig lyfta något ansvar och har ingen lust att lägga det på andra, allra minst på underordnade. Jag har i stället en mycket stark lust att varna för att man, samtidigt som man säger, att man vill ha klarhet och skapa förtroende, genom att utpeka den ena eller andra såsom skyldig faktiskt skapar ökat misstroende. Jag har det allra största förtroende för vår

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

militära ledning. Jag tvivlar icke ett ögonblick på att den gör och kommer att göra sin plikt. Att det kan ske malörer vid ordergivningen rubbar icke mitt förtroende för denna ledning. Jag skulle vilja fråga, om någon, inom vilket verksamhetsområde det vara må, kan visa på en ordning, där aldrig misstag göras och missförstånd förekomma. Särskilt tidningsmännen, som veta vilken mängd av malörer som hända på en redaktion, borde någon gång kunna fråga sig, om inte även på andra områden ting, som man inte önskar skola inträffa, ändå inträffa. Jag har ingenting emot att interpellanten på mig och andra ställer kravet, att ledningen skall övervaka. Det skall ledningen göra, men herr Ivar Anderson inbillar sig väl inte, att detta land skulle kunna administreras, om jag skulle begära att få se varje order, som utgår på det militära området, och varje expedition, som utgår från våra kanslier. En sådan övervakning från ledningens sida är icke möjlig.

Beträffande den allmänna utvecklingen av den politik, som delvis har sitt märke av år 1941, har jag alltid låtit mig angeläget vara att följa med, men jag har räknat med att det kunnat uppkomma tillfällen, då varken min lust eller tid varit tillräckliga för att jag skulle ha kunnat stå bekant med varje detalj. Det kan här fastslås, att man har gjort stora nummer av relativt ringa ting. Vad här skett har icke varit ägnat att skada vår ställning, och det har heller icke skett någonting som har lett till olikartad behandling av andra länder.

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att på en punkt reagera mot ett yttrande, som fölls av hans excellens herr statsministern. Han försökte på ett sätt, som föreföll mig alldeles oförklarligt, att på mig övervältra anklagelsen för att här ha dragit upp 1941 års händelser och givit en framställning, som skulle vara ägnad att skada vårt lands ställning inför den utländska opinionen. Jag har dock två gånger i mitt anförande uttryckligen sagt ifrån, att jag icke här framställer eller anser mig kunna framställa några berättigade anmärkningar mot de medgivanden, som lämnades sommaren 1941, utan att dessa tvärtom i stort sett motsvara den politik, som i dåvarande läge ansågs riktig och som även godkändes av riksdagen. Det är mig ofattligt, att statsministern efter detta kan komma med ett sådant påstående. Vill han och anser han sig kunna rikta anklagelsen mot annat håll, borde det ha klart sagts ifrån, men han skall icke försöka använda den som en replik i dagens debatt, åtminstone icke på detta stadium. Det kan ju hända, att han får anledning att göra det senare.

Jag tar med glädje fasta på herr statsministerns förtroendeuttalande för den militära ledningen, och jag understryker, att hans yttrande om att man icke skall göra stora nummer av små ting överensstämmer med vad jag själv anser och har velat framhålla. Jag tror emellertid, att det rätta sättet att reducera de i diskussionen uppblåsta tingen till deras rätta proportioner är att taga upp dessa ting till klagörande behandling på ett så tidigt stadium, att de ännu icke hunnit bli så stora nummer.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther:** Herr talman! I allt det myckna, som på sista tiden skrivits i pressen angående de tyska kurirflygplanen, har ett av ledmotiven varit mer eller mindre dunkelt formulerade anklagelser mot utrikesledningen och utrikesdepartementet. Det skulle vara svårt att samla ihop alla dessa anklagelser, men i det väsentliga röra de sig på två områden. Det ena gäller utfärdandet av den militära ordern den 29 juni 1941 angående nödländade tyska kurirflygplan, vilken order framställts såsom neutralitetsstridig och tillkommen i hemlighet på utrikesdepartementets in-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

stiftan, det andra gäller ett påstått fortsatt hemlighållande av innehållet i denna order från utrikesledningens och informationsstyrelsens sida till förfång för utredningen av Lekvattnetsaffären och frågan om Skarpnäcksordern.

Med risk att i viss mån upprepa vad som redan sagts i interpellationssvaret anser jag mig här i riksdagen böra bemöta dessa beskyllningar.

Avtalet med Tyskland om kurirflygning sommaren 1941 avsåg flygning med icke militära såsom kurirplan betecknade plan. Denna överenskommelse föranledde ordern av den 29 juni, som icke får förblandas med ordern samma dag angående nödlandade stridsflygplan. Ordern om nödlandade kurirflygplan fastställde, att planen skulle behandlas som civila och följaktligen få starta på nytt, samt att de i egenskap av kurirplan icke skulle visiteras.

Jag kan givetvis icke nu erinra mig, om jag på sin tid deltog i själva utformningen av dessa föreskrifter. Men med hänsyn till kutymen inom utrikesdepartementet är jag övertygad om att jag sett och godkänt dem, och jag står helt och hållet för dem. Jag finner dem vara alltigenom sådana de borde vara, en naturlig följd av det träffade avtalet, vilket inom parentes sagt icke innehåller några svenska åtaganden av hithörande slag. Ordern säger ingenting om andra plan än tyska kurirplan, och den har varken avsett eller medfört någon förändring i behandlingen av andra främmande kurirplan, vilka redan förut behandlades såsom civila plan med tillstånd till överflygning. Den ger uttryck för den principiellt riktiga tanken, att kurirplan icke skola militärt visiteras och skola tillåtas flyga vidare vid nödlandning. Endast särskilda omständigheter böra ge anledning till strängare regler; sådana särskilda omständigheter ha som bekant senare inträffat och föranlett de nu gällande strängare bestämmelserna.

Den 17 juli 1941 utfärdades en kommuniké, vari följande sades om de tyska kurirplanen: »På sista tiden har rätt att flyga över svenskt territorium utmed ett par av våra vanliga trafiklinjer beviljats tyska kurirflygplan, och i enstaka fall har tillstånd lämnats för flygning utmed andra strängt angivna linjer. Dessa kurirflygplan äro vanligen trafikflygplan, men en del av dem äro märkta på sätt som liknar, men icke är identiskt med det på vilket tyska krigsflygplan äro märkta. Detta kan möjligen hos allmänheten ha givit anledning till missuppfattningar.

Dylika tillstånd till överflygningar ha även beviljats andra krigförande stater.»

Därmed var i själva verket det väsentliga sagt. Det är orimligt att nu efteråt göra gällande, att det hade varit informationsstyrelsens skyldighet att ytterligare utveckla vad denna kurirflygning innebar och vilka regler som tillämpades på den. Och tror interpellanten på allvar, att en sådan kommentar av informationsstyrelsen skulle på minsta sätt ha inverkat på den nu igångsatta kampanjen? Säkerligen icke.

Jag utgår från att efter vad jag nu sagt om själva karaktären av den ifrågavarande orderns politiska innehåll, måste var och en förstå, att allt tal om att utrikesdepartementet eller någon tjänsteman i utrikesdepartementet — eventuellt tillsammans med försvarsstaben — skulle hava hemlighållit ordern för regeringen är meningslöst. Ordern var den klara konsekvensen av regeringens träffade och kort därefter offentligt tillkännagivna beslut.

Vad beträffar den andra huvudanmärkningen, nämligen att utrikesdepartementet borde ha offentliggjort orderns innehåll i samband med Skarpnäcks- och Lekvattnetsaffärerna, så befinnes den vid närmare påseende vara lika ogrundad. Att Skarpnäcksordern icke haft något samband med denna order, framgår av interpellationssvaret. Händelsen vid Lekvattnet var ett fall för sig.

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

där de framställda anmärkningarna gällde dels att ett med vapen försett flygplan godkännts såsom kurirplan, dels behandlingen av de ombordvarande militärerna. Föreskrifterna av politisk karaktär angående behandling av nödländade kurirplan voro här av alldeles underordnad betydelse. Ett framhållande av dessa regler skulle uppenbarligen icke ha inverkat på den kritik, som framfördes i riksdagen och pressen, och ännu mindre varit av betydelse för krigsrättens handläggning av ärendet.

Jag tillbakavisar sålunda de gjorda beskyllningarna mot utrikesdepartementet och informationsstyrelsen och måste beteckna dem som helt obefogade.

I den tidning, för vilken interpellanten är chefredaktör, ha vissa icke namngivna tjänstemän i utrikesdepartementet särskilt utpekats såsom ansvariga för allvarliga fel begångna i detta ärende. Jag förväntar, att interpellanten, efter vad som i dag upplysts, uttryckligen återtar dessa anklagelser. Det är möjligt, att slutorden i interpellantens anförande var att anse som ett återtagande, men det är icke för mycket begärt, att det sker även i tidningen.

I en annan tidning, vars huvudredaktör är medlem av denna kammare, har en namngiven tjänsteman i utrikesdepartementet anklagats för att tillsammans med en likaledes namngiven officer ha utfärdat de här ifrågavarande ordena bakom ryggen på departementschefen och följaktligen också regeringen. Jag förväntar ett klart återtagande även av denna allvarliga och falska beskyllning.

Herr Ohlin: Herr talman! Jag har begärt ordet därför att det förefaller mig, som om det alltjämt kvarstod en betydande oklarhet på vissa punkter i denna affär. Det har framgått mycket tydligt av hans excellens herr statsministerns förklaring, att det rått en väsentlig oordning i fråga om alla dessa order. Jag måste först anmäla en från statsministern avvikande mening beträffande hans uppläggning av försvaret av de vidtagna åtgärderna. Han frågar: Var finns den mänskliga institution, där det aldrig sker misstag? Det är emellertid inte här fråga om det förhållandet, att misstag kunna ske, utan det är fråga om att under en period av flera år de instruktioner, som man på centralt håll avsett att ge, i verkligheten icke blivit inom hela området effektuerade. Missförstånd och grova misstolkningar ha förekommit, som statsministern själv nämnde.

Den oklarhet, som kvarstår och som jag närmast skall be att få något belysa, är den, som uppkommit med anledning av utrikesdepartementets förklaring, att givetvis tyska flygplan icke skola behandlas annorlunda än andra flygplan. Denna förklaring har nog — även om den har en i viss mån inskränkt formulering — av allmänheten uppfattats så, att utrikesdepartementet menade, att tyska plan generellt behandlas på samma sätt som andra plan. Jag ställer emellertid frågan: Om engelska kurirflygplan redan från början behandlats som civila plan, för vilka ingen särskild order var erforderlig, varför måste man då ge en särskild order för tyska kurirflygplan? Varför kunde icke de tyska kurirflygplanen liksom de engelska inrangeras under begreppet civila plan? Förklaringen kan väl inte bara ligga däri, att dessa tyska kurirflygplan under en period voro så talrika, att, som en person sade till mig häromdagen, så mycket kurirgods, som kunde transporteras på de tyska kurirplanen, fanns det inte i hela världen, även om alltsammans skulle gått över Sverige. Nej, förklaringen måste vara någon annan. Jag upprepar frågan: Varför skulle de tyska kurirflygplanen nämnas i en särskild order, när de engelska planen gingo i tysthet såsom civila plan? Det finns givetvis ett skäl för detta, vilket jag är nyfiken att få reda på.

Så kommer frågan: När man nu skall upplysa de militära myndigheterna

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

och andra om detta förhållande, hur kan det då komma sig att man får fram sådana order, som innehålla, att »tyska kurirflygplan» skola behandlas på ett sätt och »andra plan» på ett annat? Varför inte säga att alla kurirflygplan, både tyska och engelska, skola behandlas på ett visst sätt? Det tror jag, att det svenska folket hade kunnat förstå. När hans excellens herr utrikesministern säger, att den grundläggande ordern var precis sådan som den borde vara, vill jag understryka, att om den varit sådan som den borde vara, skulle den väl ha lett till att tillämpningsorderna blivit sådana, att inte envar som läser en sådan order måste tro, att det är en diskrimination till förmån för de tyska planen.

Jag måste således, herr talman, för det första konstatera, att det fortfarande råder en oklarhet om varför det kräves en särskild order för tyska kurirflygplan, när det inte behövs för engelska, och för det andra, att man visat en betydande oskicklighet vid utformningen av dessa order, då man talat om tyska kurirplan för sig och övriga flygplan för sig.

Den svenska allmänheten fick utan tvivel ett något oriktigt intryck efter utrikesdepartementets förklaring, att det icke varit fråga om någon diskrimination till förmån för tyska plan. Det svenska folket kan ju inte hålla isär alla dessa order rörande nödländade kurirflygplan och nödländade militärflygplan samt order rörande eventuell verkningseld mot militärplan. Svenska folket fick därför nog det intrycket av denna förklaring, att det alls icke förekommit någon diskrimination. Vi veta emellertid, ehuru hans excellens herr statsministern fann lämpligt att icke närmare ingå därpå i dag, att det beträffande instruktionen för luftvärnet om avgivande av verkningseld ett slag fanns en mycket tydlig och klar diskrimination till förmån för tyska och finska plan. Det är klart, att man icke skall blanda ihop denna sak med frågan om kurirflygplans och militärflygplans nödländning. Men jag måste konstatera, att med den oreda, som rått i kommunikéerna, är det mycket förståeligt, om den svenska allmänheten fått ett oriktigt intryck.

Enär denna order till luftvärnet, som innehöll att verkningseld icke skulle avgivas mot tyska och finska militärplan, men väl mot andra militärplan, återkallades, lämnades till offentligheten en kommuniké, som jag haft tillfälle att tidigare beröra i denna kammare. Den var så formulerad, att det verkade, som om allmänheten inom vissa bebyggda samhällen skulle akta sig för splitter eller något dylikt, medan kommunikéns verkliga bakgrund var, att regeringen hade ändrat ordern till luftvärnet och borttagit diskriminationen till förmån för tyska och finska plan. I stället för att tala om för svenska folket, att regeringen nu ändrat de instruktioner, mot vilka många människor, som haft direkt eller indirekt kontakt med luftvärnsmyndigheterna, reagerat och att en likformig behandling återinförts, skickades sålunda ut en kommuniké, som jag vågar påstå var formulerad direkt så, att folk icke skulle begripa vilken ändring som vidtagits. Jag kan icke här i kammaren lägga fram den kunskap jag har om vilka metamorfer denna order undergått, innan den fick sitt besynnerliga skick. Jag vill endast nämna, att en rätt väsentlig del av denna metamorfos ägde rum i utrikesdepartementet.

Jag övergår så till bestämmelserna den 4 april 1943 inom ett eller ett par militärområden. Ifrågavarande order innehåller, att »tyska kurirflygplan» skola behandlas på ett sätt och »övriga flygplan» på ett annat. Denna order har ju publicerats, och statsministern redogjorde nys för innehållet, men statsministern förklarade därvid, att med detta ord »övriga» givetvis avses militärplan. Mitt intryck var att hans excellens herr statsministern, om jag icke missförstod honom, måste skämta, ty om det står »tyska kurirflygplan» och »öv-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

riga flygplan», torde väl knappast någon kunna förstå att »övriga» syftar på militärplan. Möjligen skall folk då tolka bestämmelserna så, att det inte finns några andra kurirflygplan än tyska för att det hela skall gå ihop. Det är klart, att saken kan förklaras med hjälp av alla möjliga kommentarer, men det är just avsaknaden av sådana som framkallat missförstånd.

Hans excellens herr statsministern säger, att ledningen och närmast försvarsministern icke kan övervaka alla dessa order. Försvarsministern tycks således icke ha tid att intressera sig för dessa viktiga instruktioner. Jag måste säga mig, när jag hör detta, att det dock icke är flera order än att statsministern kunnat redogöra för dem under loppet av en halvtimme, och de omfatta ändå en period av flera år. Hade det verkligen varit onaturligt om försvarsministern sagt sig, att dessa order om behandlingen av främmande flygplan, vilka ha en utrikespolitisk bakgrund, får jag se till, att jag har reda på, då de röra en mycket känslig sak? Jag talar ju som en lekman, men jag skulle tycka, att detta borde utgöra en ganska naturlig del av arbetsuppgiften för statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. Tydligen tycker inte statsministern det. Han förmenar, att detta är en småsak, som försvarsministern inte haft tid med.

Jag övergår nu till sakens andra sida, herr talman, nämligen den omständigheten, att försvarsministern vid interpellationsvaret i våras lämnade vissa upplysningar, som byggde på en oriktig förutsättning. Försvarsministern hade ju från försvarsstaben genom ett misstag fått en icke korrekt upplysning. Jag vill gärna betyga, att jag är övertygad om att det var ett rent misstag inom försvarsstaben, som förklaras av de då rådande, speciella omständigheterna, ehuru det naturligtvis var ett ganska grovt misstag. Även sådana kunna ju ske. Det anmärkningsvärda är emellertid det som hela svenska pressen med ganska rörande enighet framhållit, att när svenska riksdagen och svenska folket av försvarsministern får ett oriktigt besked, detta icke blir rättat förrän några dagar innan riksdagen skall på nytt sammanträda. Visserligen ha militärerna i Lekvattnets- och Skarpnäcksaffärerna kanske icke blivit felaktiga dömda, men de ha inför allmänna opinionen under en lång tid framstått i en annan dager än som hade varit, såvitt jag förstår, berättigat. Hans excellens herr statsministern säger nu, att försvarsministern ingenting ville säga, ty han ville först avvakta krigsrättens utredning. Sedan hann han emellertid icke se krigsrättens protokoll, förrän riksdagen slutade, och under sommaren, innan riksdagen ånyo sammanträdde, kunde han naturligtvis ingenting säga. Han ville vänta, till dess han kunde träffa interpellanten, jag förmodar i riksdagen. Å riksdagens vägnar måste man ju vara utomordentligt tacksam för en så kolossal respekt för riksdagen, att en ledamot av regeringen icke skulle kunna lämna ifrågavarande upplysningar, förrän riksdagen ånyo sammanträdde. Jag vill tillägga, att det är en relativt hastigt tillkommen respekt, ty det har ju under krigsåren ganska många gånger inträffat, att regeringsledamöter gått förbi riksdagen och lämnat viktiga upplysningar direkt till allmänheten, även vid tillfällen då det kanske hade varit naturligt att välja riksdagen såsom forum. I nu föreliggande fall gällde det väl inte att upplysa interpellanten Olovson eller riksdagen speciellt, utan det gällde att upplysa svenska folket. Jag kan icke inse annat än det hade varit naturligt för försvarsministern att välja första tillfälle för att tala om hur det förhöll sig. Ett preliminärt meddelande borde ha givits, så snart försvarsministern fick reda på denna nya order. Jag kan inte riktigt förstå, varför försvarsministern skulle avvakta Lekvattnetsutredningen. Det hade väl varit naturligt av försvarsministern att offentligen meddela, att det fanns en order som han vid interpellationssvarets

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

avlämnande icke kände till, och att upplysa om dess innebörd. Även om försvarsministern hade velat avvakta själva utredningen, fanns det ju tillfälle på försommaren att meddela svenska folket hur saken låg till. Det är omöjligt, herr talman, att undgå det intrycket, att när försvarsministern håller tyst med dessa upplysningar så länge, är det ett vittnesbörd om bristande intresse för att svenska folket verkligen skall känna till hur det förhåller sig med dessa saker.

Nu väljer hans excellens herr statsministern såsom taktisk försvarslinje i hela denna fråga att gå mycket lätt förbi önskemålet om korrekta informationer åt svenska folket och frågar i stället, om man inte borde låta dessa saker vila. Han undrar, varför man skall riva upp strider som kunna skapa missförstånd i utlandet. Därtill vill jag svara, utöver att understryka vad herr Ivar Anderson nyss har sagt, att missförstånd i utlandet — om något sådant har uppkommit — väsentligen torde berott på att det har rått missförstånd i Sverige. Även svenska medborgare med goda avsikter ha gjort sig skyldiga till misstag, vilka berott på arten av upplysningar eller, rättare sagt, bristen på upplysningar från regeringens sida.

Jag tror därför inte det är berättigat, att hans excellens herr statsministern nu försöker gå till någon motoffensiv. Det spørsmål, som i detta sammanhang föreligger till behandling, är följande: har icke upplysningsverksamheten i denna sak varit sådan, att det blivit ofrånkomligt, att en hel rad missförstånd skulle uppkomma i Sverige rörande vad som faktiskt skett? Tror verkligen hans excellens herr statsministern att den oro, som funnits i vida kretsar i vårt land, bara berott på att tidningarna skriva och icke på att allmänheten haft en naturlig känsla av att åtskilligt i denna angelägenhet verkligen är oklart?

Jag understryker att den kritik jag riktar mot regeringen — i främsta rummet mot försvarsministern, men i viss mån även mot regeringens övriga närmast berörda ledamöter — icke gäller den förda utrikespolitiken, utan den omständigheten, att man i ett demokratiskt land som Sverige har visat så ringa intresse för att svenska folket icke vilseledes utan får veta, hur det förhåller sig med dessa saker. Folkets försvarsvilja är i icke ringa mån beroende av känslan att riktiga upplysningar lämnas i angelägenheter av detta slag. Därför tror jag det är ytterst tacknämligt att den svenska riksdagen har fått tillfälle att dryfta frågan på ett sätt som för ut kunskapen till hela svenska folket. Man måste därför tillbakavisa den kritik som hans excellens herr statsministern nu, efter vad det föreföll, riktade mot interpellanten. Jag ber tvärtom få betyga min tacksamhet mot interpellanten för att han har hjälpt till att föra fram saken på detta sätt.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag hade ju trott att det här gällde att utreda vad som i av interpellanten berörda angelägenheter förekommit. Talarna visa sig emellertid mycket litet intresserade därav — varje talare väljer tydligen den för honom lämpliga utgångspunkten. Man talar alltså om något annat, och sedan säger man att avsikten bara varit att ge regeringen en erinran om att den måste vara mera meddelksam.

Regeringen har, så vitt jag vet, lämnat alla de upplysningar, som kunnat meddelas och som befunnits önskvärda. Den har därvidlag icke underlåtit någonting. Men regeringen kan ej alltid utan vidare fundera ut, hur långt man måste gå för att undervisa folket. Ett ganska gott exempel på svårigheterna ha vi i det senaste anförandet, nämligen när det gällde ordern med A- och B-punkterna. Jag har sagt att med B-punkten ej kan ha menats någonting annat än militära plan, men herr Ohlin har en helt annan uppfattning och anser att

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

man måste få det intrycket att meningen är en annan. Ena punkten lyder: »A. Tyska kurirflygplan» och den andra: »B. Övriga flygplan.» Detta måste betyda, att det är fråga om två likvärdiga avdelningar. De militära myndigheterna ha med tyska kurirplan och militära plan att skaffa. De engelska kurirplanen ha däremot behandlats under den civila ordningen. Därför blir det ganska naturligt för militärerna, även om man därmed kan råka vilseleda allmänheten, att tala om de två kategorier man har att göra med. Och så skriver man »tyska kurirflygplan» och »övriga flygplan», med vilka senare man måste mena de främmande militära planen.

När jag i tidningarna läste den s. k. Skarpnäcksordern och det bebådades att en ny stor affär var under uppsegling, sade jag mig själv att folk i alla fall måste förstå vad det här är fråga om och att det inte kan gälla någon ting annat än dessa båda kategorier. Nu hör jag att man inte ens i riksdagskretsar har varit intresserad av att så mycket ägna dessa saker studium, att man kan göra den distinktionen. Då förstår jag ju också, att man behöver den mera pedagogiska upplysningsverksamhet, som efterlystes.

Det var en annan punkt i herr Ohlins anförande, som också föreföll mig något egendomlig. Han frågade, varför en särskild behandling av tyska kurirplan behövdes. Herr Ohlin var med år 1941, när vi behandlade hela det stora komplex, varav frågan om kurirplanen endast utgjorde en del, och han har i riksdagens första kammare fått upplysning om regeringens beslut i dessa olika ting. Han vet att man ansåg, att komplexet hade ett sådant sammanhang att det var naturligt att låta överenskommelsen även beträffande dessa särskilda kurirplan träffas via försvarsstaben. Detta är i och för sig en tillräcklig anledning till att det har blivit särskilda föreskrifter om dem. En annan är, såsom ju vem som helst kan observera, att under det de engelska kurirplanen flugits till en given plats i Sverige, så ha de tyska kurirplanen haft rutten över Sverige utan att någon svensk flygplats varit utgångspunkt eller landningspunkt. Den tyska kurirflygtrafiken innebär således en överflygning, och den har därmed en något annan karaktär än annan kurirflygning, vilket kan motivera att man uppställer särskilda bestämmelser. Om detta även har inneburit en ökad kontroll av denna flygning, antar jag att varken herr Ohlin eller någon annan kan ha något att invända däremot.

Skall man fortsätta diskussionen om den allmänna upplysningen, så vill jag bara säga att jag anser det lovvärt att man framför anspråk på att få upplysningar. Men jag finner det icke motiverat att man, var gång man stöter på en sak som man icke begriper, genast skall tro att det ligger något fuffens från regeringens eller myndigheternas sida bakom.

Herr Ohlin: Herr talman! Med anledning av statsministerns anförande vill jag framhålla, att ordern har överskriften »P.M. över behandling av nödländade främmande flygplan». Härmed menas tydligen flygplan i allmänhet. Sedan komma två avdelningar, den ena med överskriften »A. Tyska kurirflygplan» och den andra med rubriken »B. Övriga flygplan». Om meningen har varit att detta skall uppfattas så, att ingen distinktion mellan *tyska* flygplan och plan av *annan* nationalitet skall göras, så har svenska språket här använts på ett sätt, som absolut icke överensstämmer med kravet på ett klart och tydligt språkbruk. En sådan order kan icke annat än missförstås.

Sedan säger statsministern att det krävdes en särskild *överenskommelse* i fråga om de tyska kurirplanen. Ja, den saken har jag aldrig bestritt. Men vad jag fortfarande har svårt att förstå är, varför man behövt en *order*, som

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

skrivits på sådant sätt att det ser ut, som om de tyska kurirflygplanen skulle behandlas på annat sätt än övriga nationers.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Menar herr Ohlin att jag eller försvarsministern skulle finnas till hands på militärområdets expedition för att kontrollera en sådan sak?

Herr **Lindström**: Herr talman! Jag har under denna krigstid icke hört till dem, på vilka hans excellens statsministern syftade, när han talade om personer och kretsar som ständigt utövat en grinig kritik mot regeringen. Tvärtom har jag varit övertygad om att den politik, som regeringen fört, varit lyckosam för landet, och efter måttet av mina blygsamma krafter har jag också försvarat densamma.

Men, herr talman, trots denna min allmänna inställning måste jag säga, att jag kände mig mycket illa berörd, för att använda ett lindrigt uttryck, när jag läste förra veckans kommuniké från försvarsministern rörande alla dessa order, som det nu talats om. Jag blev illa berörd, därför att jag anser det icke föreligga en riktig kommunikation mellan olika viktiga myndigheter, som ha med vårt försvar att göra, och emedan en betydande förvirring tycks vara för handen i denna ordergivning. Jag blev ytterligare illa berörd på grund av att kommunikationen mellan de olika myndigheterna har visat sig så bristfällig, att försvarsministern icke i det rätta ögonblicket haft möjligheter att delge riksdagen, och genom den det svenska folket, det verkliga sammanhanget. Sådana förhållanden måste väcka uppmärksamhet, ja, till och med oro, och jag kan ej hålla med hans excellens statsministern, när han säger att detta är små ting. Jag anser dem för min del ganska betydelsefulla.

Jag beklagar mycket att statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har kommit att bli inblandad i diskussionen om denna affär. Uppenbarligen är han offer för andras göranden och låtanden. Dock borde han i bättre tid ha kunnat bekantgöra för svenska folket vad han visste, sedan han kommit till klarhet om att hans redogörelse med anledning av Lekvattnetsinterpellationen i medkammaren ej var tillräckligt fyllig. För min del vill jag passa på tillfället att säga, att jag har det allra största personliga förtroende för försvarsministern, och jag vill tillägga att jag anser honom fullkomligt oumbärlig inom regeringen, så länge det nuvarande uppbyggnadsarbetet pågår inom Sveriges försvar. Jag har genom medlemskap i statsutskottet haft tillfälle att på ganska nära håll iakttaga vad han utträttar och orkar med, och därför beklagar jag att han kommit ut i denna storm, som jag livligt hoppas skall bedarra, så fort alla kort nu ha blivit lagda på bordet.

Jag begärde närmast ordet därför att hans excellens ministern för utrikes ärendena gjorde ett angrepp på mig, eller i varje fall gav mig en reprimand för att jag i den tidning, jag redigerar, i dag har utpekad ett par personer såsom närmast ansvariga för ordena och oredan på sommaren 1941. Jag vill då först säga, att jag har fått dessa upplysningar från håll som alltid visat sig hundraprocentigt tillförlitliga. Nu fattade jag emellertid uttalandet av hans excellens ministern för utrikes ärendena, även om det kanske inte var fullkomligt klart, som om jag här skulle ha haft dåliga informationskällor. Om så är fallet, förklarar jag mig naturligtvis beredd att offentligt taga tillbaka vad jag sålunda har sagt. Men jag måste tillfoga, att det skulle vara intressant för riksdagen och även för svenska folket att få del av en något mera ingående redogörelse rörande utrikesdepartementets förhållande till dessa ting. Det slog dock åhöraren till hans excellens' annars mycket klara och bestämda tal, att

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

han icke kunde ge rena besked om huruvida han sett dessa order eller ej; på grund av gällande praxis inom departementet ansåg han det likväl sannolikt att så varit fallet. Detta är en förklaring, men, herr talman, en ganska vag sådan, och det skulle därför vara värdefullt att på denna punkt få något närmare besked än som lämnats genom vad hans excellens ministern för utrikes ärendena nyss föredrog inför kammaren.

Herr Holmbäck: Herr talman! Det synes mig, som om förhållandena skulle vara ganska klara beträffande den order, som innebar att tyska kurirflygplan inte skulle visiteras. Försvarsministern och regeringen ha tydligen till en underordnad myndighet utlämnat rätten att fatta beslut i hithörande politiskt synnerligen ömtåliga frågor, och man har gjort detta utan att ens skaffa sig säkerhet om att erhålla underrättelser om vilka beslut som fattades. Man klagar från regeringsbanken över att ordern ej kommunicerats de underordnade myndigheterna, men ingenting sägs om att den icke kommunicerats regeringen.

Genom hans excellens herr utrikesministerns anförande ha vi fått ytterligare upplysningar. Av kommunkéerna under de senaste dagarna har man fått intrycket, är inte heller utrikesministern haft någonting att göra med kontrollen över de militära ordena. Det har endast sagts att utrikesdepartementet haft dylik kontroll. När jag läste kommunikén härom, frågade jag mig ögonblickligen: *vem* är utrikesdepartementet? Är det utrikesministern eller kabinettssekreteraren, är det ett utrikesråd, eller vem kan det vara? Nu ha vi fått höra att utrikesministern, om jag ej missförstod hans anförande, tror sig veta att han har sett ordern att kurirflygplan ej skulle få visiteras, och det är ju en liten förbättring. Men att han blott tror sig minnas att han sett den visar ändå, att regeringen ej med önskvärd styrka hållit denna affär i sin hand.

Då här talas om och klagas över en förtroendekris, tror jag för min del att detta ytterst bottnar i att man är rädd för att ömtåliga politiska avgöranden icke träffas av regeringen, eller i varje fall ej ligga fast i regeringens hand. Jag tror därför att denna förtroendekris mycket snart kommer att upphöra, om vi få klarhet i att det för framtiden är Sveriges regering som bestämmer i frågor av sådan vikt som vi ha ett exempel på i ordern angående icke visitering av kurirplan.

Hans excellens herr statsministern **Hansson:** Herr talman! Jag kan inte låta stå oemotsagd en sådan felaktighet som att regeringen skulle ha överlåtit åt underordnade myndigheter att fatta beslut i dessa ting. Regeringen har i samtliga frågor givit generella föreskrifter, och åt myndigheterna har överlåtit att utarbeta tillämpningsföreskrifterna.

Herr Holmbäck erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Här är det tydligen fråga om en tillämpningsföreskrift av den allra största politiska vikt.

Herr Sandler: Herr talman! Jag hade ingalunda haft för avsikt att delta i denna debatt. Jag vill emellertid göra en reflexion med anledning av vad som förekommit.

Det har av herr statsministern med ett visst eftertryck blivit upplyst, att Lekvattnetsofficeren saknade kännedom om den order, varom så mycket har talats här i dag. Vi veta genom försvarsministerns uppriktiga förklaring, att han å sin sida levde i okunnighet om densamma. Jag måste säga att det är obehagligt att veta, att å ena sidan mannen vid gränsen, som skall till-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

lämpa föreskrifterna, och å den andra sidan mannen i toppen, som bär ansvaret för vår försvarsmakt, icke känna ett sådant faktum. Det måste väl ändå anses vara ett allmänt intresse, att sådant icke förekommer.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag tillåter mig att först göra några anmärkningar med hänsyn till den nu berörda frågan, huruvida det kan anses nödvändigt att jag känner till sådana order som denna. Jag fäster uppmärksamheten på att tusentals order ha utgått från högkvarteret under dessa krigsår — det är inte, såsom herr Ohlin tycktes tro, fråga om ett litet antal order, som här kunnat uppräknas på en halvtimme — och det stora flertalet av dessa order är ur militär synpunkt av minst lika stor vikt som den här föreliggande. Denna order hade en utrikespolitisk betydelse, men för dess korrekta avfattning i det hänseendet svarade utrikesdepartementet. Man måste således utan vidare slå fast, att det inte finns någon möjlighet för en försvarsminister i detta land att ha en överblick över ordergivningen från högkvarteret i en tid som denna.

Men jag vill också begagna tillfället säga, att av den omständigheten, att jag helt naturligt icke känt till denna ordergivning, icke följer att någon med vett och vilja skulle ha velat föra mig bakom ljuset. När man handlat härvidlag, har det skett i enlighet med den vedertagna och nödvändiga arbetsfördelningen.

Den omständigheten, att mannen vid gränsen icke kände till ordern, är enligt min mening djupt beklaglig. När jag besvarade interpellationen i andra kammaren den 24 mars, kunde jag icke ange orsaken. Därefter har jag forskat och kommit till den uppfattningen, att orsaken är att femte militärbefälsstabens, som svarade för detta område, uppsattes så sent som den 1 oktober 1942. Den var alldeles ny, men måste genomföra alla sina uppgifter. Det har nu visat sig, att den i februari månad 1943 icke hade lyckats få sin ordergivning att fungera oklanderligt. Det är beklagligt, men man måste å andra sidan säga att det dock är försvarligt. Därav följde, att beredskapsförbandet i Lekvattnet icke hade fått en fullständig uppsättning av de föreskrifter, som man borde ha fått.

Men jag kommer nu till frågan, om det kunnat anses såsom absolut nödvändigt att jag skulle gå till offentligheten med denna order, så snart jag fick vetskap om den. Fanns det, för det första, någon anledning med hänsyn till den enskilda människan — jag menar den officer, som var utpekad i Lekvattnetsaffären? Nej, ty kändedomen eller den bristande kändedomen om denna order var fullständigt oväsentlig för att bedöma hans ställning till saken. Jag hade redan den 24 mars förklarat, att han icke hade fått del av gällande föreskrifter. Om den ena eller andra föreskriften gällde, var för bedömande av hans sak oväsentligt. Han kunde icke lastas för att han icke fått del av dessa order. Man har på något håll ansett, att jag borde be den vid tillfället i Lekvattnet tjänstgörande kompanichefen om ursäkt. Jag frågar: för vad skulle jag be honom om ursäkt? Jag har icke klandrat honom i mitt interpellationssvar, och krigsrätten har frikänt honom. Det enda klander, som riktats mot honom, har förekommit i vissa tidningar, och jag tycker det går väl långt, om man begär, att jag skall be om ursäkt för tidningarnas förlöppningar.

Jag vill alltså slå fast, att det icke fanns något bärande skäl att påskynda offentliggörandet av denna order med hänsyn till den person, som det här var fråga om. Ur saklig synpunkt fanns heller icke något bärande skäl till skyndsamhet, ty ordern var upphävd. En ny ordergivning hade genomförts,

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

och någon ytterligare olycka kunde icke hända. Saken representerade ett passerat och förgånget stadium i vår politik. Såsom hans excellens herr statsministern sagt i sitt interpellationssvar, hade jag angivit uppgifterna i mitt interpellationssvar såsom preliminära. På grund av önskan att lämna ett snabbt svar fick jag bortse från den absoluta exaktheten och ta risken av att felaktigheter kunde finnas. Jag ville därför granska även de andra uppgifterna genom att ta del av krigsrättsprotokollet. Jag ansåg för min del att denna sak icke kunde ha något stort intresse för allmänheten. Det gällde ju ett förgånget stadium, och det rena kuriositetsintresset har jag icke någon större veneration för. Den, som kunde känna sig kränkt, var interpellanten, som jag hade gett icke fullt exakta uppgifter, och det var ganska naturligt, att jag ville med honom överlägga om huruvida och på vad sätt en korrigerings skulle ske. Om detta får man säga vad man vill. Jag finner tillvägagångssättet naturligt och har inte anledning att i det avseendet göra någon avbön.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! Vi ha i dag fått höra många förklaringar från regeringsbanken, och de ha alla givit uttryck för en stark känsla av egen oskuld. Jag vet ej om vi någonsin haft tillfälle att åskåda en oskyldigare regeringsbank här i kammaren än den vi i dag ha för ögonen. Varifrån denna övertygelse om den egna förträffligheten kommer skall jag icke uttala någon mening om. Det kan ju vara ett fall av rättfärdiggörelse genom tron, men det kan också vara fråga om mera världsliga ting.

Jag skulle vilja anknyta till vad som nyss yttrades från Värmlandsbanken, så till vida att även jag finner det vara ett egendomligt förhållande, att vi här i riksdagen diskutera den militära ordergivningen. Den hör dock till de ting, som i allmänhet ej brukas falla under vår handläggning. Jag vet inte, om man skall kalla detta ett konstitutionellt framsteg. Snarare känner jag det så, att jag som ledamot av riksdagen har ett behov av att rättfärdiga mig, när jag ger mig in i en sådan diskussion, eller åtminstone av att finna någon förklaring till att vi ha hamnat där vi nu äro. Förklaringen kan ju inte vara någon annan än att det här är fråga om en politisk ordergivning — en ordergivning framkallad av politiska avgöranden och med politiska syften. Detta är ju också förhållandet, såsom vi alla veta. Alla dessa order, som vi här tala om, ha mer eller mindre kommit till som följdforeteelser till ett politiskt avgörande, till en överenskommelse, som träffats med främmande makt. På det sättet ha vi nått därhän, att vårt verkamma utrikesdepartement även kommit att syssla med militära instruktioner. Vi ha nu vant oss vid detta system och tycka kanske i allmänhet, att det inte är så märkvärdigt, men mig förefaller det som om vi här hade kommit in på en ordning, som måste betecknas såsom mycket litet tillfredsställande. Detta omdöme motsäges inte på något sätt av de förvecklingar av olika slag, som följt i spåren på utrikesdepartementets ingripanden och som vi här i dag ordat om från olika utgångspunkter.

Nu skulle jag vilja föra debatten tillbaka till en punkt, där jag tror, att utrikesministern lämnade den. Han kom inte riktigt ihåg, huruvida han personligen hade medverkat till utfärdandet av den bekanta ordern av den 29 juni 1941, men han förutsatte, att så hade varit fallet, och han tyckte, att hans medverkan var alldeles i sin ordning, liksom han tyckte, att ordern i och för sig var fullkomligt riktig och ändamålsenlig. I det avseendet skulle jag vilja anföra en rakt motsatt uppfattning. Jag kan icke bli övertygad om att det var riktigt, att utrikesdepartementet lade sig i denna sak. Såsom vi hörde av statsministerns redogörelse, hade dylika order tidigare utfärdats i

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

kommandoväg. Enligt min mening fanns icke någon anledning att denna gång flytta över ärendets handläggning från försvars- till utrikesdepartementet. Detta senare har ingen anknytning till de militära myndigheterna, men i försvarsdepartementet finns en inrättning, nämligen kommandoexpeditionen, som har kommit till just för att tjänstgöra såsom en förbindelse mellan försvarsdepartementet och försvarsledningen.

Nu vill jag inte säga, att en handläggning i försvarsdepartementet skulle ha besparat oss alla de egendomliga konsekvenser och förvecklingar, som senare ha inträtt, men en sådan ordning skulle väl i varje fall ha besparat försvarsministern den olycka, för vilken han råkade ut i interpellationsdebatten den 24 mars.

Med tanke på dessa egendomliga förhållanden måste man fråga sig, hur det egentligen står till med samarbetet inom samlingsregeringen. Man skulle kanske till och med kunna finna anledning fråga sig, om herrarna inte alla umgås. Är det så, att herrarna regera alldeles på egen hand och att departementen etablerat sig själva som något slags självstyrande republiker inom svensk statsförvaltning? Det är kanske en närgången fråga, men jag tillåter mig ändå att ställa den, ty det *skulle* ju kunna hända, att någonting behöver rättas till. För min del har jag under åren fått en allt starkare övertygelse om att så verkligen är förhållandet. Jag har vid olika tillfällen haft anledning att lägga märke till utrikesdepartementets intresse för förvaltningsarbetet på olika områden. Jag minns t. ex., att när jag en gång i vintras hade dragit fram en liten sak här i riksdagen — det gällde tillbakasändandet, för övrigt under rätt upprörande former, av en desertör över norska gränsen — fick jag efteråt besök av en officer från försvarsstaben. Han förebrädde mig för att jag hade lämnat oriktiga upplysningar här i kammaren, ty, menade han, det kunde inte komma i fråga, att militären anlidades för sådana ting. Jag sade honom då, att mina upplysningar hade jag fått genom utrikesdepartementet, och om de vore felaktiga, måste jag hänvisa honom dit för att få saken tillrättalagd. Jag hörde sedan aldrig av honom, och jag svävar ännu i denna stund i ovetskap om huruvida jag hade fallit offer för utrikesdepartementets bekanta expertis på författande av kommunikéer och meddelande av upplysningar till allmänheten. Allt talar dock för att departementet verkligen blandat sig i även denna angelägenhet.

Det har hänt många andra dylika små episoder i det offentliga livet, som ha dragit uppmärksamheten till expansionsbegäret hos utrikesdepartementet. Jag skulle därför vilja ifrågasätta, om inte en av de viktigaste lärdomar, som vi kunna draga av dagens debatt, kan sammanfattas i de kända rader, som jag tror, att jag en gång läste i Folkskolans läsebok: »När var och en sin syssla sköter, så går oss väl evad oss möter.» Jag tror, att den administrativa förfarenhet, över vilken utrikesdepartementet till äventyrs förfogar, kan finna alldeles tillräckliga arbetsuppgifter inom det område, som lagligen blivit departementet anvisat. Skulle det sedan bli talanger över, kunna de kanske användas t. ex. för att berika det diplomatiska umgänget.

Jag förmodar, att ingen av de närvarande försummat — jag kan gott säga nöjet att åter läsa igenom interpellationsdebatten av den 24 mars i år. Den lilla vedermödan har i så fall blivit väl belönad. Själv hade jag åtminstone rätt god behållning av detta studium. Herr försvarsministern yttrade nyss, att han liksom alla övriga ledamöter av regeringen givetvis kände sig i hög grad oskyldig till vad som hade förevarit, och fogade därtill en deklamatorisk fråga: Vad i all världen har jag att be om ursäkt för? När jag hörde frågan, kom jag

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

att undra, om möjligen försvarsministern själv kunde ha glömt att läsa igenom marsdebatten. Det verkade nästan så. Men vi skulle kanske gemensamt kunna friska upp minnet en smula. Försvarsministern har säkerligen i gott minne, att han där gjorde en lång analys av den s. k. Lekvattensaffären och att han så småningom kom fram till ganska bestämda slutsatser och även ganska bestämda omdömen. Han risade den ene och rosade den andre, han delade ut beröm och klander alldeles som en magister gör, när han betygsätter sin klass. Han fann det t. ex. anmärkningsvärt, att kompanichefen och hans underordnade saknade kännedom om försvarsstabens bestämmelser rörande omhändertagande av utländska flygplan, och han har här i dag ytterligare erinrat om detta enligt hans mening mycket anmärkningsvärda förhållande. Men nog får väl försvarsministern ursäkta, om vi finna det minst lika anmärkningsvärt, att han själv saknade kännedom om dessa bestämmelser. För min del tycker jag, att det förhållandet egentligen är mera anmärkningsvärt, ty försvarsministern hade dock en något närmare väg till upplysningskällan än den klandrade kompanichefen.

Försvarsministern uttalade sig också om den uteblivna undersökningen av flygplansbesättningens bagage, vilken han tyckte var en iögonenfallande underlåtenhetssynd. Han tillade i detta sammanhang bland annat följande: »Överhuvud taget borde skärpt uppmärksamhet ha, på sätt i dessa (försvarsstabens) bestämmelser förutsattes, ägnats åt den medhavda utrustningen.»

Herr talman! Vad för slags missförstånd med främmande makt skulle man egentligen ha haft att motse, om vederbörande befälhavare hade handlat i enlighet med denna uppfattning? Vi ha ju nu i dag från åtskilliga håll fått höra, att dessa plan skulle behandlas som civila plan och att någon visitation överhuvud taget inte kunde komma i fråga. Jag är rädd för att de åtgärder, som försvarsministern rekommenderade, kunde ha vållat ett betydligt allvarigare missförstånd än dem, som man brukar säga, att pressen åstadkommer i förhållandet till främmande länder.

När vi ha kommit så långt, är det kanske också anledning att erinra om slutorden i försvarsministerns anförande den 24 mars — statsministern har redan bringat dem i åtanke. Statsrådet Sköld betonade där, att det hade förelegat vissa svårigheter beträffande utredningen och att saken låg under krigsrätt. Det kunde ju hända, menade han, att det passerade där skulle bli fylligare belyst än som hade kunnat ske i hans anförande. Han tillade: »För ögonblicket måste därför alla omdömen givetvis vara preliminära.» Såsom vi nu veta, voro de inte endast i hög grad preliminära, de grundade sig dessutom på oriktiga förutläggningar. Däröfver fick försvarsministern besked inte så långt därefter. Två frågor tränga sig nu fram: vad gjorde försvarsministern och vad hade han bort göra? Såvitt jag vet gjorde han just ingenting — jo, han inhämtade en förklaring från försvarsstaben. Däröfver ha vi i dag blivit upplysta i hans excellens statsministerns anförande. Men i övrigt vidtog han som sagt inga åtgärder.

Den andra frågan var: Vad hade han bort göra? Först och främst förefaller det mig, som om han hade bort konferera med statsministern och fråga honom till råds om hur han skulle bära sig åt i denna penibla situation. Vidare tycker jag, att han borde ha gått till interpellanten och sagt: Jag har råkat ut för en besynnerlig malör, så och så förhåller det sig, och de upplysningar, som jag häromdagen lämnade, voro inte i allo korrekta. Såvitt jag vet har någon åtgärd av det slaget inte vidtagits. De skrivelser, som senare förekommit i interpellantens tidning, ge vid handen, att han inte har stått i någon kommunikation med försvarsministern i denna sak.

Men vidare! Hur kan det egentligen komma sig, att försvarsministern vid

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

det tillfället icke kände något som helst behov att komma i kontakt med riksdagen för att få till stånd det beriktigande, som varje med normalt intellektuellt samvete utrustad person måste ha känt som ett ofrånkomligt behov att få ge?

Nu vill jag inte säga, att vad som i den debatten hände försvarsministern var alldeles oförklarligt. Det är klart, att man kan få oriktiga upplysningar i ett ämbetsverk — det kan man få till och med i utrikesdepartementet. Men var det i själva verket en olyckshändelse? Jag skulle vilja säga, att det var raka motsatsen. Vad som hänt är precis vad som måste inträffa, när de styrande organen inte begränsa sin verksamhet inom det lagligen angivna arbetsområdet utan på sätt som under de sista åren skett utsträcka sin rådgivande och instruerande verksamhet till olika förvaltningsområden med förbigående av den ansvarige chefen.

Denna krigsårens märkliga praxis förefaller mig ha gått därhän, att det är absolut nödvändigt, att riksdagen kräver en rättelse. Så länge denna praxis tillåtes fortsätta, ha vi icke någon trygghet för att de nationella angelägenheterna här i landet handläggas på ett tillfredsställande sätt.

Jag har kanske ännu något att tillägga. Att en Konungens rådgivare i riksdagen lämnar en förklaring, som trots att den grundar sig på en i saken föranstald utredning icke dess mindre bygger på oriktiga förutsättningar, är naturligtvis en mycket allvarlig sak. Det tyder på att någonting är på tok med det utredningsväsende, som anlåtats. Men det är mycket allvarligare, att en Konungens rådgivare, som står i ansvarig ställning gentemot riksdagen, inte, sedan han kommit underfund med felet, anser sig behöva vidtaga någon som helst åtgärd för att bringa rättelse i saken. Det tjänar ingenting till att försöka karakterisera detta förfarande eller att uttala några hårda omdömen. Det räcker med att konstatera, att det är oförenligt med parlamentarisk praxis och med god konstitutionell sedvänja. Så får det icke gå till.

Av riksdagens konstitutionella befogenheter befinna sig många i ett ganska tynande skick. Riksdagens delaktighet i lagstiftningen har — det får man nog säga — fått en allt mindre betydelse. Den tar sig ju numera huvudsakligen uttryck i en visserligen mycket mödosam men inte vidare givande korrekturläsning i utskotten. Riksdagens beskattningsmakt är inte heller av den betydelse som den en gång hade. Svenska folkets rätt att sig självt beskatta glider mer och mer över till finansministern. Men en konstitutionell uppgift, som förefaller att få en allt väsentligare betydelse för det offentliga livet, är riksdagens kontrollerande verksamhet. Förhållandet är detsamma i alla andra parlamentariska länder. Det är denna del av riksdagens uppgift, som blir den centrala. Regeringen får så mycket att beställa, att riksdagen inte kan på samma sätt hävda sig på övriga områden. Så mycket angelägnare är det då, att den samlar sig kring denna ofantligt betydelsefulla uppgift. Men hur skall riksdagen kunna fylla denna uppgift, om inte dess rätt att få veta vad som händer i riket tillgodoses på ett betryggande och fullständigt sätt? Kan man överhuvud taget tala om någon viktigare uppgift än att hävda just denna riksdagens rätt till upplysningar? Parallellt med den går självfallet skyldigheten för regeringen att gå riksdagen till handa på sätt, som är nödvändigt för att den skall kunna fylla sin konstitutionella uppgift. Det sker icke om man går till väga så som försvarsministern i detta fall gjort.

Jag måste för min del djupt beklaga, att han har invecklat sig i denna — jag kan inte finna något annat ord — tvetydiga situation. Med hänsyn till den svenska folkstyrelsens framtid vore det lyckligast, om han droge de naturliga konsekvenserna av vad som har förevarit. Det är en angelägenhet av vikt,

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

som inte får försummas, att man håller gränsen klar och tydlig mellan vad som är tillbörligt och vad som icke är tillbörligt för en Konungens rådgivare.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr Peterssons sedelärande kåseri föranleder inte några anmärkningar från min sida. De sista orden i hans framställning tycker jag vittna något om ett sinne för proportioner, som inte är av de blygsammare måtten.

Det var inte för att säga detta, som jag begärde ordet, utan det var för att rätta de försök till misstolkning, som herr Petersson gjorde beträffande mitt anförande den 24 mars. Jag har läst detta om och om igen. Jag vet, att jag den gången yttrade, att kompanichefen icke kan klandras. Det citat, som herr Petersson anförde och som innebar, att jag hade sagt, att det var anmärkningsvärt, att kompanichefen icke hade fått del av gällande order, kan icke vara något klander mot kompanichefen. Att hävda det är så orimligt, att ingen människa kan falla på en sådan idé.

Herr **von Heland**: Herr talman: Jag har begärt ordet endast för att påpeka en lärdom, som det synes mig vara lämpligt att draga av vad som har passerat. Det förefaller mig nämligen vara önskvärt, att vi få ett bättre system överhuvud taget för ordergivningen och den s. k. pappersexercisen. Jag har för något år sedan personligen meddelat ett par regeringsledamöter, inte mina partikamrater, vissa egna erfarenheter i det hänseendet, jag har motionerat i ärendet, och det har ju tillsatts vad man kan kalla en pappersexercisutredning. Det är inte fråga om att kritisera myndigheterna utan själva systemet för den nuvarande ordergivningen. Felet räcker ända upp i regeringen. Till och med handlingar från denna kunna innehålla hänvisningar i det oändliga till den och den författningen, som ändras så och så, till det och det kungliga brevet eller till den och den instruktionen. Detta gör, att man måste föra med sig en hel bunt med instruktioner i fält, när man skall överta befälet för ett truppförband och att man måste spara på alla gamla order, som kunna gälla åtminstone i någon punkt. Det är nödvändigt för att riktigt kunna ta reda på vad saken gäller.

Det synes mig önskvärt, att man snarast kommer till ett sådant system beträffande ordergivning, att när en tidigare order skall ändras, skickas det ut en fullständig order för vad som hädanefter skall gälla. Hade så skett med de order, som nu ha påtalats här, hade denna ofullständiga ordergivning inte förekommit.

Det skulle ha varit rätt intressant, om någon av de riksdagsmän, som mest kritisera felaktigheterna i ordergivningen, hade haft tillfälle att överta exempelvis ett täcktruppförband vid gränsen och fått studera de order, som föreligga där. När man kommer till ett sådant förband, får man en stor packe hemliga order, den ena ordern hänvisande till den andra, som man måste läsa igenom för att hålla reda på alla sina skyldigheter.

I detta sammanhang vill jag också påpeka, att det vore önskvärt, om regeringen såg till, att man gallrade mera bland det, som hemligstämplas i ordergivningen. Jag är exempelvis inte säker på att en order skall behöva vara hemlig, som innehåller, att den och den dagen kommer den och den teatertruppen och spelar upp på den och den platsen. Kunde man få färre hemliga handlingar, tror jag, att man också därmed skulle vinna en hel del.

Herr talman! Jag har inte kunnat underlåta att påpeka detta under denna debatt, som ju till stor del har rört sig om systemet för ordergivning i allmänhet. Det är möjligt, att regeringen avser, att den kommande organisations-

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

nämnden även skall sysselsätta sig med dylika frågor. I så fall, herr talman, är det ju ytterligare ett skäl att rekommendera tillsättandet av denna organisationsnämnd.

Herr **Brandt**: Herr talman! Intresset för debatten har nu kulminerat och regressen begynt. När jag hörde statsministern säga — vilket sedan också flera gånger har påpekats i debatten — att vederbörande befälhavare i Lekvattnet inte haft kännedom om den beryktade ordern av den 29 juni 1941, trodde jag inte mina öron. Här föreligger det kuriösa förhållandet, att befälhavaren, som icke haft kännedom om ordern, ändå handlat i enlighet med densamma. Man kommer att tänka på ordet om hedningarna, som icke hava lagen men dock av naturen göra vad lagen innehåller.

Vi minnas allesamman, hur en enhällig tidningspress beskyllde befälhavaren för vad man på dalspråk kallar »tafflighet». Denne kapten hade förfarit på ett sätt som en manhaftig, präktig svensk inte gör. Beröm fick däremot den enkle hemvärnsmannen, Andersson eller vad han hette. Han hade handlat på det sätt, som man tycker, att man instinktivt borde handla i den situationen.

Det är sant, att försvarsministern inte har någon anledning att be om ursäkt för vad den svenska pressen skriver och för dess eventuella förlöpningsar. Nej, men försvarsministern måste som varje annan svensk man ha förstått, hur hårt en man som denne kapten måste ha tyngts av uppfattningen hos den stora allmänheten, som menade att han handlat på ett helt enkelt osvenskt sätt. Han hade emellertid handlat i överensstämmelse med en order, som han inte, och inte heller försvarsministern, kände till. Han hade handlat i överensstämmelse med de allmänna intentioner, som han väl kände voro regeringens. Om jag inte är fel underrättad, nämnde denne kapten vid något tillfälle inför krigsrätten eller eljest på förfrågan, att han inte alls fann det så egendomligt, att uniformerade och beväpnade militärer reste med kurirplan, när sådana militärer fingo åka permittenttåg. Lekvattenskaptenen frikändes helt av krigsrätten men av den svenska opinionen först nu. Han frikändes av opinionen bland annat på den grund, att försvarsministern inte hållit sin hand bakom honom, vilket försvarsministern kanske gjort om det varit en högre militär.

Den stackars kaptenen i Skarpnäck, som fick fem dagars arrest utan bevakning, fick, förefaller det mig, ett för lindrigt straff, om man bedömer saken med försvarsministerns och utrikesministerns måttstock, ty han har begått ett mycket stort fel när han förväxlat kurirplan med stridsplan. Men jag anser, att det straff, han fick, var ungefär lagom, eftersom hans förseelse var psykologiskt ganska ringa. Han menade väl som alla andra: när det gäller tyskarna, skall man se upp — de skola ha vissa favörer, det är ett obestridligt faktum. Men jag kan inte undgå att tänka på ett par stackars värnpliktiga, som fingo tolv dagars vaktarrest därför att de vågat knysta om att de fått strumpor, som varit så hopfildade, att man inte kunnat använda dem. Nog är det en viss olikhet inför lagen.

Jag har tillåtit mig att sent omsider blanda mig i denna sak, ty jag tycker, att dessa kaptener ändå behöva någon upprättelse. Både försvarsministern och statsministern säga, att de inte ha sagt något ont om Lekvattenskaptenen, som har blivit frikänd. Men faktum är, att försvarsministerns ord i den tidigare interpellationsdebatten i alla fall föll så, att om ordena blivit rätt tillämpade, hade denna beklagliga händelse inte inträffat. I själva verket — jag slutar med att upprepa det — tillämpades de order som vederbörande inte kände till. Svenska folket ogillade Lekvattenskaptenens handlingssätt, och dess dom föll hårt över honom och senare även över Skarpnäckskaptenen. Försvarsministern

Ang. utfärdade bestämmelser rörande behandlingen av olika länders flygplan. (Forts.)

hade kunnat klä skott för dem lika väl som för dem, som inte förtjäna det skydd, som de fått.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7:30 e. m.

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 344, angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1943/44.

Herr Sandler: Herr talman! Vid en debatt i slutet av vårsessionen om en reformering av taxeringsväsendet tillät jag mig för regeringens övervägande väcka tanken på en höstsession för detta viktiga ärendes snabba avgörande. Som en ursäkt för att nu inleda årets andra, höstliga remissdebatt, må det gälla för vad det kan, men jag är i varje fall berättigad att här uttala min tillfredsställelse med att regeringens övervägande i den frågan gav ett positivt resultat, och jag tror att om man nu betraktar det från regeringens sida framlagda arbetsprogrammet, ligger däri det bästa vittnesbördet om att det fanns goda skäl för att övervägandet ledde till ett positivt resultat.

Det är med en särskild tillfredsställelse jag konstaterar, att regeringen har inlöst sin utfästelse att framlägga hela programmet från början. Riksdagen bör besvara denna rationella arbetsmetod från regeringens sida med att visa en motsvarande effektivitet i sitt arbetssätt med undvikande av onödiga longörer i utskottsarbetet. Det trettiotal propositioner, som nu ligga på bordet, äro en lagom stor matsedel för denna höstsession, och den är tillräckligt omväxlande för att ge sysselsättning för flertalet ordinarie utskott.

Det stora taxeringsärendet, som väl i första hand har föranlett riksdagsarbetets återupptagande, är verkligen av trängande natur. Det har skett en kraftig ökning av besvärsmålen, i mitt län cirka 50 procent på tre år. Det föreligger en alldeles orimlig överbelastning av landskontoren under den sammanträngda arbetsperiod, som nu står till disposition. Övertidsarbetet hos personalen, från den högste till den lägste, har tagit en verkligen skrämmande omfattning. Vi ha fått en liten proposition oss förelagd från finansministern om ökad ersättning åt statstjänstemän för övertidsarbete. Den kommer icke att medföra någon omedelbar glädje, eftersom det inte finns några pengar att betala ut dessa övertidsersättningar med. Jag kan meddela kammaren, att då jag fann, i vilken orimlig utsträckning övertidsarbete förekom i den länsstyrelse, jag har äran att företräda, så beordrade jag utbetalningar av övertidsersättningar för halva den inarbetade övertiden. Men det måste jag mycket snabbt upphöra med, därför att tillgängliga anslagsmedel togo slut. Det är det faktiska läget, att redan nuvarande övertidsersättning i det väsentliga är en anordning på papperet, och läget hos länsstyrelserna är numera det, att med den konkurrens om arbetskraften, som föreligger från kommissioner och den enskilda arbetsmarknaden, och till trots för allt lönestopp är det stora svårigheter att behålla den personal som vi ha. Även om man finge en effektiv övertidsersättning vore det ju inget rationellt botemedel. Det rätta måste ju vara att själva arbetet blir så anordnat och penningmedelsbehovet så beräknat, att övertidsarbete kan undvikas. Det är vad som i stor utsträckning bör kunna uppnås genom den nu föreslagna nyordningen av taxeringsarbetet. Den innebär inrättandet av ett stort antal nya tjänster, så stort att rekryteringen kan komma att erbjuda vissa allvarliga svårigheter. Om departementschefen då ryggar tillbaka för att göra alla dessa tjänster ordinarie, kan jag finna det väl förstäeligt. Men jag tror att det är anledning att i veder-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

börande utskott pröva om inte ändå ett mindre antal av dessa tjänster från början borde få en ordinarie karaktär.

Jag vill likaså rikta utskottets uppmärksamhet på avlöningsvillkoren. En snål start kan här bli en olycklig start, om till exempel våra högt kvalificerade taxeringsspecialister komma att försvinna, därest de i den blivande organisationen erhålla lägre inkomst än de för närvarande ha på förordnande. Det är av mycket stor vikt att denna fråga nu blir löst inte bara ur statens fiskaliska intressesynpunkt utan också och lika mycket med hänsyn till medborgarnas anspråk på en likmässig taxering.

Ett underlag för den nationella självförtröstan, som varje folk behöver, är att de svenska statsmakterna icke låta det sociala reformarbetet avstanna i denna bistra tid. Jag hälsar med glädje de av socialministern framlagda förslagen. Särskilt är därvidlag den sociala hemhjälpen mycket välkommen. Jag kan från mitt län vitsorda det intresse, som de kommunala instanserna visat för denna sak genom att hemvårdarinnor redan anställts. Årets landsting har beviljat anslag för ändamålet och sålunda gjort sig berett att snabbt tillgodogöra sig det statliga stöd som föreslås. Jag vill med tanke på vederbörande utskotts handläggning av ärendet uttala den uppfattningen, att praktisk förtrogenhet med sysslorna i ett lanthem icke bör få sättas efter kunskap, som inhämtas vid kurser eller i skolor, om vilka det talas i denna proposition, då det gäller kompetensens bedömande. Landsbygdens arbetskraftsproblem är verkligen i det läget, att varje extra belastning genom t. ex. sjukdom eller en ny telnings ankomst gör belägenheten odrägligt tung för landsbygdshemmen och till sist jämväl för produktionens behöriga gång.

Vad det är för vargatid, som världen genomgår och som intet folk undgår att få kännas vid, därom få vi ju en erinran både av statförslag och andra framlagda propositioner. Nu skall sålunda efter det femte krigsårets ingång polisens ställning i krig regleras. Man må här kunna säga: Bättre sent än aldrig, eftersom det till all lycka inte är för sent. Det togs här ett ytterligare steg i den genomgripande utveckling i uppfattning och anstalter, som i det totala krigets tidevarv leder oss fram till det civila samhällets mobilisering i det totala försvarets tjänst. Vi tala i dag om ett civilt försvar såsom ett väsentligt komplement till det militära. Men låt inte ordets makt över tanken förläda oss till onödigt skarpa och positivt olämpliga distinktioner. Vi ha inte två försvar. Vi ha egentligen bara ett försvar, folkförsvaret, i vars tjänst både militära och civila organ skola tillförbindas att stå i bästa samarbete och inbördes förtroende.

Vi ingå i krigets slutskede med ökad förtröstan sedan transiteringens börda avlyfts. Det svenska statskeppet ådrog sig 1940 en slagsida i sin neutralitet. Att skeppet nu upprätats, däröver är glädjen inte mindre hos dem i riksdagen, som stodo det skedda emot, än hos dem, som nu känna sig lättade från en aktiv eller passiv medverkan. De konsekvenser, som det svenska beslutet redan haft i Norge och i Danmark, vittna tillräckligt om att trafiken hade större betydelse än vad det suggererande ordet permittenttrafik lät förstå. Alla veta, att det svenska folket nu känner sig bättre till mods, och det har också grund att känna det så.

Även i ett annat hänseende har den upprätade hållningen tagit sig glädjande uttryck. Jag åsyftar den ställning regeringen intagit till de senaste händelserna i Danmark. I vårt broderland har ockupationens utveckling fortskridit med den inre konsekvens, som innebor även i det ondas logik, till läget av i dag, kulminerande i rå rasförföljelse. Vad man i Tyskland, som även är ett ockuperat land, får veta om detta, framgår av den tyska radiout-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

sändningen den 8 oktober, vars svenska version innehåller: »De tyska myndigheterna i Danmark ha efter tre och ett halvt års noggranna observationer sett sig föranlåtna att ställa landets judar under strängare uppsikt. — — — De åtgärder, som de tyska myndigheterna nu efter långt betänkande vidtagit, måste betecknas som en rent saklig polisaktion och har ingenting med ideologiska eller rasmässiga skäl att göra. Beviset för att de tyska åtgärderna varit riktiga är att de förut nästan dagliga sabotagehandlingarna nästan totalt upphört i och med att judarnas inflytande eliminerades. De tyska myndigheterna ha också omedelbart kunnat upphäva undantagstillståndet för hela Danmark.» Behövs det något bättre bevis? Allt detta, mina herrar, är serverat under beteckningen »Sanningen».

Det möter osedvanligt gillande, att nu av regeringen offentligen uttryckes en mening å det svenska folkets vägnar, som för ett år sedan uttrycktes tyst och diskret och under tidigare år icke alls, nämligen vår uppfattning om den planmässiga utrotningen av judendomen och jämväl av stora delar av andra folk. Jag nämner blott Polens öde. Missgärning mot humanitet blev detta icke först då det kom oss nära, till Norge och till Danmark, men däri ligger den skillnaden, att vi nu äro de närmaste att bjuda fristad åt medborgare ur grannfolk. Sveriges folk har säkerligen känt sig hedrat av vad regeringen å dess vägnar i denna sak företagit.

Sverige begynner det femte krigsåret med stärkt krigsberedskap och en begynnande fredsberedskap. Därom vittnar framlagd tilläggsstat och beredskapsstat.

Kännes vår militära beredskap tung, så är det en plikt att från riksdagens sida ständigt hålla vårt folk för ögonen, något som inskärpes dag för dag med stigande eftertryck, hur mycket mer det kostar både på den enskilde medborgaren — i liv, egendom och rättsfrihet — och för folkhushållet — i materiella uppoffringar — att vara ett ockuperat land. Här bära vi dock varandras bördor. De ockuperade bära bördor åt sina förtryckare.

Med det labila läge, som utmärker vårt nära grannskap, och med storkrigets hela dynamiska karaktär måste en relativt hög beredskap hållas. Regeringen bör i det stycket åtnjuta riksdagens bestämda stöd.

Det är ett utslag av obruten nationell livskraft att vid sidan av krigsberedskapen nu beredes ett utrymme — för visso ett framdeles växande utrymme — åt vårt lands fredsberedskap. Framläggandet av beredskapsstatens 100-miljonersäskande till internationellt återuppbyggnadsarbete jävar på ett klagörande sätt talet om svensk isoleringslusta. Det vittnar både om svensk redobogenhet till internationellt samarbete och om viljan att däri göra en självständig insats, och icke spela en roll som statist och än mindre rollen som profitör på kommande leveranser. Jag vill tro, att riksdagens handläggning av detta ärende icke skall grumla utan understryka, vad denna proposition har att säga till världen omkring oss och särskilt till våra nordiska grannar. Vad som sker på detta område kommer att få stor betydelse för Sveriges framtida ställning i staternas samfund.

Allt klarare avtecknar sig mot framtidens förlåt krigsutgångens allmänaste konturer. Det värsta av framtidens alternativ — våldsideologiens världsherradöme — är vordet en chimär. Mer och mer blir då den frågan brännande: Hur komma de chanser till trygghet för små och stora nationer, som innebo i nuläget, att bli tillvaratagna? Då den frågan redan har ett så allmänt intresse hos dem, som först och främst ha att föra krig, bör den då inte intressera oss, som i krigets skugga dock alltjämt äro i fred? Det berör våra vitala intressen, om den kommande ordningen i världen förtjänar namnet fred.

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

Alldeles särskilt måste vi vara lyhörda för vad konferenser och opinioner förebåda beträffande de smärre nationernas ställning efter kriget. För att nämna det oss mest närliggande exemplet: De betingelser, under vilka Finland kommer att uttråda ur kriget, skola ge ett klarare besked än the Charter of Atlantic om de grundsatser, som bli bestämmande för mellanfolkliga relationer. Den djupa orättmätighetens stämpel skulle sätta ett farligt födelsemärke på den nya ordningen. Tilltron till dess hållfasthet kommer att blir proportionell mot dess rättvisa. Finland blir *en* probersten på vad de små böra tänka om de stora. Och detta kommer framdeles icke att vara någon likgiltig sak.

Nationell självständighet och internationellt samarbete låta sig väl förena. Även i en mellanfolklig samarbetsordning av högt utvecklad grad vore det ett överkorsande av den tillbörliga självständighetens princip, om smärre stater skulle *bindas* i fråga om sina politiska relationer med sina närmaste grannar, alltid förutsatt att freden inte störes och det internationella samarbetet icke saboteras. I det engelska parlamentet har utrikesminister Eden under kriget avgivit den förklaringen, att brittiska regeringen välkomnar varje federation av smärre stater, vilken icke är exklusiv. Jag utgår ifrån att denna deklaration står fast.

Detta leder mig till att något beröra Nordens problem. Jag finner det utomordentligt viktigt, att intet får inträffa, som förhindrar något nordiskt land att delta i den politiska nordiska sammanlevnad, som de nordiska folken ömsesidigt finna vara den för dem önskvärda.

Ett nordiskt block, vilken form det nu än må kunna få, blir till hela sitt väsen en stabiliserande politisk faktor. Det kan icke stå i motsättning till andra makter, av ett mycket enkelt skäl. Det skälet är att blocket icke kan komma till stånd utan de olika folkens fria samtycke, och det kommer icke till stånd, om det skulle byggas på ett dylikt motsatsförhållande till någon annan främmande makt. Det veta vi, och det veta också alla, som äro betrodna med länders styrelse.

I den svenska regeringskretsen ha divergerande röster låtit höra sig i den offentliga diskussionen om Nordens framtid. Jag anmäler mig icke bland klandrarna av detta förhållande. Jag betraktar det som ett sant uttryck för det svenska folkets divergerande opinioner i frågan. Men så som utvecklingen fortskrider mot det ögonblick, då det gäller att ta ståndpunkt, vore det att klandra, om icke samlingsregeringen söker att samla sig själv och samla det svenska folket kring en mera bestämd uppfattning. Av synnerlig, ja, oundgänglig vikt är det då att sådana fackmässiga undersökningar av det nordiska försvarsproblemet ske, som bilda grundläggande element i en ur svensk synpunkt företagen bedömning. Sådant kan icke av enskilda krafter åstadkommas. Det är en diskretionär officiell uppgift. Att beredskapen lägger beslag på kompetenta krafter, får icke utgöra hinder. Ty sett på litet längre sikt är även detta en beredskapsuppgift, som inte utan allvarlig våda kan åsidosättas. Det bör icke få heta: För sent påtänkt, då avgörandet klappar på dörren.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Sedan riksdagen åtskildes i slutet av juni ha många händelser inom och utom vårt land inträffat, som i och för sig skulle vara värda kommentarer vid denna tidpunkt, då vi åter samlas. Den allmänna översikt över den politiska utvecklingen som i och för sig skulle kunna göras redan nu bör dock få anstå till den ordinarie remissdebatten i januari nästa år. Vid detta tillfälle skall jag i huvudsak inskränka

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

mig till att göra några reflexioner med anledning av de propositioner, som kommit på riksdagens bord.

Först och främst är det synnerligen tacknämligt, att den s. k. permittenttrafiken nu upphört, och att detta kunnat ske på ett tillfredsställande sätt genom förhandlingar mellan de berörda parterna.

Jag vill icke heller underlåta att uttala min tillfredsställelse över den svenska regeringens erbjudan att mottaga samtliga de olyckliga människor, som i vårt broderland Danmark utsatts och utsättas för en förföljelse, inför vilken vi måste uttrycka vårt djupa beklagande. Men enbart ett beklagande kan vid detta tillfälle icke vara tillfyllest för att ge uttryck åt den utomordentligt starka och djupgående reaktion som dessa händelser uppväckt här i landet. De åtgärder, som nu vidtagas i Danmark, ha haft förebilder av kanske ännu mera fruktansvärd karaktär. Men vår närhet och den kontakt vi fått med de flyende människospillrorna ha etsat känslorna i våra hjärtan och sinnen till ett djup, som tiden svårligen kan utplåna. De handlingar, som begås hos våra härtagna broderfolk, strida mot vår nordiska rättsuppfattning, de strida mot vår känsla av samhörighet inom västerlandets kulturkrets och de strida mot den humanitet och människokärlek, som vår religion givit oss som rättesnöre för vårt handlande. Detta är en prövningens tid icke endast för dessa våra grannländer utan även för oss såsom folk. Vår frihet och vårt oberoende, våra materiella resurser och icke minst våra ideal föplikt, och våra föresatsers allvar och uppriktighet komma att prövas i ännu högre grad under kommande tider. Må vi göra oss beredda att möta den uppgiften; att göra vår mänskliga plikt.

Mot bakgrunden härav hälsar jag med tillfredsställelse regeringens initiativ att å allmän beredskapsstat uppföra ett anslag å 100 miljoner kronor för bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete. Finansministern har uttalat, att denna väg att hjälpa i första rummet avser våra nordiska grannländer. Det är ännu för tidigt att utforma de praktiska linjerna för denna hjälpverksamhet, men det är önskvärt, att arbetet bedrivs skyndsamt och effektivt. Förslaget att inrätta en särskild kommission för denna uppgift är därför välbetänkt, särskilt som det internationella planeringsarbetet på detta område redan synes ha fortskridit ganska långt.

I detta sammanhang har finansministern även begagnat tillfället att åska ett anslag på tio miljoner kronor för planering av allmänna arbeten. Icke heller mot detta anslag har jag något att invända utan hälsar det tvärtom med tillfredsställelse. Det torde nämligen i viss mån kunna spåras tillbaka till en motion, som år 1938 väcktes i denna kammare av herr Domö med flera, vari man begärde ett anslag för utarbetandet av arbetsplaner för såväl de arbeten, vilka skulle utföras i statens utvidgade ordinarie investeringsverksamhet som de arbeten, vilka skulle utföras under statens arbetslöshetskommission eller det centralorgan, som riksdagen framdeles kunde besluta införa. Vi ha fått centralorganet i statens arbetsmarknadskommission och nu kanske vi också kunna få en förnuftig och planmässig förberedelse för de offentliga arbeten, som eventuellt kunna bli behövligen. Under början av 1930-talet saknades som bekant framför allt planmässigheten på detta område.

Då finansministern i denna proposition även har berört det utredningsarbete, som bedrivs inom olika statliga och enskilda organ, kan jag icke underlåta att i samband därmed göra en randanmärkning. Det har väckt ett visst uppseende, att finansministern icke endast varit ordförande vid de sammanträden, där det statliga förberedelsearbetet utformades, utan även åtagit sig ordförandeskapet i en kommitté för samma ändamål, vilken har tillsatts av

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

ett parti och av en part på den svenska arbetsmarknaden. Detta förhållande framhäver ännu mera önskvärdheten av att efterkrigsplaneringen icke från början gives en sådan inriktning, att näringslivet ställer sig misstänksamt mot dess allmänna syften och mål.

Denna fråga är av så utomordentlig vikt, att den icke får snedvridas. Allas gemensamma ansträngningar i fullt samförstånd och full öppenhet komma att erfordras. Finansministern torde som nationalekonom icke vara främmande för den allmänt framhållna åsikten, att statens verksamhet aldrig kan bliva så omfattande, att den kan under överskådlig tid, och ännu mindre under en kris, helt ersätta den kraft som ett näringsliv med tillförsikt inför framtiden kan utveckla. Under sådana förhållanden bör icke ett ovist och kortsynt partinit tillåtas att taga överhanden över de intressen, som äro för hela folket gemensamma.

När man går vidare i den digra samling propositioner som nu förelagts riksdagen, finner man icke utan en viss glädje äntligen ett lagförslag om polisens ställning under krig. Detta likaväl som broschyren »Om kriget kommer», vilken utdelades i mitten och slutet av denna sommar, kommo först fram, sedan riksdagen i mer än ett halvt år haft tillfälle att taga del av olika förslag om efterkrigstidens planering. Det förefaller mig, utan överdrift, vara något senkommet. Kriget började i september 1939, och den nu föreliggande propositionen är daterad den 15 oktober 1943. Saken bör alltså rimligen föreligga färdig efter en tidrymd av fyra år.

Dessa förhållanden ha ju omgivits med en relativt djup hemlighetsfullhet under förarbetena. Tyvärr är det icke det enda område, där hemlighetsmakeriet fått göra sig gällande i alltför hög grad. Det mest aktuella fallet har redan blivit föremål för interpellation i denna kammare och det torde därför icke vara anledning att ytterligare beröra just denna fråga. Jag måste dock i anslutning till hemligstämpelns begagnande uttrycka en bestämd förhoppning, att höga vederbörande inom olika departement och militära staber äntligen lära sig, att man i ett demokratiskt land varken bör eller får använda hemligstämpeln på ett sådant sätt, att misstanke uppkommer att det är prestigeintresset i stället för statsnyttan som dikterar dess användande. Likaså är det av vikt, att man icke släpper ut sanningen i småportioner, särskilt om man efter första avbetalningen vid sanningens källa ger sig sken av att ha kommit med just sanningen, hela sanningen och intet annat än sanningen. Det skadar den statliga informationsverksamheten och rubbar folkets förtroende till myndigheternas tillkännagivande på ett sätt, som kan vara utomordentligt skadligt i sådana situationer, då förtroendet framför allt kan behövas.

Ett annat stort frågekomplex aktualiseras genom den förelagda propositionen om ändring i vissa delar av taxeringsförfordningen. Med sin digra omfattning ger detta förslag verkligen intryck av de djupgående förändringar som föreslås beträffande vårt taxeringsväsen. Jag bestrider icke, att det föreligger ett behov av reformer på detta område. Reformerna komma förmodligen att giva en relativt rik avkastning, om man får döma av erfarenheterna från Stockholms stad. Å andra sidan hoppas jag, att denna organisation icke kommer att drivas fram av ett så heligt fiskalt nit, att allmänheten kommer att känna sig alltför otrygg inför den djungel av paragrafer och särbestämmelser som nu finnes i skatteförfattningar och prejudikatsamlingar. Det höga pris, som skatteexperter betinga i den allmänna marknaden, aktualiserar frågan, om skattemyndigheterna verkligen alltid ha så rätt, då de göra sina anspråk gällande mot allmänheten. När expertisen finnes representerad på båda sidor, förefaller det som om den skattskyldige ofta skulle kunna undgå utskylder, som han

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

annars tvingats erlægga. I vissa fall behöves det onekligen rättshjälp åt allmänheten även i skattefrågor. Det visas icke minst av det antal fall som överklagas, och man måste då betänka, att många därvid fått anlita dyrbar rådgivning för att undgå skattedebiteringar, som sedermera visat sig vara oberättigade. Det skulle här behöva införas någon form av tjänstemannaansvar, så att icke vilka godtyckliga debiteringar som helst få ske. Jag vill uttala en bestämd förväntan, att nu, när en så stor utökning av tjänstemannastaben skall ske, man skall förmå ingjuta en sådan anda, att hälsningsordet icke blir det samma som vargflockens i Djungelboken: God jakt!

Tyvärr återstår en annan fråga i vårt skatteväsen att lösa på ett effektivare sätt än som skett vid denna riksdag genom beslutet om skatteförmedlingskassor. I pressen har i dagarna publicerats meddelanden om att England skall införa ett system med skatteuppbörd vid källan under nästa år. Förenta staterna och Kanada ha genomfört motsvarande reform. Av allt att döma synes denna fråga endast vara olöslig i vårt land. Slutsatsen förefaller orimlig, och det är den sannolikt också. Det är intressant att se, att allmänheten tydligen skulle betrakta en sådan reform med största tillfredsställelse. Det kunde ju vara en upplevelse för finansministern att lägga fram ett förslag, som den skattebetalande allmänheten skulle mottaga med en suck av lättnad — i vanliga fall är det ju snarast motsatsen.

Beträffande den allmänna ekonomiska politiken sakna vi för närvarande möjligheter att bedöma den mera ingående. Vi ha dock i dagarna kunnat konstatera, att det omedelbart före sistlidna års höstriksdag kungjorda prisstoppet nu fungerat ett år. Även om de olika delindex något varierat, har det dock varit förvånansvärt stabilt. Särskilt anmärkningsvärd är den sänkning på tolv enheter under ett år som skett beträffande beklädnadskostnaderna. Detta resultat har givetvis endast kunnat nås genom ett energiskt arbete från vederbörande myndigheter och lojal efterrettelse hos vårt lands näringsliv.

Även om ett lönestopp icke offentligen kungjorts, har ett sådant på det hela taget existerat genom den samarbetsvilja som visats av arbetsmarknadens parter. Allt detta är värt vårt uppriktiga erkännande, och jag vill uttrycka min glädje över den disciplin och allmänanda, som visats under detta år från alla sidor.

Slutligen föreligger även det stora förslaget om ny arrendelag. Det är så omfattande, att det på den korta tid, som stått till buds, icke varit möjligt att taga del därav i alla dess detaljer. Jag får här inskränka mig till att uttala den förhoppningen, att man kommer att behandla denna viktiga och ömtåliga fråga med all omsorg i vederbörande utskott.

Herr talman! Jag yrkar remiss till vederbörande utskott av propositionerna.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! I likhet med föregående talare vill jag uttrycka min tillfredsställelse över att de tyska permittentresorna och transiteringen upphört.

Såsom statsministern i ett tal tidigare framhållit har detta medgivande varit en börda för vårt folk. Det har framför allt varit en belastning på vårt förhållande till Norge. Den kritik, som framförts mot medgivandet i fråga, har dock i vissa stycken skjutit över målet. Den har bortsett från de stora synpunkter, som ha varit vägledande för den politik, som har förts. Det är också oriktigt att, såsom det har skett på sina håll, påstå att kritiken kan tillskriva sig äran av den förändring som nu har ägt rum och att regeringen har fallit undan för ett krav ifrån folkdjupet. Förändringen har i själva verket varit föremål för överläggningar sedan lång tid tillbaka, och jag kan utan

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

att göra något avsteg från min tystnadsplikt omtala, att den har tillstyrkts av utrikesnämnden långt tidigare. Den har helt enkelt ingått som ett led i en politik som har betingats av klok planering och en hård nödvändighet. Det är sant att det har varit en eftergift, men just därför är det naturligt, att eftergiften återtages, när den icke längre är nödvändig. Det var från början bestämt, att det skulle vara ett tidsbetonat medgivande. Man kan ju tvista om huruvida den nu företagna förändringen har kommit för sent eller en aning för tidigt. Enligt mitt sätt att se kunde den gärna ha kommit ett halvår tidigare. Men vad jag vill framhålla är, att det här icke föreligger någon spekulation från svensk sida i krigslyckan eller någon vrakplundring, för att använda ett ord som jag också har sett i en tidning. Förändringen är endast ett uttryck för att svensk politik numera har förvärvat en styrka som gör att den kan vara en ström som går med egna vågor genom havet. Man kan vara tillfredsställd med att en uppgörelse i godo har kunnat träffas om denna sak, men om en sådan uppgörelse inte hade kunnat uppnås, hade det varit nödvändigt med en svensk uppsägning av avtalet. Vad som står fast och vad jag vill komma till är att upphävandet av transiteringen är en logiskt konsekvent handling, som helt anknyter till den neutralitetspolitik, som har förts av regeringen och kontrasignerats av riksdagen och alltså inte innebär något avbrott i den förda politiken.

Händelserna i våra grannländer tilldraga sig alltjämt vårt allra livligaste intresse. Vad Norge beträffar, vill jag ytterligare påpeka, att när transiteringsmedgivandet gavs till Tyskland, skedde detta under förutsättning att krigstillståndet i Norge hade upphört och att ett modus vivendi hade kommit till stånd under medverkan av det norska folket självt. Den förutsättningen har ju överhuvud taget kanske inte varit för handen någon gång, men så småningom har ett sorts krigstillstånd utvecklats i landet som skärpts för varje månad som gått. Då finns det än mindre någon anledning att vidhålla det medgivande, som den svenska regeringen hade gjort.

Även i Danmark ha förhållandena helt förändrats sedan riksdagen sist var samlad. De händelser, som där ha inträffat, ha djupt upprört den svenska allmänheten, som är glad och tillfredsställd över den démarche, som den svenska regeringen har tillåtit sig för att bispringa de lidande och husvillan. Det är också med glädje som vi ha tagit på oss värdskapet gentemot de många flyktingar som dess bättre lyckats taga sig över till vårt land. Härvidlag liksom i fråga om de invalidtransporter, som vi i dagarna få bevittna, borde det vara en allmän tillfredsställelse över att det finns ett land som ännu är neutralt, som kan vara en brygga emellan de krigförande folken och som kan bära upp försoningstanken, på vilken dock världen så småningom åter måste byggas upp. Denna mission som medlare och utjämnare, som vårt land genom sin neutralitet har fått, glömmar man så lätt bort även i vårt eget land. Stridslystnaden har fått makt också över oss. Vi identifiera oss så lätt med någon av de stridande parterna och göra deras paroller till våra. I det avseendet äro vi ibland t. o. m. mera konungiska än Konungen själv. I de kretsar, där man fyller denna definition, för man, såsom vi alla veta, en istadig kampanj mot regeringen och dess politik. Regeringens eftergifter föras ständigt i minnet, och man glömmar bort, eller låtsas sig inte förstå, att det inte endast är genom sina små eftergifter utan i långt högre grad genom den fasthet och konsekvens, som har kännetecknat hela den svenska politiken under kriget, som regeringen så framgångsrikt har kunnat föra de svenska färgerna fram genom krigets dimmor. Sverige har faktiskt fått en good-will som blott i ringa mån har kunnat skymmas bort genom det partigängeri mot det egna

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

landet, som förts från vissa kretsar och som tyvärr fått alltför stark anslutning inom pressen. Man säger på det hållet, att folkets stora flertal står bakom den uppfattning, som man i denna kritik gör sig till tolk för. Jag måste konstatera, att detta är en felaktig uppgift. Det finns ingen tvekan om att den stora massan av Sveriges folk står bakom regeringens politik.

Vad Finland beträffar, för det en kamp på sidan om den stora striden, en kamp som naturligtvis berör oss och våra intressen på det allra intimaste. Sverige kan här tyvärr liksom i fråga om de andra nordiska länderna icke spela annat än åskådarens roll. Ett inskridande av det ena eller andra slaget skulle bara missförstås och t. o. m. skada Finlands sak. Men vi få inte släppa ur sikte, att våra intressen äro med i spelet. Vi ha ju många gånger under dessa krigets år i handling visat, att vi känna detta intresse och denna förpliktelse. Jag hoppas för min del också, att den dag skall randas, då det skall vara möjligt för vårt folk att göra en verklig insats för Finland och därigenom en insats för oss själva och för Norden.

Såsom det redan har påpekats, ser det ut som om kriget nu skulle börja glida in i sitt avslutande skede. Många draga därav den slutsatsen, att icke endast faran utan också bekymren äro över. Den uppfattningen tager sig uttryck i en viss avslappning i den svenska vakthållningen. Det finns vissa disciplinupplösande tendenser, som man inte kan undgå att lägga märke till. De ha bl. a. kommit till uttryck i den senaste diskussionen. När man ropar på regeringsskifte, på enskilda statsråds huvuden på ett fat o. s. v., bottnar detta utan tvivel i en missuppfattning av vårt lands läge. Faran är icke över! Nu såväl som tidigare är det nödvändigt att nationens alla krafter samlas kring självbevarelsen. Det är sant att vi ha stärkt våra militära resurser. Men detta gör det inte möjligt för oss att vara oss själva nog och släppa efter på vår vakthållning. Jag syftar då inte i främsta rummet på den militära beredskapen. Jag har tvärtom den uppfattningen att denna åtminstone tidvis kan eftersättas i någon mån, och jag vädjar till regeringen att pröva, om behovet av att en så stor del av den svenska ungdomen alltjämt hålles på fältfot är så starkt för närvarande. Man kan inte komma ifrån att den militära beredskapen är en hård press inte bara ekonomiskt utan också på folkmorale. Det är tryggt att ha ett starkt värn bakom folkets krav, men man får väga fördelar mot nackdelar. Det är dock, som sagt, inte den militära beredskapen, som jag främst syftar på, utan den moraliska, den mentala. Den good-will som vi ha kan förspillas, om vi förvandla det igelkottspansar, som det hänvisades till för ett par år sedan i ett historiskt ögonblick, till ett allas krig mot alla, till ett partisankrig mellan olika grupper inom landet. Det har blivit en sport att förneka den samling, som har varit vårt värn under de gångna tiderna. Det betraktas nästan som skamligt att tala om disciplin och heroiskt att angripa regeringen och riksledningen och beskylla den för allehanda smussel. Det kan vara en lättsinnig lek med elden. Sammanhållningen är ett värde som inte utan skada lättsinnigt kan kastas på skräphögen. Den är grunden för den respekt som man har för oss även i andra länder och förutsättningen för att vi med kraft skola kunna hävda våra egna intressen inte bara nu och under krigets fortsättning utan kanske i lika hög grad under de svåra åren därefter.

Jag har inte deltagit i den diskussion, som har förts här i anslutning till herr Ivar Andersons interpellation. Jag beklagar, att bristande vakenhet och framför allt bristande formuleringsskicklighet i den saken utan tvivel har givit lastarenom rum, men samtidigt är det klart, att det är mycken ond vilja, som kommit fram i denna aktion mot regeringen och i diskussionen. Överhuvud taget tror jag inte, att den diskussion som har förts här i frågan är av det slag att

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

vi ha råd att kosta på oss den i en sådan tid som den nuvarande. Under alla förhållanden skulle jag vilja hävda, att det efter vad som har sagts här i dag är tid att återgå till ordningen. Det är nog nödvändigt, att vi ålägga oss diverse band ännu. Jag är glad för min del över att vi ha kunnat upprätthålla en relativt obegränsad tryckfrihet i vårt land under de gångna krigsåren, men detta befriar oss inte från plikten att vid utövandet av tryckfriheten ha det allmänna bästa för ögonen. Detta gäller inte bara om pressen och dess förhållanden, om yttrandefriheten, utan även på många andra områden. Det kan kännas hårt för jordbrukarna och affärsmännen att inte få helt utnyttja de gynnsamma pris-konjunkturer som skulle kunna erbjuda sig för dem i dag. Lika hårt kan det vara för tjänstemännen och lönearbetarna att icke i en öppen kamp få hävda sina ekonomiska intressen och förbättra sina lönevillkor. Band av det slaget kunna vara tyngande, men om de skulle lossas, är det intet tvivel om att morgondagens uppgifter skulle bli långt mera komplicerade. De svåra efterkrigsproblem, som vi nu brottas med i en mängd kommittéer och som redovisas i den beredskapsstat som ligger på kammarens bord i dag, skulle kanske, om en sådan katastrof inträffade, bli olösliga, eller åtminstone svårare att lösa, än de eljest behövde vara.

Som mål för vår efterkrigspolitik på det ekonomiska området uppställas ju ett bibehållande av en hundraprocentig sysselsättning och minst ett återställande av förkrigstidens ekonomiska standard jämte en välbehövlig utjämning mellan olika grupper och ett höjande av de lägst ställda grupperna. Men just därför att kraven äro så stora och så många är det så mycket nödvändigare att inte försvara och omöjliggöra denna planering genom att redan nu framkalla anarki i det ekonomiska systemet och släppa efter på den sammanhållning, i kraft av vilken vi ha kommit fram till det pris- och lönestopp, som för närvarande dess bättre råder. Denna sammanhållning kan ju ibland för många särskilt estetiskt betonade människor förefalla att vara en tom läxa. Och det är ingen tvekan om att den understundom missbrukas. Men vi kunna inte bortse ifrån att den, såsom den har praktiserats under kriget, framsprungit ur hela folkets sunda självbevarelseinstinkt och att de förutsättningar, ur vilka den framsprungit, alltjämt äro för handen.

Beredskapsplanen vittnar om vårt folks villighet att deltaga i uppbyggandet av världen efter detta krig, och regeringen kan säkert räkna med hundraprocentig anslutning till sina förslag. Vi ha mänskliga plikter, som vi villigt påtaga oss. Det är ju naturligt, som herrar Sandler och Johansson redan framhållit, att man räknar med att den hjälp, som vi kunna ge, i främsta rummet skall komma våra nordiska grannfolk till godo. Jag tror dock i olikhet med dem, att vi inte kunna stanna vid detta. Saken bör nog ses på längre sikt. Vi kunna heller inte bortse ifrån, och även i det avseendet skiljer jag mig delvis från herr Sandler, att dessa våra humanitära plikter på ett oupplösligt sätt sammanhänga med våra egna intressen, med de stora internationella kredittransaktionerna efter kriget och med möjligheterna för vårt land att återvinna sin plats på världsmarknaden. Det gäller inte bara att lindra nöden bland de krigshärjade länderna och sätta människorna i stånd att hjälpligt släpa sig fram, det gäller också, och kanske i främsta rummet, att göra dem produktions- och betalningskraftiga. Sverige har här mycket vittomfattande intressen att bevaka.

På grund av detta träder bl. a. vår penningpolitik i förgrunden på ett mera avgörande sätt än förut, och jag vill uttala min glädje över att detta kommer till uttryck i motiveringen för beredskapsstaten. I de planer för de internationella penningrörelsernas ordnande efter kriget, som gjorts upp i England

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

och Amerika framför allt, finns det anledning att spåra en tendens till ekonomisk nepotism. Det blir vänner och vänners vänner, som i främsta rummet skola vara delaktiga i denna rörelses välsignelser, andra skola få nöja sig med nådesmulor — d. v. s. koalitioner från kriget skola bevaras på det ekonomiska området efter kriget. I vår efterkrigsberedskap gäller det att hålla ögonen på sådana tendenser, och det gäller också att vara beredd att i samråd med andra likställda stater möta faran. Det är klart att mycket i detta avseende beror på slagkraften och effektiviteten hos våra penningvårdande institutioner, men även på regeringen. Jag är glad över att det finns tecken till att denna sak är under observation, och det förslag till omorganisation av riksbanken, som föreligger i bankoutskottet och som kommer att föreläggas riksdagen av utskottet under denna höstriksdag, får med hänsyn till en sådan beredskap den allra största betydelse.

Representationen i de stora länderna är också ett intresse som framträder, framför allt är representationen på det ekonomiska området av den allra största betydelse. Regeringen har i det avseendet uppmärksammat England och Förenta staterna. Jag skulle vilja påpeka nödvändigheten av att detta uppmärksammande utsträcker åt andra håll, icke minst till Sovjetunionen. Dess ekonomiska betydelse i det internationella livet har förut varit tämligen begränsad på grund av dess isolering, både politiskt och ekonomiskt. Den politiska isoleringen har nu brutits genom kriget, och man får väl hålla för sannolikt att även den ekonomiska isoleringen som en följd företeelse kommer att upphöra. Tack vare sina omätliga naturtillgångar har Sovjetunionen utsikt att bli den ekonomiskt ledande staten i världen, åtminstone en av de få ekonomiskt ledande staterna. Enskilda svenska affärsmän ha haft en klar blick för detta, men jag tror det är på tiden att även det svenska folket och den svenska staten få upp ögonen för samma förhållande.

Vi gå fram emot en fred. Hur den kommer att vara gestaltad kunna vi inte nu säga. Liksom förra gången, 1918 och 1919, hoppas vi på en bättre värld, präglad av fred, försonlighet och demokrati. Men tecken saknas inte på att söndringen och upplösningen skulle kunna taga vid även denna gång — det kan liksom då ånyo bli ett allas krig mot alla. Hur det än blir, kommer tillvaron för små stater som Sverige inte att bli någon sömn på rosenmoln. Vi ha behov av all den kraft, all den rådklokhet och all den samling, som vi äro mäktiga nu och i framtiden. Vi vänta av regeringen att den genom en klok och samlande politik skall förbereda detta vårt svenska kraftprov. Men det tillkommer också nationen att villigt lämna sin medverkan till denna strävan.

Herr **Branting**: Det gick så som man hade anledning att befara, eller att interpellationsdebatten på morgonen skulle till den grad absorbera kammarens uppmärksamhet, att det inte blev så mycket över till denna remissdebatt. Detta har alltså föranlett, att partiledarnas väl avvägda deklarationer ha fått avges inför på det hela taget tomma bänkar, vilket är beklagligt.

Jag skulle för min del liksom de föregående talarna, herr Sandler och herr Åkerberg, särskilt vilja säga några ord om den svenska utrikespolitiken, men ur något mer allmänna synpunkter än de som hittills blivit berörda. Det kan visserligen förhålla sig på det sättet, som herr J. B. Johansson antydde, att det ur vanliga riksdagstekniska synpunkter varit lämpligt att taga upp dessa ämnen på den ordinarie remissdebatten. Men världsutvecklingen väntar inte på den svenska riksdagens debatt i januari, och man får taga hänsyn till den situation, vari man lever för ögonblicket.

Jag skulle vilja taga upp några synpunkter på dessa frågor med utgångs-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

punkt från den sats, som så ofta har proklamerats av vår utrikesledning under dessa år, nämligen att målet för vår utrikespolitiska strävan är att hålla Sverige utanför kriget med »bevarad frihet och självständighet». Det kan kanske synas en smula sent att nu komma med några anmärkningar på denna formulering, som godkänts så länge av alla. Men jag måste ändå för min del bekänna, att jag egentligen aldrig tyckt att den varit så synnerligen lyckad. Det är i dylika ting mycket på nyanserna, som det kommer an, och mig förefaller det, herr talman, som om man med dessa ord antytt både en smula för mycket och sagt en smula för litet. Om man i en politisk situation som vår skall använda så skönt klingande ord som frihet och självständighet, i stället för att helt enkelt och frasfritt beteckna vår politik under dessa år såsom *neutral*, då förefaller det mig nästan som om det funnes ett litet ord, som inte hade fått komma med. Vårt utrikespolitiska mål har alltså varit, har man sagt, att hålla landet utanför kriget med bevarad frihet och självständighet. Men skall man, som sagt, använda stora och vackra ord i detta sammanhang, kan man fråga sig om vi inte hade bort formulera satsen så: att hålla landet utanför kriget med bevarad frihet, självständighet och ära.

Vi ha fått lära oss en del under denna krigsperiod, och bland annat ha vi också fått lära oss att ett sådant begrepp som nationell ära kan svara mot mycket tungt vägande realiteter och mycket verklighetsbetonade värderingar. Närman t. ex. här i landet från mycket uppmärksammat håll betecknat permittenttrafiken såsom en »nationell förödmjukelse» och en »tung börda», bekräftar man därmed indirekt, att den nationella äran är en realitet, med vilken man i längden måste räkna. Och jag tycker nu för min del, att äran borde ha varit med redan från början!

Men vidare är det naturligtvis på det sättet, att de allra flesta regeringar helst ha velat hålla sina respektive länder utanför kriget med bevarad frihet etc. Men detta tillstaddes dem icke! De blevo trots sin försvarsvilja och trots sin neutralitetsvilja överfallna och våldförda. Det har alltså aldrig varit någonting som särskilt utmärkt just den svenska utrikespolitiken, att den försökt hålla landet utanför kriget på bästa möjliga villkor. Man skulle ibland nästan ändå kunna tro det — understundom har det nästan låtit som om denna i och för sig självklara önskan varit en speciellt svensk uppfinning!

Det är inte vår fredsvilja, som på något sätt har skilt oss från andra stater. Vad som däremot har ställt oss i en särklass har varit det obestriddiga faktum, att vi inte blivit överfallna — åtminstone inte hittills. Detta har berott på en mängd omständigheter, som historien i sinom tid närmare kommer att klargöra. Men *utslagsgivande* har vår självklara önskan att stå utanför säkerligen inte varit, utan snarare den omständigheten, att vi inte ha råkat ligga i den store världserövrarens färdeväg.

För övrigt är denna standardiserade formulering av vår utrikespolitiska linje så till vida en smula vilseledande, som den ger ett intryck av att Sverige i själva verket skulle stå utanför eller kunna hållas utanför kriget. Om vi också göra det militärt, så är det uppenbart att vi inte göra det vare sig politiskt eller ekonomiskt. Alltifrån krigets början och alldeles särskilt efter den 9 april 1940 har tvärtom Sverige såsom en fri, demokratisk och nordisk stat haft de allra största och vitalaste intressen förbundna med krigets förlopp och med dess slutliga utgång. Vad beträffar läget i Norden har utrikesministern också vid olika tillfällen framhållit, att vi här i Sverige inte kunna tänka oss framtiden utan ett fritt Norden. Talet om att hålla Sverige utanför kriget har alltså enligt mitt sätt att se inneburit någonting av en halvsanning, helt enkelt därför att ingen

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

svensk utrikespolitik på jorden kan förhindra det faktum, att vårt öde är ofrånkomligt förbundet med detta krigs utgång. Jag har för min del bara hört *en* svensk politiker i ansvarig ställning, som gjort gällande, att det för svenska folket skulle vara komplett likgiltigt, vilken part som går segrande ur striden — det kan ju vara onödigt att nu erinra om vem det var. Men annars äro vi nog på det klara med allesamman, att vårt lands väl och ve hänger på denna fråga. Och det är därför som det svenska folket känner en sådan oerhörd lättnad, när vågskålen nu börjar väga över till favör för de fria staternas sak.

Om alltså denna begagnade utrikespolitiska grundtes inte har varit alldeles oanfäktbar under det hittills förgångna krigsskedet, så förefaller den ännu mer diskutabel allteftersom kriget i Europa börjar närma sig eller kommit in i sitt slutskede — och allteftersom man nu kan börja skönja konturerna till ett helt nytt politiskt världsläge. Det är klart att talet om att hålla Sverige utanför kriget inte till sist får gå över till att betyda, att Sverige också skall hållas utanför efterkrigsvärldens nya ordning.

Det kan inte vara för tidigt, föreställer jag mig, att vi här i landet redan nu börja förbereda våra olika vägar in i den som vi hoppas kollektivt säkrade, politiska ordning, som skall följa efter detta krig. Åtskilliga av regeringens åtgärder i fråga om den svenska utrikesrepresentationen, i fråga om hjälp till krigets offer och förberedelser för bistånd åt våra nordiska grannar efter kriget o. s. v. tyda också på att man officiellt är av den meningen, att vi skola försöka vara ute i tid med våra förberedelser. Det är inte för tidigt, alltså, men däremot är det tydligen mycket lätt för en liten stat att *för sent* beträda sina nya vägar ut ur krigsperioden. Därpå ha vi tyvärr ett närliggande exempel.

Regeringen har alltså med tanke på efterkrigspolitiken företagit vissa åtgärder, bland annat för att närmare knyta an våra förbindelser västerut, med Amerika. Jag vill, liksom nyss herr Åkerberg, inskränka mig till att därvid foga en erinran om att också våra förbindelser *österut* äro och bli av utomordentlig betydelse. Jag tror för min del att det är på tiden att Sverige på allvar börjar taga upp frågan om närmare och bättre och mera omfattande förbindelser med Sovjetunionen. Den politiska betydelsen därav börjar man nu — kanske något sent — men bättre sent än aldrig — bli på det klara med i allt vidare kretsar här i landet. Av största vikt äro naturligtvis också de ekonomiska förbindelserna, som herr Åkerberg redan understrukit — de äro av betydelse för industrien, och de bli av betydelse för arbetstillgången efter kriget. Nu har det för övrigt ytterligare inträffat, att man från framskjutet fackligt socialdemokratiskt håll tagit upp detta spörsmål. Jag syftar på en intressant artikel i Social-Demokraten, där ombudsmannen i landsorganisationen Valter Åman, som samtidigt är ordförande i Stockholms arbetarkommun, förordat upprästande av kontakter mellan den svenska och den ryska fackföreningsrörelsen. Detta intressanta uppslag, som tydligen i sin tur är en frukt av de svenska arbetarrepresentanternas kontakter med sina engelska kolleger, visar om något hur fort tiden har ridit under det sista året. Läget var, som vi minnas, ganska annorlunda förra hösten!

Jag skall, herr talman, inte gå så mycket mer in på ämnet om de svensk-ryska förbindelserna, som för övrigt säkerligen också på det kulturella området kunde ha mycket att ge oss. Men jag vågar ändå säga, att enligt min uppfattning har svenska regeringen i nuvarande läge knappast någon mer makt-påliggande uppgift än att se till att vårt lands allmänna relationer till Sovjetunionen komma ur det dödvatten, där de onekligen sedan rätt länge befunnit sig, så att vi äntligen åt det hållet kunna få till stånd ett uppriktigt, hjärtligt

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

och givande utbyte och ett förhållande, som är präglad av ömsesidig respekt och tillit.

Det finns enligt mitt sätt att se inte någon verklig anledning till att Sverige inte skulle kunna ha hyggliga och vänskapliga förbindelser åt detta håll och att inte förhållandena skulle kunna förbättras när det gäller denna vår största granne, som ju också har fått en så utomordentligt betydelsefull roll i den världspolitiska utvecklingen.

Det är klart att många i detta sammanhang tänka på Finland — herr Sandler har redan berört den frågan och även herr Åkerberg i viss mån. Jag vill inskränka mig till att säga, att ju bättre relationerna äro mellan Sverige och Sovjetunionen, desto bättre för Finland!

Jag har tillåtit mig, herr talman, att taga upp ämnet om de svensk-ryska relationerna just när de allierade stormakterna för första gången samlas till en kanske världsavgörande konferens i Moskva. Sveriges givna geografiska läge mellan den anglosachsiska och den slaviska världen anvisar oss helt naturligt förmedlande och fredliga uppgifter åt båda sidor. Sverige blir en mellanlandningsplats mellan Moskva och Amerika. För oss och för hela Norden är säkerligen ingenting av större betydelse just nu än att ett gott samarbete efter kriget kommer till stånd mellan dessa olika världar, för fredens trygghet och för återuppbyggnaden. Det är klart att vi därvidlag inte förmå inverka på något sätt. Men blir ett sådant stort och konstruktivt samarbete verklighet, som väl alla nu måste hoppas, då öppna sig säkerligen också för Sverige mycket vida perspektiv.

Hur än framtiden i stort sett må gestalta sig måste vi i alla fall här i landet göra klart för oss på vilka fält och i vilken riktning våra fredsuppgifter bäst kunna utvecklas. Och jag tror för min del, herr talman, att vi därvid måste försöka betrakta vårt utrikespolitiska läge med samma frihet och med samma oförvillade blickar, som för hundra år sedan utmärkte den förste Bernadotte på Sveriges tron, Karl Johan, som med sin kloka vänskapspolitik åt öster inledde epoken för vår långa fred.

Herr Herlitz: Herr talman! I likhet med flera föregående talare ber jag att få uttala min glädje över regeringens initiativ till ett svenskt deltagande i det internationella återuppbyggnadsarbetet. Detta initiativ är en välbehövlig tankställare för de många, som från olika utgångspunkter ha fastnat i den föreställningen, att vår enda uppgift som folk är att vårda om vårt eget hus och sedan så mycket som möjligt blunda för vad som sker ute i världen. Här fullföljes en annan linje i svenska strävanden under krigsåren: linjen från vårt deltagande i Finlands vinterkrig och de mångahanda stödaktionerna för norrmän och danskar. Här göres det klart, att då vi under fyra provande år gjort vad vi kunnat för att Sverige må bevaras så starkt som möjligt, så är det också naturligt, att den kraft, vi ha över, blir använd för att fylla en uppgift i världen. Det är bra, att regeringen nu funnit tiden mogen att utgiva denna paroll. Den innebär en vädjan till något av det bästa inom vårt folk, och man måste hoppas, att den får den stimulerande effekt, som den förtjänar, och skingrar så mycket som möjligt av den trängsynthet, som på många håll har blivit den naturliga konsekvensen av en koncentration kring uppgiften att bevara vår egen frihet och vår fred. Jag önskar sålunda all framgång åt detta regeringens förslag, men jag har behov att knyta några reflexioner till det. De skola egentligen inte bli av konstitutionell natur, fastän jag kan tillåta mig att i förbigående vädja till statsutskottet att överväga, huruvida det kan vara nödvändigt att lämna regeringen en obegränsad fullmakt i form

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

av ett förslagsanslag att gälla under en tidrymd, då riksdagen hela tiden kommer att vara samlad. Men det var framför allt andra saker, jag ville få beröra. Det gäller tre olika punkter.

För det första tror jag det kan vara skäl att understryka de mycket, mycket knappa och korta ord, som i propositionen yttras om att vår främsta uppgift vid återuppbyggnadsarbetet ligger inom Norden. Att Norden blir återuppbyggt, det är väl vad som i främsta rummet ligger oss om hjärtat, och jag ser denna proposition framför allt såsom ett inlägg i den stora frågan om Norden. Det är naturligt, att perspektiven på denna punkt vidgas. Visserligen får man ju akta sig för en vilseledande sammanblandning. Ingenting vore olyckligare än om en svensk hjälpverksamhet på något sätt gjordes beroende av att våra broderländer äro villiga till ett fastare politiskt samarbete, om alltså våra insatser enligt denna proposition finge skenet av en sorts köpslagan. Men sammanhanget mellan detta och det nordiska problemet i allmänhet är ändå ofrånkomligt. Frågan om en eventuell hjälp till de nordiska länderna är och måste vara ett led i vår nordiska politik. Det kan icke undvikas, att hjälpverksamhetens art och inriktning får sin prägel av de allmänna strävanden vi fullfölja. Den måste därför ges i en konstruktiv anda i medvetande om att det är just i det skede, då den skall ges, som grunden lägges för Nordens framtida gestaltning.

Det känns i detta läge tomt, att man ännu fått veta så ytterst litet om regeringens syn på denna livsfråga. Att regeringen icke framträtt med offentliga deklARATIONER, må ju vara begripligt, men tomt är det, ty här om någonsin skulle det svenska folket behöva den ledning, som endast regeringen kan ge. Man får väl hoppas, att regeringen handlar desto mer; att den undersöker och studerar problemen, så att vi äro beredda att taga i tu med dem, och att den också driver en aktiv politik, siktande till ett fritt och av främmande tvång helt oberoende Norden. Ty det är väl inte så, som man ibland befarat, att regeringen är passiv, därför att den i själva verket icke är enig i denna fråga? Det är väl inte så, att man inom regeringen anser en aktiv nordisk politik stå i strid med strävandet till en internationell fredsorganisation? Det är svårt att se, hur en sådan motsättning skulle kunna uppkomma. En motsättning kan det väl endast bli, om det, som man ger namnet av en sådan fredsorganisation, i själva verket får fronten riktad åt ett eller annat bestämt håll. En sådan fredsorganisation, där Norden kanske bleve den yttersta bastionen mot en farlig främmande maktsfär, måste vi givetvis frukta, men om fredsorganisationen verkligen blir universell, lär det väl inte kunna konstrueras fram någon motsättning mellan den och strävandena till ett närmare samgående mellan Nordens länder.

Herr talman! Jag har tillåtit mig dessa enkla funderingar, som här aktualiserats av regeringens återuppbyggnadsprogram med dess syntes mellan internationellt och nordiskt, i den förhoppningen, att regeringen någon gång skall finna tiden mogen att i detta hänseende uttala de paroller, som man så länge längtat efter.

En annan fråga, som jag ville taga fasta på, gäller tidpunkten, då Sveriges insats i återuppbyggnadsarbetet skall göras. Propositionen uttrycker sig tydligt nog: det gäller tiden efter vapenstilleståndet. Jag skulle här vilja sätta ett litet frågetecken i marginalen. Vad propositionen säger, stämmer ju mycket väl överens med en i allsköns frågor ofta hörd tanke: vi skola handla efter kriget, men så länge det pågår: inte ett ord, inte en handling som går utöver värnet om vår egen självständighet. Jag hoppas att inte regeringen ser saken så. Innan kriget i sin helhet slutar, kunna många situationer tänkas, där en

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

behjärtad handling från vår sida kan bli av avgörande betydelse för vår och Nordens framtid. Det kan gälla åtgärder av den art, varom är fråga i den föreliggande propositionen; det kan också gälla ingripanden av annan natur. Jag vill på den punkten bekänna min anslutning till de tankegångar, som ledamoten av denna kammare herr Sandler vid olika tillfällen uttalat. Jag begär inte, att man på förhand skall diskutera dessa eventualiteter; viktigt är bara att man gör klart för sig och framför allt för det svenska folket, att inaktivitet kanske när allt kommer omkring icke kan bli den oföränderliga ledstjärnan för vår politik under hela kriget.

Med det sagda har jag redan framhävt, vilket intimt sammanhang de i propositionen avsedda aktionerna ha med hela vår utrikespolitik. Jag kunde annars ytterligare belysa det med att framhålla, att det är uppenbart, att den koordination av våra anstalter med internationella hjälpaktioner, som propositionen talar om, i hög grad sammanhänger med vår inställning till den internationella organisation, som kan komma att växa fram under krigets slutskede och efter detta. Under dessa förhållanden är det förvånande, att det förslag, som vi nu ha framför oss, har kommit såsom ett litet bihang till frågan om det interna ekonomiska återuppbyggnadsarbetet, att förslaget icke har lagts fram av hans excellens herr utrikesministern, att det avser ett anslag under finansdepartementet och att hela saken skall administreras inom ramen av den av finansministern ledda utredningen av de ekonomiska efterkrigsproblemen. Utrikesdepartementet skjutes i propositionen mycket eftertryckligt i bakgrunden. Det skall få sysselsätta sig med överläggningar med vederbörande utländska organisationer; det är allt.

Denna uppläggning är enligt min mening olycklig. Jag inser inte vad som har framtvingat den. Sammanhanget med de ekonomiska efterkrigsproblem, som i övrigt beröras i propositionen, är ju obestridligt, men vad är det som inte sammanhänger med dem? Vi få akta oss för en argumentering, vars konsekvens är att ungefär allting skall fogas in i det stora laboratorium som finansministern nu dirigerar. Det tycks ju, för att använda det moderna slagordet, ha full sysselsättning ändå, och det internationella uppbyggnadsarbetet hör verkligen inte dit. Där har man tvärtom behov av en utrikesministers ledande hand och överblick. Särskilt tråkigt vore, om detta arbete, som borde stå högt över alla politiska motsättningar, skulle komma att på något sätt influeras av den strid, som väl kommer att uppstå kring finansministerns linje för den ekonomiska politiken. Det får inte inträffa, att motsättningen från den fronten föres över till det utrikespolitiska planet, och det vore också olyckligt, om den opposition, som kan komma att föras mot finansministerns i förbindelse med landsorganisationen drivna politik, skulle komma att tolkas som en meningsskiljaktighet beträffande vår insats i det internationella arbetet. På den fronten ha vi ju tvärtom alla förutsättningar att, om ledningen blir den rätta, gå fram i full enighet.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Den här förda debatten har rört sig över en mängd områden. Den har berört vår utrikespolitik, den har berört de åtgärder, som från statens sida böra vidtagas efter kriget för att förmedla övergången till fredsförhållanden, och den har berört de propositioner, som äro avlämnade. Jag vill då här vid detta tillfälle, herr talman, uttala en tillfredsställelse över, att vi i fråga om utrikespolitiken kunnat följa den kurs, som vi från krigets början itagit. Detta har ju med hänsyn till vårt läge och den pressning vi varit utsatta för inte alltid varit så lätt, som man vid åhörandet av debatten i dag kanske skulle kunna förledas att tro — jag syftar nu när-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

mast på interpellationsdebatten. Det har ju många gånger varit förenat med svårigheter att upprätthålla denna kurs, så att den icke har lett in på avvägar. När man nu i ett läge, där man anser att faran inte är så stor, ger dessa frågor en innebörd, som de inte nu borde få, synes det som om man trots allt tar väl lätt på läget. En debatt, som kan ge utlandet intryck av motsättningar, som icke förefinnas, kan icke vara till gagn. Och jag är förvissad om att bakom den utrikespolitik, som förts, står folkets stora flertal.

Vi ha ju även sökt att låta humaniteten vara en ledstjärna för oss, och vi ha därigenom bidragit till att mildra den brutalitet, som särskilt under detta krig kommit till uttryck. Nu senast genom att vi öppnat våra gränser för danska flyktingar och genom att Sverige trätt in och varit förmedlare av den utväxling av krigsfångar, som ägt rum inom vårt land så sent som i går. Redan härigenom kunna vi bidraga till att lindra de lidanden som kriget åstadkommer, men som naturligtvis ännu under en lång tid komma att vara rådande. Detta bör naturligtvis icke hindra, att vi alltfört äro fullt beslutna att med kraft hävda vår neutralitet, om den skulle kränkas. Detta bör icke stå i motsatsförhållande till vad vi kunna göra för att lindra krigets verkningar. Vår ställning i dessa avseenden är fortfarande oförändrad. Det har icke inträtt någon förskjutning i uppfattningen att Sverige alltfört bör hävda sin ställning, och i den mån detta icke är oförenligt med utövande av humanitet och strävan att utjämna stridigheterna i världen, så böra vi utöva sådana humanitära hjälpåtgärder, som redan ha tagit sig så glädjande uttryck.

Det är givet, att den hjälp, som på sådant sätt kan åstadkommas, i första hand måste rikta sig till våra nordiska grannländer. De ha rätt att vänta stöd och förståelse av oss, och vi böra icke neka dem detta utan låta dem förstå, att i en tid av svårigheter, då de verkligen behöva hjälp, kunna de påräkna hjälp av ett förstående broderfolk. Att vår hjälp därutöver sträcker sig även till andra folk, i den mån vi det förmå, har naturligtvis ingen något att erinra mot. Att uppdraga linjerna för hur man skall gestalta förhållandena, sedan en gång det nuvarande kriget upphört, låter sig väl nu inte göra, ehuru man inte heller här får försitta tiden utan vara beredd att när kriget en gång är slut bidraga till att lindra de lidanden som det åstadkommit.

I den här föreliggande beredskapspropositionen, som framlagts av regeringen, har man begärt 100 miljoner för att åstadkomma hjälp i dessa avseenden. Några bestämda linjer ha ju icke uppdragits, och anslaget har fått formen av förslagsanslag. Det är sålunda icke begränsat till sitt belopp, men syftet är så behjärtansvärt och avsikterna så väl värda att understödjas, att jag vill uttala min tillfredsställelse med vad som begärts för dessa ändamål.

Om jag sedan övergår till övriga propositioner, kan jag inte underlåta att göra några reflexioner. Det är med en viss betänksamhet man ser, hur statens utgifter fortfarande växa. I allmänhet trodde man nog redan tidigare, att vi hade nått kulmen, men här har man icke lyckats åstadkomma prisstopp. Ännu fortsätta utgifterna att stiga. De av riksdagen i år beviljade anslagen uppgå till betydligt över 4 miljarder kr., och nu begäras likväl betydande belopp på tilläggsstat. Det är ju framför allt försvarets huvudtitel, som kräver dessa ytterligare anslag. Man borde ha kunnat förutsätta, att sådana behov, för vilka här äskas åtskilliga miljoner, skulle ha varit kända, när planerna för tillgodoseende av de olika ändamålen och behoven framlades. På detta sätt erhålles icke jämvikt i budgeten, för att nu icke tala om en balanserad budget, men en sådan våga vi väl icke hoppas att ännu på lång tid uppnå. Och då jag ser att finansministern är närvarande tillåter jag mig att göra en propå — vad har finansministern för mening om utsikterna i detta avseende? Statsskulden närmar sig nu de

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

10 miljarderna, och ännu fortsätter den alltjämt att stiga. På detta område synes man icke ha kunnat hindra en icke önskvärd utveckling.

Naturligtvis kan det invändas att det är försvarsberedskapen, som kräver pengarna, och att om vi hållit ut under dessa fyra år, få vi inte nu släppa laget. Men om det å andra sidan är så, som en föregående talare under dagens debatt yttrade, att riksdagen inte längre har så stort inflytande i ekonomiska frågor, utan att det är finansministern som bestämmer, så får ju finansministern ett mycket stort ansvar för användandet av de mångfaldiga miljoner, som nu för olika ändamål äskas och tagas i anspråk, och det är så mycket mera skäl att vid sådana här tillfällen erinra därom. För min del tror jag emellertid, att riksdagen får dela ansvaret med finansministern. Finansministern är visserligen en skicklig man icke blott i att motivera sina ståndpunktstaganden beträffande de föreliggande behoven och de medel, med vilka dessa skola tillgodoses, utan även i att framtrolla miljonerna, men det kan ju likväl vara anledning att vid detta tillfälle, då dels en tilläggsstat framlägges och dels en ny statsbudget förberedes, vända sig till finansministern med en sådan här erinran. Det blir ju i alla fall de skattedragande, som slutligen måste bära de nya bördorna.

Jag skall inte nu närmare ingå på de olika anslag, som upptagas i denna proposition. Jag vill endast säga ett par ord om de anslag, som i tilläggsstaten begäras för jordbruksändamål. Det är endast på några få punkter, som nya anslag komma i fråga. Anslagen till jordbrukets behov och besluten om reglering av priser m. m. på jordbrukets område ske ju eljest i samband med den ordinarie huvudtiteln. När nu emellertid denna debatt svällt ut kan man ju ha rättighet och anledning att anknyta några reflexioner även till sådana frågor.

Jag syftar härvid först på de punkter, där man nu begär anslag till elektrifiering på landsbygden, och vidare på de punkter, där anslag begäres till försöksverksamheten å jordbrukets område. Det är ju med tillfredsställelse, man konstaterar, att det redan nu varit möjligt att äska något mera medel till dessa ändamål, särskilt är detta fallet beträffande elektrifieringen. Anslagen bära i detta fall, då det för många är svårt att erhållas ljus och elektrisk kraft, så fort som möjligt komma de behövande till godo. Det föreligger ju eljest en viss risk för att de, som äro avsedda att komma i åtnjutande av bidrag från detta anslag, säga sig: »Vi ha nu fått gå i mörkret under dessa många krigsår, och det hade varit önskvärt om man något tidigare kunnat få delaktighet av denna upplysning.»

Ytterligare vill jag beröra en fråga på jordbrukets område som särskilt intresserar de mindre jordbrukarna. Jag syftar här på tilldelningen av oljekraftfoder. De grunder, som i år tillämpas, skilja sig avsevärt från de tidigare använda och de gynna i allt för stor utsträckning de jordbrukare, som haft en hög avkastning av sina besättningar under föregående år. De mindre jordbrukarna, särskilt de uti de sämre lottade delarna av landet, bli härigenom lidande, och det är fråga, om man inte på dem skulle kunna tillämpa skriftens ord, att den, som litet haver, från honom skall tagas även det lilla han har för att givas åt den, som mer har. Det har visserligen ställts i utsikt, att man skall få en extra tilldelning senare, och jag hoppas att man då skall kunna tillgodose de jordbrukare, som nu blivit missgynnade, ty det har varit ett rätt stort missnöje med de nya bestämmelserna. Riksdagen utfärdar eller beslutar om dessa bestämmelser, men därför kan det vara lämpligt att vid detta tillfälle giva uttryck åt en uppfattning, som dock i stor utsträckning är rådande. Liksom att det system, som nu tillämpas, i hög grad gynnar de i jordbrukshänsende bäst ställda delarna av landet. Jag har därför, herr talman, vid detta tillfälle velat omnämna denna sak.

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

Sedan är det ytterligare en proposition, som tilldrar sig särskild uppmärksamhet, och då den innebär en nyhet, har man kanske anledning att fästa en viss uppmärksamhet vid densamma. Jag syftar på den proposition, som gäller statsbidrag till social hemhjälpverksamhet. Om man på detta område kan åstadkomma hjälp till behövande husmödrar, så är detta värt allt erkännande, och man bör ju även vara tacksam för att det lyckats jordbrukets representanter att vinna tillräcklig hänsyn till sina önskemål därigenom att man framför allt vill tillgodose landsbygden. »Därigenom att staten», säger departementschefen, »utan dröjsmål ingriper stödande och reglerande på den sociala hemhjälps område kunna garantier erhållas för att hemhjälpverksamheten i fortsättningen först utbygges i de delar av landet, där behovet ter sig mest trängande. I konkurrensen om den i förhållande till behovet fåtaliga arbetskraften kommer i annat fall landsbygden att sättas i efterhand. Utbyggnaden skulle nämligen såsom hittills ske snabbare i städerna och tätorterna än på den egentliga landsbygden. Bristen på arbetskraft vållar säkerligen större svårigheter för landsbygdens än för städernas husmödrar. Enligt min mening bör därför statsbidraget till den sociala hemhjälpen tills vidare i första hand komma landsbygden till godo. Först sedan efterfrågan där något så när tillfredsställande tillgodosetts, bör statsbidrag till städerna komma ifråga. Det förslag, som jag i det följande förordar, omfattar visserligen statsbidrag såväl till landsbygds- som till stadskommuner, men det torde uttryckligen böra föreskrivas företrädesrätt för landsbygden vid prövning av ansökningar om statsbidrag.»

Man vill hoppas, att även det utskott, som kommer att behandla denna proposition, kommer att behärta dessa synpunkter.

Det är ju, herr talman, enligt den föreliggande föredragningslistan en mängd frågor, som ligga på kammarens bord för behandling under denna riksdagsperiod, men jag skall icke nu ingå på flera av dem utan nöja mig med de erinringar som jag här framfört.

Herr Brandt: Herr talman! Om jag erkänner inför kammaren, att jag har svårt att sitta stilla och hålla tyst, när jag hör något här, som klingar oäkta och falskt i mina öron, så vill jag dock därmed inte säga att jag tror, att den föregående ärade talaren, herr förste vice talmannen, inte av hjärtat menade vad han sade, när han nämnde dessa vackra ord om humaniteten, som borde vara ledstjärnan för oss envar och även för Sverige som folk. Men jag tänkte också: tänk, om man fått höra dylika ord av honom och andra här i kammaren litet tidigare, vid tillfällen då det sannerligen ännu bättre hade behövts! Ty det kan inte hjälpas att oförsiktiga ord gå igen. Det heter visserligen att man inte skall gräva i det gamla, men man kan inte hindra associationerna att vandra, och när man hör detta ord om humanitet, stiger i ens minne upp ett ord av Sveriges utrikesminister för ett par år sedan, att ledstjärnan skulle vara en helt annan: »ledstjärnan för Sveriges utrikespolitik bör vara en kallblodig egoism». Han säger det inte nu, men han får ursäkta, även om han inte är inne i kammaren, att han får igen dessa ord tills han har mod att ta tillbaka dem och erkänna, att så bör inte en svensk utrikesminister tala.

Det är många sådana ord, som gå igen vid tanken på den lycka vi erfara nu inför möjligheten att detta elände snart skall ta slut, tack vare att det finns folk, som kämpa även för oss. Vi kanske erinra oss vad den svenske försvarsministern en gång sade: »Vi ha inget intresse av vem som segrar.» Jo, jag tackar. Han har mycket stort intresse av det, och vi alla i lika hög grad. Jag lämnar emellertid detta därefter, men jag har anfört det såsom försvar för mitt

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

påstående nyss, att det verkligen är svårt att tiga och hålla tillbaka ironien, när det sagts så många oriktiga, okloka och dåliga ord från högsta håll.

Jag vet, att herr J. B. Johansson, högerns talesman här, är en ärans man och när han talar om vår glädje över det initiativ, som regeringen tagit, då den bjudit hit de danska judarna, är jag den siste som skulle vilja tala emot detta. Men jag tänkte också, när jag hörde honom: »Han kunde ha klämt ur sig det för flera år sedan!»

Här har frågan om judarna varit före tidigare än i dag. Det har t. o. m. en gång framställts en interpellation till statsministern, då föreningen Manhem höll på med att göra upp en matrikel eller förteckning över hel-, halv- och kvartsjudar i Sverige — vad föreningen skulle ha den till, förstå vi lätt, när vi höra, hur man samlat in dylika uppgifter i Danmark och tillhandahållit polisen vid razziorna där nere. Det var alltså en ganska befogad interpellation, jag framställde. Men inget svar! Det är möjligt, att man inte kunde ha gjort så mycket emot Manhems tilltag; jag undrar likväl, om man inte med god vilja skulle ha kunnat det, även om det varit svårt. Det hade dock funnits tillfälle den gången att säga ett behjärtat ord om dessa fruktansvärda judeförföljelser, som pågingo ute i världen. Men då hade de ännu inte kommit så nära våra knutar som nu i Danmark.

Den 8 oktober i år höll överrabbinen, professor Marcus Ehrenpreis en predikan i den judiska synagogan i Stockholm, som var till trängsel fylld. Och när han framfört sitt tack och sin hyllning till Sverige och den svenska regeringen för det initiativ den tagit till förmån för de danska judarna, så följde efter detta ett tillägg, som jag tycker skulle svida i svenska sinnen. Han sade följande: »Vi ha räddat och vi rädda när faran är som störst, men vi ha icke förmått förebygga faran som nalkades. Varken kyrkor eller statsmakter eller världspinion ha i rättan tid ingripit, då onskans makt ännu stod att hejda. Man kan ej nog inskräpa detta ovedersägliga faktum.» Nej, mina herrar, man kan verkligen inte nog inskräpa detta, och de orden, så hovsam uttalade och inte riktade direkt mot Sverige, som han tvärtom hyllade, de orden borde svida inom oss. Och varför just inom oss svenskar? Jo, därför att vi tillhöra ett av de få folk, där man ändå hade möjlighet att verkligen tala fritt, men där man uppifrån inte använde den möjligheten. Ett befriande ord borde ha hörts i Sveriges riksdag, den gången, om vad man kände t. ex. i fråga om Polen — men det var så långt ifrån att detta befriande ord kom, att man tvärtom hindrade det att komma fram från sådant håll, där man ville säga det.

Vad som sker och har skett i Danmark är faktiskt ingenting att tala om — jag har dock träffat 50 stycken av dem, som kommit därifrån — i jämförelse med det helvete, som judeförföljelserna ha skapat ute i världen i övrigt. Det är väl ändå tänkbart, att man på en tidigare ståndpunkt skulle ha kunnat resa en neutral opinion, som skulle ha kunnat betyda någonting och som, även om den inte skulle ha lyckats hindra vad som sedan följde, dock borde ha rests. Och det borde ha sagts ett ord, icke bara för att rädda vår egen själ — även om det är god anledning — utan därför att det skulle ha kunnat göra gagnar på annat sätt genom att slå rot i människornas samveten. Tänk vad den gärning betydde för Sverige, som vi gjort för Danmark! Här ha sympatier från olika håll i världen strömmat emot oss och sympatien är också en stormakt.

Jag antydde nyss, att man har förkvävt det fria ordet — ja, ni känna till vår tryckfrihetspolitik. Jag skall inte erinra om mera än att, samtidigt som vi nu få läsa, låt oss säga, i »Judisk Krönika», som flertalet av er kanske inte läser, eller i Fredborgs bok »Bakom stålvalLEN» autentiska skildringar om nazismens framfart, samtidigt som man kan göra det, säger jag, konfiske-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

ras för tredje gången boken »Polens martyrium». Jag har läst bägge böckerna, och jag vågar säga, att jag är tillräckligt vittnesgill för att kunna bedöma var de värsta skildringarna förekomma. Enligt min mening står det mycket värre saker i »Judisk Krönika» och i »Bakom stålvallen» än i den konfiskerade boken »Polens martyrium». Vad som *nu* får sägas är inte småsaker.

Fredborg berättar om hur han sett SS-soldater skrattande njuta av gamla judars bortförande och bestyrker, att judarna massmördats, delvis genom gasning; 2 miljoner judar och 1 miljon polacker har nazismen avlivat (det står på sid. 340). Heydrich mördades av tyska poliser för utpressning (det återfinnes å sid. 157).

Jag skall inte läsa upp fortsättningen, fastän det är taget ur en icke konfiskerad bok. Fredborg var Svenska Dagbladets, en välsinnad tidnings — näja, i dag har inte Svenska Dagbladets huvudredaktör varit alltför välsinnad i regeringens ögon — krigskorrespondent, och han har i sin bok fått om-tala allt detta och har även berättat en hel del om vad tyskar, som han träffat, säga om sin ledare. Men jag vill inte anföra det, då det inte lämpar sig för första kammarens protokoll.

Däremot skall jag återge några ord ur Fredborgs bok t. ex. hur masslakten av judar har utförts under former, som det bjuder en emot att beskriva. Ibland har man samlat män, kvinnor och barn, låtit de olyckliga gräva gravar och därefter riktat kulsprutorna mot dem. Vid andra tillfällen har man använt gas i särskilda kamrar eller i speciella tåg, och ibland åter ha de personer, som skulle avrättas, fått passera en lucka i väggen i gåsmarsch, varvid en soldat skjutit ett skott mot varje huvud.

Jag skall inte läsa upp flera stycken, fastän jag samlat en del klipp för att ha till hands, om det skulle behövas. Jag skulle ha haft lust att läsa upp ett stycke ur en uppsats i »Judisk Krönika», men de närvarande kanske i stället ville teckna sig till minnes, att det finns en förträfflig tidskrift med det namnet, som ni böra stifta bekantskap med i dessa dagar, när vi tala så vackert om hur vi reagera emot judeförföljelserna och när vi tillgodogöra oss utlandets sympatier och erkännanden. Läs härom! Det är data, som inte hänföra sig till de sista dagarna utan till händelser årtal tillbaka, vilka vi då faktiskt inte fingo tala om.

Jag läste härförleden en tidningsnotis om en sak, som kanske i och för sig är bagatellartad, men som uppenbarar ting, som icke äro bagatellartade. Jag syftar på den bekanta, kanske man vågar säga ökända, smutsförfattare, som har ådömts tio månaders fängelsestraff men som man inte har lyckats få tag i. Hans initialer äro G. E. Denne man, som är efterlyst, har veterligen sammanträffat med poliser, till och med i befälsställning i Göteborg och i Landskrona utan att ha blivit fasttagen. Vad säga myndigheterna om detta? Vad säger man högt uppe i statsrådet om detta faktum? Denne man har lyckats ta sig över till både Norge och Danmark mer än en gång under den tid han varit efterlyst, och dock har han umgåtts med poliser — om också inte precis då de patrullerat på gatan.

Vad har man gjort åt det? Denne man har skrutit över att han lyckats klara sig och inte blivit fast. Han har haft »sin chans, så länge det finns så många modiga och helhjärtade svenska patrioter i den svenska polisen och officerskåren». Detta är förstås skryt. Det finns inte så många av den sorten, men det finns i alla fall några och redan det är för många.

Nu när det börjar blåsa litet friskare vindar och det ljusnar i världen och frimodigheten griper omkring sig, erfar man med olust — det gäller visserligen bara en struntsak — att höga vederbörande befordrat en gammal känd

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

nazistveteran, kapten Hedengren, till att sköta en uppgift i försvarsinspektionen. Det känns också ganska bittert att veta, att under krigstiden sitter i en arméfördelning en general som medarbetat i den nazistiska tidskriften »Antikomintern» och därvid kritiserat svenska förhållanden. Jag skall inte ta upp allt sådant, jag skall inte heller ta upp fallet Rosén eller erinra om unga fänrikar som opåttalt fått deltaga i nazistmöten i våra parker. Där kunde det ha varit en uppgift för försvarsministern att gripa in. Det finns ett visst samband mellan sådana fakta och Skarpnäcksaffären etc., som jag inte skall återvända till. Bortsett från denna delikata affär, har man haft all anledning att rikta klander emot högsta ort för att man icke sett upp med en del osvenska företeelser, som inte bort få förekomma.

Man är tacksam, herr talman, för att man vid en debatt som denna remissdebatt verkligen får lov att dra fram i ljuset litet av varje. Under debatten har det också sagts många vackra och erkännssamma ord om regeringen, i vilka jag kan instämma. Ty jag har sällan under mina fem år i riksdagen blivit så glad, som när jag läste i tidningarna, att den svenska regeringen — det kom som ett stjärnskott — gjort denna härliga gest emot Danmark. Tänk, hur det var i fjol, när regeringen endast i hemlighet vågade säga, att vi ha plats för de norska judarna! Ingen tar fel på regeringens goda hjärtelag. Felet är bara det, att den inte alltid har det sanna modet.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag har vid ett par tidigare tillfällen påtalat det beklagliga fördröjandet av riksdagsarbetet, som blivit en följd av att de kungl. propositionerna i stor utsträckning avlämnas vid en tidpunkt, då riksdagen i själva verket borde befinna sig i slutspurt. Det är därför med stor tillfredsställelse jag konstaterar, att vi vid denna riksdagssejour fått alla Kungl. Maj:ts propositioner på bordet redan första dagen. Men det innebär också, som herr Sandler redan har påpekat, en stark förpliktelse för riksdagen att å sin sida prestera en motsvarande effektivitet i ärendenas handläggning. Detta synes mig angeläget av många skäl, bland annat för att icke i onödan belasta svenska folket med kostnader, men också för riksdagsmännens egen del. Om det skall bli möjligt för riksdagen att i sitt arbete påräkna medverkan från alla olika grenar av samhällslivet, blir det mer och mer nödvändigt att riksdagsarbetet inte göres för omfattande och betungande. Ett alltför utdraget riksdagsarbete måste i längden medföra, att många personer med en krävande borgerlig gärning helt enkelt icke ha möjlighet att påtaga sig ett riksdagsuppdrag. Alldeles särskilt starkt gäller detta enligt min mening för den enskilda företagsamheten; i stor omfattning sakna representanter från dessa områden möjlighet att som många andra samhällsmedlemmar inför en politisk uppgift avlasta sig den ordinarie arbetsbördan, vilket naturligtvis i hög grad försvårar deras deltagande i det politiska livet. Frågan om en rationalisering av riksdagsarbetet är därför av mycket stor betydelse för möjligheten att göra riksdagen så allsidigt representativ som möjligt för skilda samhällsgrupper.

Jag skall, herr talman, nu närmast beröra de förslag, som framlagts i propositionen om beredskapsstaten, nämligen om anslag å 10 miljoner för detaljplanering av allmänna arbeten och om anslag å 100 miljoner till det internationella återuppbyggnadsarbetet.

Vad först beträffar frågan om planeringen av allmänna arbeten synes det riktigt, att en sådan detaljplanering nu i god tid göres, men å andra sidan framhålles det i motiveringen, att anledning till sådan detaljplanering för närvarande icke föreligger på mer än ett enda område, nämligen beträffande de

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

förslag, som behandlats av 1942 års jordbrukskommitté, och för detaljplanering på detta område beräknas ett kostnadsbehov av en miljon kronor. Det kan då synas väl rundligt att mot bakgrunden av ett konstaterat behov av endast en miljon kronor göra ett äskande på 10 miljoner kronor. Det synes mig därför finnas anledning för utskottet att överväga, om man icke tills vidare kunde nöja sig med ett något mindre belopp.

Vad hundramiljonersanslaget beträffar, ber jag livligt få instämma i de uttalanden om tillfredsställelsen däröver, som ha gjorts från många håll. Jag tror att det är synnerligen lyckligt att regeringen härmed på ett klart och tydligt sätt proklamerar vårt lands beredvillighet att deltaga i ett ideellt återuppbyggnadsarbete, som skall komma till stånd, när fiendligheterna tagit slut; därmed har givits ett positivt uttryck åt en allmänt utbredd önskan och vilja hos hela svenska folket.

Beträffande arten av vårt bidrag till det internationella återuppbyggnadsarbetet framhålles det i propositionen, att det icke är möjligt att nu säga i vad mån hjälpverksamheten bör taga formen av prestationer utan varje vederlag eller baseras på krediter med eller utan fullt vederlag i vanlig kommersiell mening.

Då det gäller de första nödhjälpsåtgärderna, är det klart att hjälpverksamheten i mycket stor utsträckning måste bliva av ren gåvonatur. Förhållandena komma emellertid antagligen att vara så allvarliga runt om i hela Europa, att de erforderliga åtgärderna bli ytterst omfattande. Det ligger då nära till hands, som det här har framhållits, att tänka sig, att våra hjälpaktioner i första rummet inriktas på att hjälpa de nordiska länderna. I den mån hjälpaktionerna skola gå utöver en sådan ram, måste de planläggas i samarbete med övriga länder. Vårt deltagande i det fortsatta återuppbyggnadsarbetet sammanhänger emellertid ganska nära med hela vår efterkrigsplanering. Om det gäller att motverka en arbetslöshetskris vid fredsutbrottet, måste det vara vida bättre att vi bekämpa denna arbetslöshet genom att stödja och stimulera exportindustrien, än att vi göra det genom att tillgripa mer eller mindre improduktiva investeringsarbeten. Ett planmässigt stöd åt exportindustrien kan sålunda förena önskemålen att skapa nödiga arbetstillfällen och att göra en insats i återuppbyggnadsarbetet. Beträffande de varor, vi sålunda exportera eller komma att exportera i återuppbyggnadssyfte, har det framhållits under diskussionen, att de lämpligen borde tillhandahållas mottagarländerna efter samma grunder som i det engelsk-amerikanska »lend lease»-avtalet. Men därvidlag måste man göra klart för sig, vad detta avtal i själva verket innebär. Enligt detta avtal skola de varor, som det ena landet tillhandahåller det andra, återbetalas medelst exakt samma varor i motsvarande kvantiteter: kanoner skola alltså återbetalas med kanoner och tanks med tanks. Därmed är det utan vidare klart, att lend-lease-principen icke kan tillämpas på de fall, som vi komma att stå inför. Vad det för oss kommer att gälla är att antingen lämna våra varor — de må sedan bestå av varor av ena eller andra slaget, t. ex. trähus, maskiner, järn och stål etc. — som direkta gåvor eller att lämna dem mot långa krediter. Då de enskilda företagen givetvis icke kunna påtaga sig vare sig den ena eller andra bördan i full omfattning, blir det i båda fallen nödvändigt att staten träder in — i det senare fallet genom kreditgarantier.

Vid bedömandet av frågan i vilken utsträckning vi skola lämna varor såsom gåva eller på kredit, är det två omständigheter, som böra observeras. För de mottagande länderna är det icke enbart gynnsamt att få varorna utan vederlag. Lika viktigt som det blir för de av kriget drabbade länderna att få material för återuppbyggnadet, lika viktigt blir det för dem att få i gång sin produk-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

tion. Men detta fordrar i sin tur, att de få exportera. Skola krigsländerna verkligen komma till en snabb återhämtning, gäller det för dem inte blott att ta emot varor, utan det gäller i stor utsträckning också för dem att få sälja sina produkter. Vi måste därför ställa in oss på att kunna importera och ta emot varor från dessa länder. Det är ett ömsesidigt intresse, att varuutbytet icke blir ensidigt, utan att även mottagarländerna få avsätta sina varor hos oss.

En annan viktig omständighet är att en stark uppdrivning av exporten från vår sida måste komma att medföra en omfattande spridning av köpkraft inom landet, vilket i sin tur måste medföra stor fara för inflation. Ett viktigt medel att motverka en dylik tendens ligger just i en ökad import. Kommer en sådan i gång i tillräcklig omfattning, så medför detta ett uppsugande av köpkraft, och det verkar som en stark hämsko på inflationen. Det är sålunda ur båggeparters synpunkt angeläget, att den första tidens hjälpverksamhet av gåvokaraktär snarast avlöses av ett regelrätt varuutbyte mellan oss och krigsländerna, låt vara att krediterna måste bli från vår sida relativt långsiktiga.

I fråga om den praktiska organisationen av vår ekonomiska efterkrigsplanering synes en viss oklarhet råda. I den föreliggande propositionen framhåller statsrådet sålunda, att: »Bedömandet av hjälpverksamhetens omfattning och lämpliga avvägning torde böra infogas inom ramen av det utredningsarbete rörande den ekonomiska politiken under efterkrigsperioden, vilket för närvarande bedrivs under finansdepartementets ledning.»

Man tänker sig sålunda att den mycket viktiga frågan om avvägandet av olika former för hjälpverksamheten skulle helt handläggas inom departementet. Men i nästa ögonblick säger finansministern i propositionen: »Emellertid synes det mig erforderligt att även upprätta en särskild organisation med uppgift att planlägga och centralt handhava ärendena rörande den svenska hjälpverksamheten.» Det förefaller inför detta mycket oklart, vilken linje finansministern verkligen vill slå in på. Dessa problem ha emellertid en sådan omfattning och sammanhånga så nära med frågan om arbetskraftens sysselsättning, att frågan om ett sammanhållande organ redan nu måste anses vara aktualiserad. Även en annan omständighet har skjutit frågan om ett dylikt centralt planerande organ i förgrunden. Vid de överläggningar, som i våras hölls inför finansministern angående efterkrigsproblemen med representanter från skilda samhällsgrupper, framhölls från flera håll vikten av att man tillskapade ett sammanhållande organ för utredningen. Finansministern ansåg då, att han kunde dröja med detta och låta frågorna löpa samman i finansdepartementet. Då det närmast gällde att avvakta resultaten av de igångsatta utredningarna, gjordes häremot inga egentliga erinringar, och därmed skrinlades överläggningarna tills vidare.

Enligt ett meddelande i pressen i somras har emellertid landsorganisationen tillsatt en särskild kommitté inom sig för utarbetandet av riktlinjer för efterkrigspolitiken, och i denna kommitté har finansministern tagit plats som ordförande. Det är väl knappast förvånande, om denna åtgärd framkallat mycket blandade känslor hos dem, som deltagit i de tidigare överläggningarna. Meningen har ju varit, att dessa överläggningar skulle återupptagas, så snart utredningsmaterialet föreläge färdigt, men efter vad som nu har inträffat, är det fara värt, att, när så sker, å ena sidan flertalet deltagare möter upp utan förutfattad inställning, medan finansministern och en mindre grupp med stor sannolikhet kommer att ha ett färdigutformat program. Därmed måste överläggningarnas hela karaktär av fria och oprejudicerade förhandlingar väsentligt förryckas, och de kunna knappast längre ha samma möjlighet att leda till eniga resultat. Denna märkliga extra tur, som finansministern har tillåtit sig

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

vid sidan av den stora française, som han själv åtagit sig att leda, synes mig ha aktualiserat kravet på att detta allsidigt sammansatta, centrala organ, som skall sammanhålla och planlägga arbetet med efterkrigsåtgärderna, verkligen kommer till stånd. Det är uppenbart, att man vid kommande överläggningar kommer att möta många problem av sådan art, att de skapa starka åsiktsmot-sättningar. Men skall det överhuvud taget vara möjligt att samla de skilda grupperna kring några som helst gemensamma mål, är det angeläget, att par-terna föras samman, innan de hunnit låsa sig i vissa åsiktspositioner.

Det av riksdagen tidigare i våras begärda organet har genom vad som så-lunda timat enligt min mening blivit vida mera påkallat än vad förut varit fallet. Jag tror, herr talman, att det vore angeläget, att detta centrala organ verkligen snart komme till stånd. Genom dess tillkomst skulle den uppseende-väckande dubbelroll, som finansministern tilldelat sig själv, bli på ett lyckligt sätt avvecklade. Jag tror att det vore väl, om den snarast reducerades till vad den bör vara — ett sällsamt mellanspel.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Jag har begärt ordet i anledning av den kungl. proposition, som innefattar förslag till ny arrendelag. Jag har med intresse studerat förslaget så långt jag har hunnit, och jag har med glädje kunnat konstatera, att departementschefen i stort sett har följt utrednings-männens förslag. Men jag har förgäves sökt efter en bestämmelse, som skulle kunna tjäna såsom stöd och skydd åt de arrendatorer, som nu här och var på vissa gods, kanske främst i Skåne, komma att kastas ut på bar backe. Det är ett större antal, som kommer att drabbas av detta hårda öde, än vad jag ti-digare trott. Jag förstår kanske i någon mån, att departementschefen inte har kunnat finna någon möjlighet att införa någon bestämmelse därom i förslaget, men jag vill understryka, att här föreligger ett verkligt behov av åtgärder till skydd för dessa arrendatorer.

Jag skall, herr talman, med ett par, tre exempel belysa behovet av spe-ciella åtgärder i denna riktning. Det är inte alls min avsikt att på något sätt generalisera, utan jag är tvärtom angelägen att säga, att förhållandet mellan det stora flertalet större godsägare och deras arrendatorer är sådant, att nå-gon anledning till anmärkning inte förefinnes. Men tyvärr finns det undantag, och det är dessa undantag jag har tagit mig friheten att i någon mån bränn-märka.

Strax före ordinarie riksdagsperiodens slut i våras fick jag ett brev från en arrendator i nordvästra Skåne, vilken arrenderar en gård på 68 hektar. I sammanlagt 72 år har gården arrenderats av hans farfader, fader och honom själv i tur och ordning. Men nu har mannen i tredje led uppsagts att avflytta från gården den 14 mars nästa år utan annan motivering än den, att godsäga-ren själv skall bruka jorden. Det är en odlargärnings lön, som kan delas ut här och var. Dess bättre sker det inte alltför ofta, men det inträffar dock.

Jag vill vidare relatera ett fall från ett gods hemma i mitt omedelbara grannskap, utan att nämna några namn. Till godset höra ungefär 800 tunn-land öppen åker, prima jord, samt lika mycket skog och betesmark. Till god-set hörde till för några år sedan åtskilliga arrendegårdar. En hel del har sålts, huvudsakligen till innehavarna och till ganska hyggliga priser, men det åter-står en del, bland dem ett tiotal familj jordbruk, vart och ett om tjugu tunn-land. I avvaktan på en ny arrendelag har dessa arrendatorers ställning sedan två år varit osäker, genom att de dessa år endast haft ettårskontrakt. Härför-leden fingo de en liten vink om att det vore bäst, om de försvunne från går-darna. Man blev upprörd, då man hörde dessa småbrukare klaga sin nöd. De

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

önskade ingenting hellre än att få sitta kvar på sina små ställen, som äro goda jordbruk och inte hårt belastade med arrendeavgifter, det får jag lov att säga. De vilja antingen sitta kvar såsom arrendatorer eller köpa sina små hemman.

När man har diskuterat saken, har det framförts två argument från godsägarens sida. Han vill inte sälja gårdarna, utan säger: »Om jag säljer dessa tio småbruk, hur går det då med jakten på detta område?» Gårdarna ligga nämligen ganska nära skogen. Ja, det är väl ett argument, men enligt min mening ett synnerligen svagt sådant. Vi ha ju dock en ganska ny och modern jaktvårdslag, och jag tror att det finns möjligheter att inom ramen för denna lag komma till rätta även på detta område, om den goda viljan finns.

När en förnyelse av arrendekontrakten föres på tal, får man till svar: »Jag vill inte ha dem som arrendatorer, ty det är för dyrt att bygga.» Det är ett starkt argument, det kan inte förnekas, men det har dock på andra gods gått att lösa denna fråga långt innan något förslag till ny arrendelag utformats. Men det beror på att man, såsom i ett fall i min hemtrakt — det gäller, skulle man kunna säga, ett föregångsjordbruk på detta område — i god tid gjort upp en tjuguarig byggnadsplan. Nu har greven på godset gjort försök att slå samman arrendejordbruket tre och tre och är villig att bygga på dessa större gårdar, medan de övriga skulle försvinna. Arrendatorerna vilja inte ha mera jord än de för närvarande bruka, och så står saken nu. Enligt uppgifter jag har fått, ämnar godsägaren själv bruka en del av jorden, medan resten skulle bli betesmark. Ja, han har naturligtvis sin fulla rätt att göra detta, men jag frestas här påpeka, att denne storjordbrukare vid flera tillfällen har haft ytterst svårt att bärga grödan på den jord han själv odlar. Det måste bli svårare att bärga skörden, om arealen utökas, därför att denna jord ligger ett stycke från huvudgården.

För att belysa, varthän det kan leda, då en enda man slår under sig stora arealer, skall jag be att få nämna ett exempel, fortfarande utan att angiva några namn. Det gäller ett gods, som har anmälts för vanhävd, ty dithän kan det gå, när ägaren har så stora arealer, att han inte behärskar dem. Till för ett tjugotal år sedan fanns det på godset mer än trettio arrendatorer men nu är det bara fem. Jordbrukskommissionen har haft i uppdrag att besiktiga egendomen, och det har skett åtskilliga gånger. Kommissionen besökte godset redan i fjol höst och konstaterade, hur förfallna byggnaderna voro. Det såg så illa ut, att jag knappast någonsin tidigare har sett en sådan syn, då det gäller ett byggnadsbestånd. Jordbrukskommissionen, av vilken jag är medlem, besökte denna egendom så sent som förra måndagen. Det är nämligen kommissionens uppgift att vaka över dem, som äro anmälda för vanhävd. Vi stannade då bl. a. vid ett skifte, en åker på 95 tunnland som var besädd med senap. Vi kunde konstatera att det fanns senapsplanter där, men huvudbeståndet var ogräs. Vi voro där klockan fyra på eftermiddagen och gingo ut och talade med folket som arbetade på åkern. En del av fältet var redan hugget med avläggare, och man skulle nu fortsätta med en skördetröska. Där arbetade fem kvinnor och en man som skötte trösken. Vi frågade, om de hade förtjänat dagslönen på detta arbete. Ja, de trodde det. De hade då tröskat ungefär 200 kg senap. Vi frågade också, hur mycket de trodde att denna areal på 95 tunnland skulle ge i avkastning. Det kunde inte bli mycket mer än två säckar per tunnland, ansågo de, alltså rena missväxten. Det var inte utan att man fick ett sting i hjärttrakten, när man här såg, hur människor kunna få lov att misshandla den svenska jorden, samtidigt som man vet, vilken jordhunger som finns bland landsbygdens småfolk. Jag gjorde den reflexionen, när jag tittade på detta, att om dessa 95 tunnland hade legat i familjejordbruk, skulle de

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.
(Forts.)

ha sett ut på ett helt annat sätt. Jorden skulle utan tvivel ha varit välskött och skörden bärgad i god tid, och brukarna skulle ha fött sig utmärkt på denna areal; det var en bit av Skånes bästa jord.

Jag har inte kunnat underlåta, herr talman, att påpeka detta. Jag hade tänkt sluta mitt anförande med en direkt fråga till jordbruksministern, men han är inte närvarande nu. Jag framställer i alla fall frågan till regeringsbänken, och den lyder på följande sätt: har regeringen möjligheter att vidtaga åtgärder i syfte att ge stöd och skydd åt de arrendatorer som här och var i vårt land nu bli uppsagda och måste flytta inom den närmaste framtiden? De bli husvilla när den tiden kommer. Hur det kan ställa sig med deras försörjningsmöjligheter, vet jag inte, men det är ett sorgligt perspektiv som tecknar sig för dem, och jag kan icke tänka mig att statsmakterna skulle sakna möjligheter att i någon mån stödja dessa hårt drabbade människor.

Herr Ohlin: Herr talman! Inledningsvis ber jag att få instämma med herr Nordenson i hans understrykande av angelägenheten av att ett centralt planerande organ för den ekonomiska efterkrigspolitiken tillsättes utan dröjsmål. Till de skäl, som han anförde, vill jag endast foga ett, nämligen att det förefaller mig, som om ledamöterna av en sådan kommission skulle behöva en viss tid för att sätta sig in i spörsmålen. Det är därför icke nödvändigt att hela materialet är färdigt, innan kommissionen tillsättes. Det förhåller sig ju för övrigt så, att det finns vissa luckor i de offentliga utredningar som finansministern har tillsatt. Jag vill endast peka på en, nämligen att de lönepolitiska aspekterna av problemet icke äro under behandling, då de ju knappast kunna höra hemma under en speciell riksbankens valutakommitté. Att dessa lönepolitiska aspekter utgöra en huvudpunkt i den utredning, som finansministern leder under landsorganisationens egid, kan ju knappast utgöra något skäl för att inte även i den offentliga utredningen lönepolitiken tas upp till behandling.

Under hänvisning till dessa omständigheter och till de av herr Nordenson anförda, varvid jag kanske mindre fäster mig vid herr Wigforss' dubbelroll än denne talare gjorde, vill jag instämma med honom i önskemålet att en sådan central instans utan tidsutdräkt kommer till stånd.

I likhet med andra talare vill jag framföra ett tack till regeringen för dess försök att rädda de danska judarna över till Sverige. Det är överflödigt att här ge uttryck åt de känslor, som behärskat det svenska folket vid underrättelserna om det våldsregemente — stridande mot alla civilisationens grundprinciper — som nu tillämpas även i Danmark. Det har varit mitt privilegium att under fem år vara bosatt i Danmark och verka där. Från dessa år bibehåller jag ett levande intryck av vad de judiska folkelementen betytt för den danska odlingen under det senaste århundradet. Vem kan eller vill tänka sig dansk kultur utan bröderna Brandes, Herman Bang och Ove Rode, många andra att förtiga? Vad har inte den judiska bourgeoisie betytt för utvecklingen av Köpenhamn till ett centrum för köpenskap och till en plats med ett kulturliv av sällsynt rikedom? Angrepp och förföljelser mot dessa danska medborgare, som förvärvat sin medborgarrätt genom insatser till ovärderligt gagn för det danska fosterlandet, äro attacker mot det danska samhället som sådant. Danmarks folk har reagerat på ett sätt som visar att det känner saken så. När Sveriges regering inskrider till förmån för dessa förföljda nordiska medborgare, så är detta icke blott en gärd av humanitet mot de berörda individerna. Det är också en insats till försvar för mänskliga samlevnadsregler, som äro för oss i Norden omistliga, och ett bidrag till grundlägg-

Kungl. proposition ang. tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1943/44.

(Forts.)

gandet av ett framtida nordiskt enhetsverk. Ty det kan icke nog ofta upp-
repas: grunden för nordisk samverkan lägges icke någon gång efter kriget —
den skapas *nu*, medan svårigheterna hopa sig för folken runt våra gränser.
Jag vill därför, utan närmare konkretisering, vädja till regeringen att över-
väga, huruvida den icke kan gå ett steg längre än den redan gjort i sina för-
sök att rädda de förföljda.

På tal om den nordiska frågan vill jag till det nyssnämnda önskemålet foga
ett annat, nämligen att regeringen snarast under hand låter göra vissa utred-
ningar som skulle klargöra förutsättningarna för en intimare nordisk sam-
verkan efter kriget. Tiden för en offentlig diskussion från ansvarigt håll är
naturligtvis icke inne. Men det är hög tid att igångsätta förberedande, tek-
niskt betonade utredningar under hand både rörande de militära aspekterna,
såsom landshövding Sandler redan framhållit, och beträffande de handels-
politiska spörsmålen och för övrigt även andra sidor av saken.

Jag utgår ifrån att regeringen har låtit finska regeringen förstå att i fall
av Finlands utträde ur kriget betydande livsmedelsleveranser från Sverige
skulle kunna påräknas. Det är ju ett svenskt intresse av första ordningen
att Finland icke i onödan kvarhålles i kriget på grund av sådana farhågor
för sin livsmedelsförsörjning som vårt land är i stånd att skingra.

Jag har en annan hemställan till regeringen på det utrikespolitiska området,
nämligen att regeringen måtte ånyo överväga av Sveriges in-
ställning till Nationernas förbund. Enligt excellensen Günthers förklaring
för ett par år sedan ansåg regeringen då att förbundet hade upphört att
existera. Sverige har därför icke anmält sitt utträde ur förbundet. Vilket
öde som skulle vederfaras förbundet, var då ovisst. Det har emellertid visat
sig att förbundet — både den internationella arbetsbyrån och de övriga tek-
niskt betonade delarna av dess utredningsapparat — fortsätter att fungera.
Under sådana omständigheter synes det mig uppenbart, att Sverige bör tills
vidare fullgöra sina förpliktelser såsom medlem i förbundet, ur vilket vi ju
aldrig utträtt, och att vi böra sända representanter till de konferenser, som
den internationella arbetsbyrån eller andra delar av förbundet kunna komma
att anordna. Det kan icke vara ett svenskt intresse att ställa oss utanför
det internationella arbete, som utföres under Nationernas förbunds egid och
som mycket väl en dag kan få icke ringa betydelse, när efterkrigstidens för-
hållanden skola ordnas. Överhuvud synes det vara angeläget att vårt land
förbereder sig på ett helhjärtat deltagande i det internationella arbetet efter
kriget. Jag välkomnar den antydning om en dylik inställning, som regeringen
har gjort genom propositionen om hundramiljoner-kronorsanslaget, och uttryc-
ker endast förhoppningen att regeringen måtte taga konsekvenserna av denna
sin inställning även när det gäller det internationella arbete som är knutet till
arbetsbyrån och övriga delar av Nationernas förbund.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades föreliggande kungl. propo-
sition, såvitt angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet samt i övrigt
till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av pro-
positionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts propo-
sitioner:

nr 328, angående ändring i villkoren för vissa tomtupplåtelser;

Första kammarens protokoll 1943. Nr 28.

- nr 329, angående överlåtelse av visst område till Fredrika kommun i Västerbottens län;
nr 330, angående befrielse från betalningsskyldighet till kronan på grund av virkesköp; samt
nr 331, angående beviljande av bidrag ur domänfonden till föreningen för växtförädling av skogsträd.

- Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 332, angående statsbidrag till social hemhjälpverksamhet;
nr 333, angående inrättande av statens geotekniska institut m. m.;
nr 334, angående förvärv för statens järnvägars räkning av aktierna i svenska rederiaktiebolaget Oresund m. m.;
nr 335, angående godkännande av avtal i fråga om vissa markbyten mellan statens järnvägar och Borås stad m. m.;
nr 336, angående överlåtelse till Stockholms stad av visst område å Ladugårdsgärdet;
nr 337, angående försäljning av en postverket tillhörig fastighet i Stockholm;
nr 338, angående försäljning av ett statens järnvägar tillhörigt markområde i Morastrands köping;
nr 339, angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m.;
nr 340, angående godkännande av utvidgad byggnadsplan för svenska träforskningsinstitutet;
nr 341, angående statsverkets övertagande av staden Strömstads förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätten i samma stad komma att indragas;
nr 342, angående bidrag till utlandssvenskarnas förening; samt
nr 343, angående reglering av räntan å lån från statens utlåningsfonder.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 345, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379), m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick de med 5—8 betecknade lagförslagen, till konstitutionsutskottet, beträffande förslaget till förstärkning av personalen vid länsstyrelserna och överståthållarämbetet, till statsutskottet samt i övrigt till bevillningsutskottet.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 346, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom m. m.

I sammanhang härmed upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 631, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut om tillsättande av ett särskilt utskott för behandling av Kungl. Maj:ts ifrågakarande proposition nr 346 m. m.

Den kungl. propositionen hänvisades till berörda särskilda utskott.

Herr talmannen yttrade, att han efter samråd med andra kammarens talman finge föreslå det första kammaren ville besluta att vid sammanträde lördagen den 23 i denna månad företaga val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskott, kamrarna nu beslutit tillsätta.

Detta förslag antogs.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 347, med förslag till lag om polisens ställning under krig; och
nr 348, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 349, med förslag till förordning om tillfällig nedsättning av skatten för vissa automobiler;

nr 350, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 14 juni 1940 (nr 478) om nöjesskatt; och

nr 351, med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 13 december 1940 (nr 1000) om allmän omsättningsskatt, m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 352, med förslag till lag om ändring i utlänningslagen den 11 juni 1937 (nr 344).

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 353, med förslag till vissa ändringar i den till allmänna tjänstepensionsreglementet hörande pensionsåldersförteckningen, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 354, angående den militära väderlekstjänstens organisation.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 355, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall medgiva skattskyldig rätt att vid taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt m. m. åtnjuta avdrag för gåva, avsedd för internationellt hjälparbete.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 356, angående anslag för befrämjande av frivillig skyddsympning mot difteri; och

nr 358, angående vissa ersättningar åt arbetare vid Salsåkers sågverk m. fl..

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 359, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 oktober 1914 (nr 349) om tillsyn å fartyg.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 360, med förslag rörande höjning av övertidsersättningen till statstjänstemän.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 361, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigsskadeersättning;

nr 362, med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 20 juni 1918 (nr 460) angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, m. m.; samt

nr 363, angående försäkring av vissa tjänstepliktiga män, födda år 1924, för olycksfall i arbete m. m.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 364, angående finansstatistikens effektivisering;

nr 365, angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1943/44; samt

nr 366, angående inrättande av en statens organisationsnämnd, m. m.

Herr *von Heland* väckte en motion, nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om tillfällig nedsättning av skatten för vissa automobiler.

Motionen bordlades.

*Interpellation
om framläggande
av förslag till obli-
gatorisk sjuk-
försäkring.*

Ordet lämnades på begäran till herr **Wiklund**, som anförde: Herr talman! Vid tillsättandet av den niomannakommitté, som skulle verkställa en översyn av den allmänna socialvården, förklarade socialministern, att han delade riksdagens uppfattning om att en allmän sådan översyn, däri inräknad fattigvården, borde äga rum. I sitt anförande till statsrådsprotokollet erinrade socialministern om det stora antalet socialvårdande organ, som tillkommit och som arbeta inom områden, vilka icke äro från varandra klart avgränsade. Detta måste ju ge en bild av splittring och till och med desorganisation inom socialvården. Splittringen bleve emellertid av allvarlig natur, endast i den mån de olika hjälpformerna grepe in i varandra, så att skilda organ ha att taga befattning med ett och samma hjälpbehov. Vetskapen om de kommunala organens svårigheter att överblicka den sociala hjälpverksamheten kunde, framhöll statsrådet, fresta en hjälpsökande att genom utnyttjande av flera källor förskaffa sig dubbelunderstöd. Förefintligheten av ett flertal olika socialvårdande organ kunde även ur praktiska synpunkter te sig besvärande för allmänheten. Ordning och reda inom socialvården vore därför ett naturligt samhällsligt önskemål.

Vid den allmänna översyn, som alltså enligt socialministerns mening vore påkallad, mötte fyra huvuduppgifter: 1) revision av fattigvårdslagen, vilken i vissa delar kunde antas komma att beröra även barnavårdslagen; 2) granskning av lagstiftningen rörande såväl socialförsäkringen som övriga socialpolitiska stödåtgärder, framför allt ur synpunkten av dess effektivitet och tillräcklighet; 3) samordnande i görlig mån av socialvårdens olika grenar samt 4) omprövning av socialvårdsutgifternas fördelning mellan stat och kommun.

Den granskning och översyn av socialförsäkringen, som socialministern avsåg att ernå genom den tillsatta kommittén, har han på ett förträffligt sätt skisserat, och hans intentioner borde enligt min mening ha resulterat i uppdraget av en allmän plan över det svenska socialvårdssystemet. Socialvårds-kommittén, som blev ovannämnda kommittés namn, har enligt min mening i

Interpellation om framläggande av förslag till obligatorisk sjukförsäkring.

(Forts.)

detta avseende icke hittills givit oss den översyn av socialvården, som socialministern hoppades på att erhålla. Man har på något sätt inom kommittén enligt min mening halkat över just ordet *översyn*. Först sedan man åstadkommit en sådan, som väl närmast vore att likna vid ett arbetsschema, borde man ha gått till utformningen av de olika sociala hjälpåtgärderna.

Vad menas då med en social översyn? Svaret på den frågan har professorn Sir William Beveridge givit oss i sin strålande plan för en genomgripande omändning av den engelska socialvården. Man må ha vilken uppfattning man vill om denna trygghetsplan, säkert är, att det är en märklig prestation att på ett och ett halvt år framlägga en rapport, vars betydelse knappast kan överskattas. Den har lyftat de sociala frågorna upp på ett plan, som tvingar till ställningstagande och vars verkningar för det sociala arbetet i världen i framtiden helt enkelt blir av revolutionerande art. Om man jämför socialvårdskommitténs sätt att behandla och disponera sitt ämne, framträder skillnaden osökt. Läger man härtill, att kommittén arbetar på sjätte året utan att den själv kan ange den tidpunkt, då den kan redovisa sitt uppdrag, finnes anledning till en viss undran. Visserligen har kommittén undersökt vissa grenar av socialvården, men några nämnvärda resultat kunna knappast sägas ha uppnåtts hittills. Varpå detta kan bero, känner jag icke närmare till, men man kan icke undgå att finna detta förhållande en smula egendomligt.

Denna min undran väcktes i särskilt hög grad, när socialvårdskommittén för en tid sedan genom T. T. meddelade, att framläggandet av ett inom kommittén utarbetat förslag om obligatorisk sjukförsäkring komme att anstå till dess vissa ytterligare utredningar angående sjukförsäkringens samordnande med andra socialförsäkringsgrenar fullföljts. Detta meddelande åstadkom särskilt inom sjukkassekretsar berättigat uppseende, detta så mycket mer som uppgifter vid olika tillfällen varit synliga i tidningspressen om att ett förslag till ny lagstiftning på sjukförsäkringens område vore att emote senast under loppet av september månad i år. Det skulle självfallet vara av intresse att erhålla närmare upplysning om orsakerna till att förslaget i fråga icke framlades vid här nämnd tidpunkt ävensom besked om när det kan vara att förvänta. Ett förslag om samordnande av sjukförsäkringen med andra socialförsäkringsgrenar tycker man borde ha varit en ganska självklar sak med hänsyn icke minst till de av socialministern lämnade direktiven.

Men saken har även en annan sida, som är beklaglig. På grund av den långa tid, under vilken kommittén varit verksam, ha många väckta förslag på olika sociala verksamhetsområden icke vunnit något beaktande, enär man alltid kripit bakom kommittén, som varit synnerligen bekväm att ha till hands för alla, som varit mer eller mindre motståndare till förbättringar och nydaning på olika sociala områden. Detta sakernas tillstånd är att beklaga, och många med mig fråga sig, hur länge socialvårdskommittén skall bli en stötesten mot fortsatt utveckling på det sociala verksamhetsfältet.

Under hänvisning till vad jag här tillåtit mig anföra, hemställer jag om kammarens benägna tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta följande frågor.

1. Skall frågan om en obligatorisk sjukförsäkring lösas först utan att invänta kommitténs förslag om övriga socialförsäkringsgrenar?
2. Kan och vill herr statsrådet ange den ungefärliga tid, då förslaget kan komma att ligga på riksdagens bord?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

På framställning av herr talmannen medgav kammaren, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.35 e. m.

In fidein
G. H. Berggren.